

Kimmo Kari

Kansainvälisen yhteisön rakenteellinen muutos

Peliteoreettinen analyysi Alexander Wendtin konstruktivismista

**Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Kansainvälisen politiikan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2015**

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

KARI, KIMMO: Kansainvälisen yhteisön rakenteellinen muutos: Peliteoreettinen analyysi Alexander Wendtin konstruktivismista

Pro gradu -tutkielma, 95 s., 4 liites.

Kansainvälisen politiikan opintosuunta

Lokakuu 2015

Analysoin tutkielmassani Alexander Wendtin teosta *The Social Theory of International Relations* ja tulkitsen Wendtin käsitystä rakenteellisesta muutoksesta peliteoreettisin menetelmin. Wendtin teos syntyi Kenneth Waltzin neorealismiin tai strukturalistisen realismiin kritiikkinä puuttuen erityisesti Waltzin kyvyttömyyteen selittää rakenteellista muutosta. Huolimatta rakenteellisen muutoksen keskeisestä asemasta teoksensa teemana Wendt ei käsittele tämän muutoksen mekaniikkaa tyhjentävästi. Tutkimukseni suora tavoite onkin täydentää hänen teoriaansa luomalla muutoksesta eksplisiittinen peliteoreettinen malli. Tutkimukseni keskittyessä rakenteelliseen muutokseen nimenomaan prosessiluontoisena ilmiönä, en tarkastele yksittäisten toimijoiden toimintaa, kuten peliteoriassa on perinteisesti tapana.

Laajempaan tiedolliseen tavoitteeseenani on tutkia kansainvälispoliittisen konstruktivismiin ja peliteorian yhteismitallisuutta, sekä sitä miten Wendtin teoria on, huolimatta peliteoriaa kohtaan esittämästäan kritiikistään, yhteensopiva peliteoreettisen lähestymistavan kanssa. Toisaalta tarkoitukseni on myös luoda siltoja kahden tutkimusperinteen välille, jotka on perinteisesti nähty kilpailevina teoreettisina näkökulmina. Tämä tapahtuu olettamalla peliteoria vahvasti metodologiseksi työkaluksi.

Tutkimuksessani esittelen systemaattisen peliteoreettisen tulkintani rakenteellisesta muutoksesta ja tämän muutoksen ehdoista johtamalla ennako-oletukseni Wendtin konstruktivismista. Tutkimus perustuu Wendtin soveltamaan kolmijakoon hobbesilaisesta, lockelaisesta ja kantilaisesta kulttuurista. Analyysissäni muutosta ajavat voimat perustuvat Wendtin esittelemiin ei-rakentuneisiin valtiollisiin intresseihin, jotka ilmenevät eri tavoin erilaisissa kansainvälisen yhteisön kulttuureissa. Tutkimukseni tavoitteena on mallien luominen pikemminkin kuin mallien totuusarvojen selvittäminen tai niiden metateoreettinen analysoiminen. Mallien luomisen avulla tutkimukseni esittää myös keinon saattaa Wendtin konstruktivismin järjestelmätason tutkimustyökaluna empiirisen koetteluun alaiseksi.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2. Tutkimuksen rakenne.....	3
2. Alexander Wendtin konstruktivismi.....	5
2.1. Vastareaktio neorealismille.....	5
2.2. Wendtin tieteenfilosofiset lähtökohdat.....	7
2.3. Valtio, intressit ja ideat.....	10
2.4. Valtion suhde järjestelmään.....	13
3. Tieteenfilosofinen tausta.....	16
3.1. Mallit, todellisuus ja kausaatio.....	16
3.2. Ratio ja konstruktio.....	20
3.3. Rakenteellinen muutos.....	22
4. Peliteoria metodina.....	24
4.1. Peliteoria ja yhteiskuntatieteet.....	24
4.2. Peliteorian avainkäsitteitä.....	27
4.3. Evolutiivinen peliteoria.....	31
4.4. Peliteorian soveltaminen.....	33
5. Hobbesilainen kulttuuri.....	35
5.1. Hobbesilainen logiikka.....	35
5.2. Hobbesilaisuuden mallintaminen.....	37
5.3. Hobbesilaisen kulttuurin vakaus.....	43
6. Hobbesilaisesta lockelaiseen kulttuuriin.....	46
6.1. Lockelaisen kulttuurin synty.....	46
6.2. Lockelainen logiikka.....	52
6.3. Lockelaisuuden mallintaminen.....	55
6.4. Kansainvälisen oikeuden synty ja pienyhteisöt.....	57
7. Lockelaisesta kantilaiseen kulttuuriin.....	61
7.1. Kantilaisen kulttuurin synty.....	61
7.2. Kantilainen logiikka.....	62
7.3. Kantilaisuuden mallintaminen.....	66
7.4. Päämuuttajat ja kollektiivinen identiteetti.....	69
7.5. Kollektiivinen identiteetti ja kansainvälinen oikeus.....	74

8. Lopuksi.....	76
Lähteet.....	82
Liite.....	96

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen taustaa

Alexander Wendtin teosta *The Social Theory of International Politics* (1999) voidaan pitää modernina klassikkona joka vakiinnutti konstruktivistisen lähestymistavan kansainvälisen politiikan teorioiden valtavirtaan (Copeland 2006: 1). Wendtin huomion kohteena ovat kansainvälisen politiikan metateoreettinen kehys, erityisesti tieteenfilosofiset kysymykset, sekä varsinaiseen kansainvälisen politiikan teoretisointi (Wendt 1999: 6)¹. Hän keskittyy valtioiden väliseen järjestelmään ja kritisoi kansainvälisen politiikan oppialan perusasetelmaa, jonka mukaan kansainvälisen keskushallinnon puutteen luoma staattinen anarkinen järjestys determinoisi valtioiden toimintaa (anarkiasta ks. esim Bull 2002 ja Waltz 1979). Tämän sijaan hän esittelee järjestelmän sosiaalisena konstruktiona jossa anarkian merkitys on riippuvainen valtioiden kollektiivisesta toiminnasta. Teos toimi kritiikkinä kansainvälisen politiikan rationalistiselle metateorialle, joka teoksen julkaisuvuonna dominoi kansainvälisen politiikan teoriakenttää (Reus-Smit 2005: 194). Wendtin kritiikki perustuu erityisesti neorealismiin kyvyttömyyteen selittää kansainvälisen yhteisön muutosta materiaalisista rakenteista käsin, ja hän ottaakin tarkastelun lähtökohdaksi ideoiden merkityksen muutosta ajavana voimana. Wendtin konstruktivismiin ytimen muodostavat kollektiivisesti jaetut ideat ja niihin perustuva kollektiivinen ymmärrys, joka määrittää millaisena kenttänä kansainvälinen todellisuus toimijoille ilmenee ja kuinka se mahdollistaa sekä rajoittaa toimintaa. (AW: 20.)

Hän lähestyy kansainvälisen yhteisön tutkimusta jakamalla sen englantilaisen koulukunnan tapaan kolmeen ideaaliseen rakenteeseen tai kulttuuriin: hobbesilaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen. Wendt kuvaa tämän kolmijaon avulla sitä miten valtiot toisensa näkevät – ystävinä, kilpailijoina vaiko vihollisina – ja määrittää millä ehdoin yksi roolirepresentaatio on kulloinkin yleisin. Kansainvälisen yhteisön voidaankin olettaa tiettyinä ajanjaksona heijastavan yhtä ideaalista rakennetta enemmän kuin toista (AW: 247). Wendtin mukaan valtiot rakentavat ja ylläpitävät rooleja sekä intersubjektiivisesti jaettua todellisuutta vastavuoroisilla, toimintaan sisältyvillä signaaleilla. Tässä sosiaalisessa todellisuudessa toimijat muodostavat identiteetin ja

¹ Tästä eteenpäin lainaan Alexander Wendtin *The Social Theory of International Politics* -teosta lähdemerkinnällä "AW".

itseymmärryksen, joka on myös niiden toiminnan rationaalisuuden ja intressien perustana. (AW: 330.)

Wendtin teoriassa kulttuurin varsinaisen muutosmekanismin muodostaa sosiaaliselle oppimiselle tai imitaatiolle perustuva kulttuurivalinta. Kulttuurivalinta kuvaa evolutionääristä mekanismia, jossa toimijat sosiaalistuvat erilaisiin paitsi toimijoiden itseymmärryksen myös käyttäytymisen pohjana oleviin kollektiivisesti jaettuihin merkitysrakenteisiin samalla uusintaen ja muokaten niitä edelleen. (AW: 324.) Hän palauttaa toimijoiden tasolla kulttuurivalinnan symbolisen interaktionismin sosiologiaan, mutta jättää tarkastelematta miten kulttuurivalinta tarkalleen ottaen näkyy laajemmassa kulttuurin muutoksessa. Wendt siis ohittaa varsinaisen kulttuurin muutoksen järjestelmällisen tarkastelun huolimatta siitä, että hänen teoksensa kritisoi rationalistisen perinteen kyvyttömyyttä selittää muutosta. Hänen tutkimuksensa kontribuution voi nähdä tällöin varsinaisen muutoksen tutkimuksen sijasta – ehkäpä vastoin hänen tavoitettaan – pikemminkin muutoksen ehtojen esittelemisessä. (AW: 143.)

Wendtin teos, ja kansainvälisen politiikan konstruktivismi ylipäätään, ei tarkastele rakenteellisen muutoksen mekaniikkaa, vaan pikemminkin sitä miten toimijat luovat käsityksensä todellisuudesta. Hänen mallillaan ei suoraan voida selittää esimerkiksi sitä miksi ja miten hobbesilaisesta maailmasta siirryttiin lockelaiseen. Tartun Wendtin kansainvälisen yhteisön teoriaan ja pyrin luomaan hänen esittämistään kulttuurisen muutoksen ehdoista peliteoreettisen mallin, jonka avulla muutoksen järjestelmällinen tutkimus mahdollistuu. Sovellan muutoksen tutkimukseen myös evolutiivisen peliteorian työkaluja, jotka tarjoavat paitsi tavan tarkastella konstruktivismiin ja peliteorian yhteensopivuutta myös mahdollisuuden tuoda peliteoria uudella tavalla kulttuurievoluution tutkimukseen (aiheesta ks esim. McElreath & Boyd 2007). Tutkimus pyrkii jalostamaan Wendtin teoriaa tavoitteenaan lisätä myös tieteiden yhtenäisyyttä soveltamalla evolutionäärisiä periaatteita sekä kansainvälisen politiikan että yleisemmin yhteiskuntatieteiden tutkimukseen. Pyrin ottamaan esille runsaasti historiallisia esimerkkejä huolimatta siitä, että Wendtin teos on tarkoitettu lähinnä kansainvälisen politiikan metateoreettiseksi analyysiksi (AW: 6). Wendtin teoriaa lienee yleisimmin lähestytty toimijan olemuksen tutkimuksen kannalta. Sitä voidaan soveltaa identiteetin tarkasteluun sekä ideoiden ja materiaalistien intressien tutkimukseen. Tämän sijaan kiinnityn nimenomaan prosessiluonteen ja rakenteellisen muutoksen teoretisointiin ohittaen suurelta osin sinänsä tärkeän toimijoiden, intressien ja identiteettien syvemmän tarkastelun. Muutosta on tutkittu runsaasti kansainvälisen politiikan teoriassa, mutta sen käsittely jää helposti

hyvin abstraktille tasolle. Peliteorian avulla pyrin selkeyttämään sitä, mitä rakenteellinen muutos tarkoittaa transhistoriallisena ilmiönä.

1.2. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus on rakenteeltaan melko suoraviivainen ja selkeä jakautuen tutkimuksen teoreettiseen taustaan sekä varsinaiseen analyysiin. Luvussa kaksi esittelen Wendtin *The Social Theory of International Politics* -teoksen analyysin kannalta oleellisin osin. Nostan esille erityisesti toimijuuteen ja rakenteeseen liittyviä kysymyksiä. Aloitan tarkastelemalla Wendtin konstruktivismia kritiikkinä Waltzin neorealismille ja esittelen miten konstruktivismi ottaa huomioon kansainvälisen yhteisön sosiaalisen aspektin. Lisäksi erittelen tarkemmin joitakin peliteoreettisen analyysin kannalta merkittäviä Wendtin konstruktivismin metateoreettisia oletuksia.

Luvussa kolme esittelen peliteoriaa pyrkien tuomaan esille peliteorian syntaksisen luonteen ja toisaalta peliteoreettisen ajattelun instrumentalistisen merkityksen laajemman tutkimuksen apuvälineenä. Esittelen lisäksi peliteoreettista formalismia ja arvion sen käyttökelpoisuutta sosiaalisten konstruktioiden tutkimuksessa samalla jättäen peliteorian teknisempiä osia liitteeseen. Erityistä huomiota vaatii peliteorian suhde konstruktivistiseen teoriaan, sillä nämä kaksi nähdään usein kilpailevina lähestymistapoina yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Tavoiteenani on siis esitellä peliteoria *sosiaalisen teorian* tutkimusapuvälineenä.

Tutkimuksen varsinainen tieteenfilosofinen perusta käsitellään neljännessä luvussa, jossa tutkin mallintamista sekä tutkimusmenetelmänä että sen tuomaa lisäarvoa konstruktivistiselle tutkimusperinteelle. Lisäksi paneudun rationalismin ja konstruktivismin eroihin arvioiden myös niiden yhteismitallisuutta. Paneudun myös siihen, mitä rakenteella tai rakenteellisella muutoksella tutkimuksessa tarkemmin tarkoitetaan.

Tutkimukseni analyysi jakaantuu lukuihin viisi, kuusi ja seitsemän seuraten Wendtin teorian jakoa hobbesilaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen kulttuurin. Aloitan hobbesilaisesta kulttuurista, jonka logiikan eksplikoinnin jälkeen tarkastelen millä ehdoin muutos hobbesilaisesta kulttuurista lockelaiseen ja edelleen kantilaiseen voi tapahtua. Viittaan analyysissä usein Euroopan historiaan, valaistakseni teoreettisia käsitteitä esimerkein. Mallien luomisen lähtökohtana on soveltaa

peliteoreettista vakauden käsitettä kulttuurien vakauksien tutkimukseen, jolloin saadaan selville minkälaiset tekijät mahdollisesti vaikuttavat kyseisen kulttuurin muutosherkkyyteen. Keskeisenä ja lopullisena tavoitteena on luoda peliteoreettinen malli kansainvälisen yhteisön kulttuurin muutoksen mekaniikasta.

Viimeisessä luvussa teen yhteenvedon analyysin annista ja esitän tutkimuksen oleelliset kohdat yksinkertaistetussa muodossa. Tutkin lisäksi peliteoreettisen tutkimuksen ongelmia ja toisaalta peliteorian ja konstruktivismiin yhdistämisen mahdollisuuksia. Esitän, että peliteoria voi toimia hyödyllisenä työkaluna konstruktivistiselle tutkimukselle pyrkien rikkomaan kansainväliseen politiikkaan kuuluvaa jakoa rationaalisen ja konstruktivistisen perinteen välillä. Pyrin tuomaan esille ajatuksen siitä miten rakenteellisessa teoretisoinnissa Wendtin konstruktivismi on oleellisilta osin itsessään eräänlainen peliteoreettinen malli.

2. Alexander Wendtin konstruktivismi

2.1. Vastareaktio neorealismille²

Alexander Wendtin teos syntyi kritiikkinä erityisesti Kenneth Waltzin (1979) neorealista kansainvälisen yhteisön teoriaa kohtaan ja on ymmärrettävä eräänlaisena neorealismien kriittisenä jatkokehittelynä (AW: 6). Wendt nojaa laajempaan konstruktivistiseen sosiologiaan, jonka mukaan toimijat rakentavat sosiaalista todellisuutta ja sosiaalisia totuuksia keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Hän kritisoi erityisesti Waltzin mikrotaloustieteeseen perustuvaa lähestymistapaa, joka ottaa – taloustieteen tavoin – järjestelmään kuuluvat toimijat ominaisuuksineen täysin ulkoapäin annettuina. (AW: 3 ja Kratochwil 2006: 31.) Kritiikki kohdistuu siis ensisijaisesti Waltzin teorian premissien puutteellisuuteen ja siihen, kuinka liian yksipuolinen käsitys valtiosta ja sosiaalisuudesta johtaa myös liian yksipuolisiin selitysmalleihin.

Wendtin kritiikki kiteyttää neorealismien heikkoudet kaikkiaan kolmeen kohtaan (AW: 17):

1. Neorealismi ei kykene selittämään kansainvälisen järjestelmän muutosta.

Waltzin teoriassa kansainvälisen yhteisön anarkinen luonne määrittää vakioituna ja intrisiittisenä muuttujana valtioiden välisiä suhteita. Waltzin mukaan tämä rakenne pakottaa valtiot toimimaan anarkian logiikan määrittävällä tavalla. Hän vertaa tätä anarkiaa markkinoihin ja valtioita yrityksiin, joilla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin konkurssin uhalla noudattaa markkinoiden logiikkaa. Samalla hänen teoriaansa ei sisälly ajatusta siitä miten itse rakenne voisi muuttua. (Waltz 1979: 91 ja 111.) Hän itseasiassa korostaa teoriassaan kansainvälisen politiikan muuttumatonta luonnetta huolimatta valtioiden erilaisista ominaisuuksista ja niiden välisten vuorovaikutusten moninaisuudesta (Waltz 1979: 66, Donnelly 2005: 35). Valtiot eroavat toisistaan vain kyvykkyyksiltään³, sillä anarkian logiikka pakottaa ne yhdenmukaistamaan toimintaansa niiden tuhoutumisen uhalla (Waltz 1979: 96 ja 107). Valtioiden intressien ollessa toiminnaltaan yhdenmukaisia Waltzin teorian premissien varaan voidaan rakentaa malleja, jotka perustuvat esimerkiksi perinteisen rationaalisen valinnan

² Wendt käyttää Kenneth Waltzin *Theory of International Politics* -teoksessa käsittelemästä teoriasta neorealismien nimitystä. Neorealismi viittaa siis edellämainitussa teoksessa esitellyyn teoriaan.

³ “Capabilities” (Waltz: 1979: 102.) Kaikki tässä tutkimuksessa esiintyvät termien käännökset ovat tekemiäni.

teoriaan. Wendtin mukaan kansainvälisen yhteisön muutoksen ymmärtämiseksi teorian tulisi kuitenkin kaivautua syvemmälle rakennetta luoviin konstitutiivisiin voimiin joihin Waltz ei puutu (AW: 16). Nämä sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvat konstitutiiviset voimat ovat muovaamassa itse rakenteen olemusta sekä sen muutoksen taustalla. Tässä mielessä Wendtin teoria jatkaa Waltzin perinnettä kansainvälisen järjestelmän rakenteen teoretisoinnissa tuoden siihen mukaan sosiaalisuuden aspektin, jota Waltz teoriassaan laiminlyö.

2. Waltzin teorian pohjalta ei voida muodostaa falsifioitavia hypoteesejä.

Neorealismien deterministisen anarkian logiikan avulla voidaan selittää mikä tahansa kansainvälisen maailman ilmiö tunnistamalla se voimatasapainon tasaamiseksi, jolloin on epäselvää minkälainen ilmiö toimisi todisteena tätä tasapainottamista vastaan (AW: 17). Tällöin neorealistisesta anarkian logiikasta johdetun tasapainottamishypoteesin tieteellinen relevanssi asettuu kyseenalaiseksi eikä aitoa rakenteen muutosta ole edes mahdollista tutkia. Waltz keskustelee samasta ongelmasta todeten voimatasapainon olevan niin yleinen ja kansainvälisen järjestelmän kokonaisuuden läpäisevä ominaisuus, että on vaikea määrittää millainen vastaesimerkki toimisi mahdollisena teorian falsifioitavuuden kriteerinä (ks. esim. Waltz 1979: 124).

3. Waltz käsittää anarkian logiikan deterministisenä rakenteena, joka pakottaa toimijat turvallisuushakuisiksi egoisteiksi.

Wendtin kritiikin terävin kärki on kohdistettu Waltzin analyysiin rakenteen ja toimijuuden suhteesta, jonka Wendt näkee liian yksipuolisena. Waltzin teoria tekee oletuksia valtioiden intresseistä ja motivaatioista, pikemminkin kuin selittää mistä nämä intressit ja motivaatiot kumpuavat. Hänen teoriansa esittää vain rakenteelliset rajoitteet valtioiden toiminnalle. Wendt kehittää kansainvälisen järjestelmän analyysiä Waltzia pidemmälle esittäessään valtiot ja kansainvälisen järjestelmän toisensa konstituiviksi ja anarkian logiikan kontingentiksi, toiminnasta ja uudelleentuottamisesta riippuvaisiksi ilmiöiksi. Waltzilainen kansainvälisen järjestelmän anarkian logiikka olettaa homogeeniset valtiotoimijat, jotka kaikki myös reagoivat tähän logiikkaan samalla tavoin. Tällöin ainoa kansainvälisen järjestelmän ilmiöitä selittävä muuttuja on materiaalisen voiman määrä sekä laatu teorian pysyessä käyttäytymistä selittävällä, ei rakennetta analysoivalla tasolla. (Waltz 1979: 122.) Muutos on tällöin puhtaasti näennäinen ja deterministiselle rakenteelle alistainen ilmiö – voimatasapainon tasaamisen manifestaatio.

Kritiikissään Wendt ei suinkaan ole johdonmukainen. Yhtäältä hän syyttää waltzilaisen anarkian logiikkaa determinismistä, mutta toisaalta hän myöntää miten valtiot loppujen lopuksi ovatkin luottamuspuolan äärellä. Wendt toteaa, että juuri anarkiasta – siis hierarkkian puutteesta – johtuen valtiot eivät voi koskaan täysin luottaa toisiinsa, huolimatta tämän anarkian erilaisista merkityksistä valtioille. Neorealismi paljastaa tämän luottamuspuolan taustalla olevan rakenteellisen mekanismin, josta Wendt kritiikistään huolimatta on lopulta samaa mieltä. Valtioiden vapaus valita toimintansa tuo tietyn waltzilaisen deterministinen anarkian logiikan myös Wendtin sosiaalisen teorian taustalle. Ainaisen epävarmuuden vallitessa valtioiden mahdollisuus tulla petetyiksi ei poistu vaikka anarkia ei olisi niiden toimintaa suoraan determinoiva ominaisuus (AW: 208, 360 ja 358.) Wendt luo kuitenkin paremman lähtökohdan muutoksen tutkimukselle tunnustaessaan kansainvälisen yhteisön rakenteen riippuvuuden valtioiden toiminnasta.

2.2. Wendtin tieteenfilosofiset lähtökohdat

Wendtin teorian luodessa premissit tässä tutkimuksessa tarkasteltavalle rakenteelliselle muutokselle on aiheellista selvittää miten Wendt ymmärtää tutkimusobjektinsa olemassaolon. Peliteorian sovellettavuuden kannalta keskeisiä tieteenfilosofisia kysymyksiä ovat esimerkiksi reduktionismin ja holismin suhde sekä sosiaalisen rakenteen olemus. Wendt nojaa konstruktivismissaan vahvasti tieteelliseen realismiin ja hän pyrkii teoriakehittelyllään myös kuvaamaan aitoja todellisuuden rakenteita tavoitteenaan muodostaa teoriastaan sekä transhistoriallinen että transkulttuurinen. (AW: 47–48 ja 338.) Huolimatta konstruktivismiin tutkimusobjektien, valtion tai kansainvälisen järjestelmän ei-havaittavasta⁴ luonteesta, ne ovat kuitenkin sosiaalisina konstruktioina olemassa havaittajasta riippumatta. Wendtin epistemologiassa tieto ei-havaittavista reaalisista objekteista syntyy kausaalisesti – Boydin (1993: 481–532) ja Putnamin (1997: 198–202) teoretisointia seuraten – tunnistamisen, nimeämisen ja sosiaalisen oppimisen prosessien kautta. Todellisuus ei tällöin ole vain kielellinen konstruktio vaan nimeämisen perustana on uskomuksia determinoiva reaalin sosiaalinen rakenne, joka viimekädessä asettaa rajoitteet mahdolliselle toiminnalle. (AW: 57.) Teoreetikko siis nimeää ei-havaittavan sosiaalisen ilmiön tai rakenteen kuvaamalla sen ominaisuudet sekä sen miten nämä ominaisuudet kytkeytyvät havaittaviin ilmiöihin (AW: 63). Rakenteellinen muutos on tällöin sosiaaliseen todellisuuteen liittyvä ominaisuus, jonka perustana on

⁴ “Unobservable” (AW: 47.)

toimijoiden uusi suhde toisiinsa. Wendt noudattaakin teoriassaan positivismin periaatteita, jolloin rakenteellisen muutoksen tulee näkyä valtioiden toiminnassa, kuten valtion johdon tuottamassa aineistossa (AW: 39).

Wendt noudattaa totuuden korrespondenssiteoriaa, jonka mukaan teoriaan kuuluva väitelause on tosi vastatessaan todellisia asiointiloja (Kirkham 2001: 119). Tähän korrespondenssiin pyrkivään väitelauseeseen päädytään abduktiivisen päättelyn avulla, joka pragmaattisen periaatteen mukaisesti mahdollistaa menestyksellisen toimimisen maailmassa (AW: 65). Toisaalta tämä korrespondenssi pakenee aina lopullista totuuden varmistavaa havaintoa ja loppujen lopuksi teoria pitäneen suhteuttaa muihin tiedeyhteisön hyväksymiin teorioihin. Realistisesta ontologiasta huolimatta Wendtin tutkimus kohdistuu sosiaalisen luokan olioihin⁵, joiden reaalisen olemassaolon ehdot eivät ole kovinkaan selkeitä (ks. esim. Haslam 1998). Sosiaalisen luokan oliot viittaavat aina partikulaariseen aikaan ja paikkaan, jolloin oliota koskevat totuudet ovat myös sidottuja aikakauteen ja sijaintiin. Toisaalta Wendtin mukaan jotkut sosiaalisen luokan oliot, kuten teollinen vallankumous, mahdollistavat kansainvälisen politiikan teorioiden transhistoriallisuuden ja samalla myös järjestelmätason teoretisoinnin. (AW: 70.) Toisen olioluokan Wendtin tieteenfilosofiassa muodostavat luonnollisen luokan oliot. Nämä koostuvat itseorganisoituvista materiaalisista entiteeteistä joiden kausaalinen voima perustuu niiden sisäiseen rakenteeseen (AW: 58).

Sosiaalisten olioiden olemassaolo liittyy sosiaalisesti jaettuihin uskomuksiin sekä näihin uskomuksiin pohjautuvaan toistuvaan toimintaan. Vaikka sosiaaliset oliot ovat olemassa tutkijoiden käsityksistä riippumatta heidän ulkopuolellaan, näiden olioiden olemassaolo riippuu kuitenkin niitä ylläpitävien henkilöiden toiminnasta, käsityksistä ja diskursseista. (AW: 71.) Sosiaalisten olioiden suhteiden muodostamat rakenteet, kuten valtio ja kansainvälinen järjestelmä, ilmenevät toimijoille erilaisia toiminnan rajoituksina sekä sosiaaliseen todellisuuteen kuuluvina luonnollisina faktoina (AW: 75–76). Wendtin mukaan monien sosiaalisten luokan olioiden rakenne voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen. Ulkoisella rakenteella viitataan olioiden riippuvuuteen ulkoisista suhteista, sillä sosiaalinen olio on olemassa vain suhteessa muihin saman luokan olioihin sijoittuen näin laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. Sisäinen rakenne viittaa taas olion sisäisen järjestyksen konstitutiivisiin voimiin. Esimerkiksi valtion suvereniteetti edellyttää sekä sisäistä suvereniteettiin perustuvaa valtiollista rakennetta ja ulkoista tunnustusta tälle suvereniteetille. (AW: 83.) Rakenteen muutoksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa ainoastaan sosiaalisten olioiden

⁵ “Social kind”, vrt. “Natural kind” - luonnollisen luokan olio (AW: 41).

välisen suhteiden muutosta, sillä Wendt ei tarkastele valtion sisäistä konstituutiota.

Tutkimusobjektien sosiaalista luonnetta voisi pitää uhkana realistiselle tieteenfilosofialle, mutta Wendt oikeuttaa metafysiikkaa koskevat valintansa toteamalla “materiaalisten voimien”⁶ konstituioivan rajat sosiaalisille olioille: sosiaalisen luokan tulee loppujen lopuksi viitata luonnollisen luokan olioihin. (AW: 72.) Ulkoisten ja sisäisten rakenteiden sekä materiaalisten voimien ja itseorganisoituvuuden merkitys sosiaalisen luokan olioiden konstituutiossa vaihtelee. Mitä abstraktimpi sosiaalinen olio on, sitä suurempi on sen sisäisen itseorganisoituvuuden merkitys. Vastaavasti sisäisen järjestyksen kasvaessa kasvaa myös sosiaalisen olion autonomia, jolloin se voi vastustaa ulkopuolelta tulevia määritelmiä (AW: 73–74; ks. myös Hacking 1986: 234).

Wendtin mukaan varsinaisen konstruktivistisen tutkimuksen tulee olla ongelmalähtöistä tutkimuskysymyksen määrittäessä epistemologisen kannan vaikutussuhteiden tutkimukseen. Hän jakaa tutkittavat vaikutukset kausaaliin ja konstitutiivisiin suhteisiin. Kausaalisessa suhteessa seurausta edeltävä ja erillinen syy X aiheuttaa seurauksen Y, jota ei olisi tapahtunut ilman syytä X. (AW: 79.) Sosiaalisissa suhteissa kausaalisia prosesseja ovat esimerkiksi sosiaalisen oppimisen kautta tapahtuva sosiaalisaatio sekä normit, mikäli niitä voidaan pitää toiminnan syinä. Näitä mekanismeja yhteiskuntatieteilijä pyrkii tutkimuksessaan parhaansa mukaan kuvaamaan. (AW: 82.) Konstitutiivinen vaikutusanalyysi tutkii miten rakenteet ja toimijat konstituivat, eli luovat sosiaaliset oliot X:n ja Y:n sekä määrittävät niiden suhteen toisiinsa ja ympäröivään maailmaan mahdollistaen sekä rajoittaen toimintaa. Tämä voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen konstituutioon. Sisäinen konstituutio on esimerkiksi valtion sisäinen rakenne toimijoihin sekä sääntöineen ja ulkoinen puolestaan diskurssi, joka liittyy valtion roolin laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. Sisäisen konstituution tutkimus on määritelmällisesti reduktionistista tai atomistista, ja sosiaalisten olioiden tutkimus vaatiikin lisäksi niiden ulkoiseen konstituutioon keskittyvää holistista otetta. (AW: 84.) Muutos on sekä konstitutiivinen että kausaalinen prosessi sillä se ilmenee usein inkrementaalisenä sosiaalisen toiminnan muutoksena – siis sekä toimissa että diskursseissa. Uudenlainen sosiaalisen toiminnan muoto institutionalisoi uusia sosiaalisia totuuksia, ideoita, jotka konstituivat edelleen uudenlaisia sosiaalisia rakenteita.

⁶ “Material forces” (AW: 72.) Suuri osa Wendtin tieteenfilosofiaa keskittyy sosiaalinen–materiaalinen -dikotomian käsittelyyn.

Konstitutiivinen analyysi ei mahdu humelaiseen kausaalisuuden käsitykseen, jonka mukaan syy ja seuraus koostuvat riippuvasta ja riippumattomasta muuttujasta. Tämän vuoksi konstitutiivisen analyysin tulee hyödyntää tulkintaa ja ymmärtävää tutkimusmenetelmää. (AW: 85.) Konstitutiivinen teoretisointi tarjoaa kuitenkin pohjaa kausaaliselle analyysille paljastaen kuinka sosiaalisen luokan oliot ovat osittain kontingenteja ilmiöitä, jotka voidaan ymmärtää ja käsitteellistää usealla eri tavalla. Sosiaalisten olioiden konstituution tutkiminen on siis välttämätön edellytys kausaaliselle analyysille, jotta ylipäättään päästäisiin yksimielisyyteen siitä millaisiin sosiaalisiin olioihin kausaalinen tutkimus kohdistuu. Tutkimus voi koskea laajoja sosiaalisia rakenteita, joita tutkija johtaa partikulaareista havaittavista ilmiöistä ja konstituutiota koskevat hypoteesit voidaan alistaa empiiriselle testaukselle siinä missä kausaalisetkin. (AW: 87.)

Wendt asettaakin kaikille tieteellisesti uskottaville teorioille vaatimukseksi falsifioitavuuden periaatteen, jonka myös konstruktivistisen teoretisoinnin tulee täyttää. Tällöin myös konstitutiivisen teoretisoinnin kohdalla tulisi kysyä millainen olisi sen vastatodisteena toimiva väite ja millaisin koejärjestelyin siitä johdettuja hypoteesejä voisi koetella. Tämän empiirisen ohjelmallisuuden lisäksi tutkimuksen tulisi toimia aktiivisena luonnollistamisen problematisoijana ja paljastaa millä tavoin sosiaalisia ilmiöitä pidetään virheellisesti luonnolliseen luokkaan kuuluvana ja miten nämä ilmiöt rakentuvat. (AW: 89.) Rakenteellisen muutoksen tutkimukseen voi siis ottaa monille tasoille perustuvia näkökulmia, joissa kausaalinen ja konstitutiivinen selittäminen täydentävät toisiaan. Muutos näkyy yksittäisten toimijoiden toiminnan ja normiperustan muutoksissa sekä rakenteen ja toimijoiden uudenaikaisissa konstituutioissa.

2.3. Valtio, intressit ja ideat

Realistista tieteenfilosofiaa noudattaen Wendt pitää myös valtiota reaalisenä, joskin sosiaalisuutensa vuoksi ei-havaittavana oliona, jolle voidaan attribuoida inhimillisiä sosiaalisia ominaisuuksia. Tällöin valtio tarvitsee toimijana jonkinlaisen subjektiviteetin, joka ilmenee jaetun tiedon muodostamana emergenttinä rakenteena ja joka edelleen mahdollistaa institutionalisoituneen kollektiivisen toiminnan (AW: 199 ja 215). Tämän rakenteen reaalinen olemassaolo saadaan Wendtin mukaan selville abduktiivisesti: tietynlaiset ilmiöt selittyvät parhaiten postuloimalla valtion kaltainen reaalinen toimija (AW: 216). Valtion toimijaluonteen lähtökohtana ja mahdollistajana on yksilöiden uskomus valtioiden toimijuudesta, jonka yksilöllistä muotoa pidetään yllä narratiiveilla

yhteisestä historiasta ja myyteistä (ks. esim. Bell 2003). Rakenteellinen muutos on paitsi muutos valtioiden välisissä kausaalisisissa suhteissa myös muutos tässä uskomusrakenteessa, johon perustuen valtiot muodostavat käsityksen toisistaan.

Yllä kuvatulla valtion antropomorfisoinnilla on Wendtin mukaan myös ongelmansa. Valtio on huomattavan epäyhtenäinen toimija, joka koostuu useista erilaisista elimistä ja organisaatioista. Tämän monimutkaisen valtiotoimijan ”ajatuksia” ja ”mieltä” voidaan tulkita erilaisten julkisten dokumenttien ja retoriikan tutkimuksen avulla, jotka tarjoavat myös empiiristä näyttöä mahdollisesta muutoksesta (AW: 222). Wendt olettaa valtiolle toiminnan perustana olevan identiteetin, joka muodostuu kollektiivisesta ymmärryksestä siitä roolista, jonka valtio kansainvälisessä yhteisössä ottaa (AW: 224). Hän korostaa valtioiden identiteetin kontekstisidonnaisuutta sekä useiden identiteettien ja roolien päällekkäisyyksiä (AW: 230). Rakenteellisen muutoksen kannalta ei identiteetin moninaisuuden tutkimuksella Wendtin teoriassa ole juurikaan ole merkitystä, sillä Wendt pelkistää rakenteen merkityksellisesti vain kolmeen erilaiseen roolirepresentaatioon.

Sen sijaan erityisen tärkeiksi rakenteellisen muutoksen dynamiikassa muodostuvat valtion identiteettiin perustuvat intressit, jotka Wendt jakaa subjektiivisiin sekä objektiivisiin. Subjektiiviset intressit ovat kunkin valtion yksilöllisiä preferenssejä, mutta koska valtiot jakavat myös joitakin oleellisia ominaisuuksia ja eivät ole vain tyhjiä tauluja, voidaan niille määritellä myös joitakin yhteisiä objektiivisiä intressejä (AW: 232–234). Nämä ovat funktionaalisia prosesseja, joita valtio tarvitsee identiteetin uudelleen tuottamista varten. Wendt tunnistaa neljä erilaista universaalia kansallista intressiä: fyysikaalisen selviytymisen, autonomian, taloudellisen hyvinvoinnin ja kollektiivisen itsetunnon. Kolme ensimmäistä liittyvät valtion olemassaolon edellytyksiin mutta viimeisen Wendt yhdistää tarpeeseen kuulua inhimilliseen yhteisöön. Mikäli valtiot eivät saa muilta hyväksyntää ne voivat kompensoida tätä tarvetta aggressiolla muita kohtaan, ja toisaalta muilta saama tunnustus saattaa vähentää valtion tarvetta turvautua väkivaltaan. (AW: 235.) Rakenteellinen muutos tarkoittaa tällä intressien tasolla valtioiden subjektiivisten intressien samanaikaista muuttumista. Wendtin positivismi lisäksi edellyttää, että tämä muutos palautettavissa joihinkin havaittaviin ominaisuuksiin. Subjektiivisten intressien muutoksen taustalla onkin uudenlainen sosiaalinen ympäristö, jossa valtioiden keinot saavuttaa objektiiviset intressinsä ovat muuttuneet.

Subjektiiiviset intressit liittyvät Wendtin teoriassa vahvasti ideoihin. Hänen mukaansa ideoita on pidetty monissa teorioissa yleisesti kausaalisisina muuttujina selittäen sen osan toimijoiden toiminnasta, jota ei voida selittää materiaalisella voimalla, toimijoiden intresseillä tai instituutioilla. Konstruktivismi ei pidä ideoita vain tällaisina materiaalista selitysmallia täydentävinä tekijöinä vaan ideoiden merkitys piilee niiden konstitutiivisessa luonteessa: ideat antavat materiaalisille tekijöille merkityksiä. Ideat eivät ole perinteisistä materiaalisista vaikutuksista erillisiä muuttujia, vaan kysymys kuuluu missä määrin materiaaliset vaikutukset ovat ideoista muodostuneita ja mikä on näiden kahden välinen suhde. Tällöin materiaaliset seikat ovat toiminnan syitä vain silloin kun niillä on niitä konstituoivista ideoista riippumatonta kausaalista voimaa, kuten on – Wendtin mukaan – ihmisluonnolla tai fyysisellä ympäristöllä. (AW: 93–94.) Konstitutiivisilla ideoilla on reaalin olemassaolo ja ne ovat aitoja todellisuuden piirteitä. Objektiiivisuus ei näin koske ainoastaan materiaalisia syitä, vaan intresseille sisällön ja tarkoituksen antavat ideat ovat myös sosiaalisesti reaalisia, vaikkakin samalla intersubjektiiivisia mentaalisia malleja. (AW: 96.)

Waltzin neorealismissa kansainvälistä politiikkaa selittävänä muuttujana toimii materiaalisten voimien jakautuminen, jolloin tähän jakoon voidaan palauttaa kaikki kansainvälisen järjestelmän sisäiset muutokset. Wendt mainitsee Waltzin tunnustavan vain kaksi valtioiden intressiä: valtiot pyrkivät ennen kaikkea turvaamaan olemassaolonsa sekä toimimaan egoistisesti. Tällöin kansainvälinen järjestelmä näyttää noudattavan itseapulogiikkaa joka pakottaa luonnonvalinnan mekaniikan nojalla valtiot samankaltaisiksi toimijoiksi. (AW: 100 ja 103, ks. myös Waltz 1979: 126.) Waltzin maailmassa rakenne vaikuttaa toimijoihin sosiaalistamalla ne kilpailulogiikkaan, mutta Wendtin mukaan tämä käsitys sosiaalistamisesta on luonteeltaan liian mekanistinen. Wendt huomattaa Waltzin käsittelevän sosiaalisaatiota vain käyttäytymisen tasolla sen sijaan, että hän ottaisi huomioon kontingentteihin ideoihin sosiaalistumisen. (AW: 101.) Waltzin maailmassa rakenne determinoi valtioiden toimintaa siten, että ne pyrkivät tasapainottamaan toistensa materiaalista voimaa, joko lisäämällä omaa voimaansa tai hankkimalla liittolaisia. Valtioiden myös suosivat suhteellista voimaa absoluuttisen kustannuksella ja ne ajautuvat toistuvasti vapaamatkustajuuden ongelman eteen. (AW: 101 ja Powell 1991.)

Wendtin näkemyksen mukaan valtioiden intressien ja kansainvälisen järjestelmän välisen suhteen tutkimuksen tulee pohjautua kulttuuriseen, pikemminkin kuin waltzilaiseen materialistiseen, ymmärrykseen järjestelmästä. Tällöin jaetut ideat muodostavat normeja, instituutioita, mahdollisuuksia ja uhkia, jotka puolestaan konstituoivat merkityksiä valtioiden materiaalisille

tekijöille kuten teknologiselle kehitykselle, sotavoimille ja maantieteellisille seikoille. Nämä merkitykset eivät kuitenkaan ole immuuneja materiaalisille tekijöille, koska esimerkiksi naapurivaltion suuremmat sotavoimat asettavat rajoituksia valtion ulkopoliittikkaa koskeville ideoille (AW: 112). Waltz olettaa valtiot luonteeltaan *status quo* -hakuiseksi, jotka turvautuvat rationaalisina toimijoina maltilliseen voimankäyttöön. Wendt puolestaan huomauttaa, että anarkian rakenne ja materiaalisten voimien vaikutus riippuu siitä mitä valtiot haluavat. Waltzin teoria implikoi siis oletuksen valtioiden staattisista intresseistä kun taas Wendtin mukaan itsekkäiden valtioiden intressit ovat tiettyyn rajaan asti riippuvaisia ideoista, jolloin rakenteelliselle muutokselle annetaan enemmän tilaa (AW: 104, 106–107 ja 113).

2.4. Valtion suhde järjestelmään

Valtion ja kansainvälisen järjestelmän suhde kiteytyy Wendtillä niiden yhteiseen ja molemminpuoleiseen konstituutioon (AW: 249). Kansainvälinen järjestelmä muodostuu valtioiden kollektiivisesta toiminnasta tämän kollektiivisen toiminnan rajoittaessa valtioiden valinnanvapautta. Järjestelmä on Wendtin teoriassa siis oleellisesti sosiaalinen rakenne ja tämän rakenteen puitteissa tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan liittyy hänen mukaansa kahdenlaisia ongelmia. Ensinnäkin toimijat kohtaavat perinteisen poliittisen koordinaatio-ongelman, jolloin ongelmana on saada toimijat toimimaan yhdessä yhteisen hyödyn eteen. Toista ja muutoksen kannalta oleellisempaa ongelmaa Wendt kutsuu sosiologiseksi ongelmaksi ja se liittyy kysymykseen siitä, miten toimijoiden toiminta määrittyy vakaiksi, ennustettavuutta lisääviksi, konfliktuaalisiksi tai kooperatiivisiksi käyttäytymiskaavoiksi. (AW: 251.)

Wendt erottaa kansainvälisessä järjestelmässä kolme ideaalista anarkian kulttuuria: hobbesilaisuuden, lockelaisuuden ja kantilaisuuden. (AW: 254) Kulttuurit perustuvat erilaisiin rooleihin – viholliseen, kilpailijaan ja ystävään – joiden edustajina valtiot toisensa näkevät. Muutos edellyttää, että kansainvälisessä yhteisössä voi esiintyä samanaikaisesti useampaa kuin yhtä *roolia*. Tällöin yleisin roolirepresentaatio määrittää sen millaista *kulttuuria* kansainvälinen yhteisö heijastaa, tämän ollessa kulloinkin sosiaalisen rakenteen, tai yleisen Toisen⁷, pikemminkin kuin yksilön attribuutti. Jokainen näistä rooleista heijastaa sitä, miten toimijat määrittävät ja kokevat

⁷ “Generalized Other” (AW: 242.) Wendt viittaa tällä toiseuteen, joka ei kiinnity mihinkään tiettyyn toimijaan vaan rakenteeseen yleisesti. (ks. myös Mead 1934: 154–156.)

Itsen ja Toisen välisen suhteen, joka koskee esimerkiksi niiden välistä voimankäyttöä. (AW: 257–258.) Wendtin teoriassa kulttuurien muutos näkyy juuri valtioiden välisen yhteistyön ja väkivallan määrän muutoksessa. Anarkialla ei tällöin ole intrisiittistä merkitystä, vaan sen merkitys on kytköksissä toimijoiden rooleihin. Nämä roolit näkyvät kolmessa erilaisessa Itsen ja Toisen välisen suhteen representaatiossa (AW: 308).

Kulttuureihin kuuluu olennaisesti taipumus itsensä uudistamiseen, jolloin ne ikään kuin vastustavat muutosta ja uusintavat itseään, erityisesti jos kulttuurin konstituivat ideat ovat hyvin sisäistettyjä. Mitä vahvemmin toimijat ovat omaksuneet roolinsa, sitä vaikeampi kulttuuria on muuttaa (AW: 255 ja 309). Kulttuurillisten normien sisäistäminen voi Wendtin mukaan olla ulkoiseen paktoon perustuvaa, laskelmoitua tai legitiimiksi koettua. Hän näyttää lisäksi uskovan, että näiden kansainvälisten normien mukaisen toiminnan rutinoitumisen vuoksi kansainvälisen järjestelmän kehitys näyttää suuntautuvan kohti legitiimeiksi koettuja kantilaisia normeja ellei vahva ulkoinen shokki muuta tätä kehityksen suuntaa. (AW: 310–312.)

Kulttuurien perustana olevat roolit muodostuvat valtioiden välisessä vuorovaikutuksessa, jota Wendt lähestyy sosiologiassa sovelletun symbolisen interaktionismin avulla. Hän kuvaa ideaalisen tilanteen, jossa kaksi toimijaa Ego ja Alter luovat yhteisen ja jaetun todellisuuden, josta kansainvälisen yhteisön kulttuuri lopulta muodostuu. Vuorovaikutus alkaa kun Ego ryhtyy johonkin toimeen, joka perustuu sen aprioriseen näkemykseen sosiaalisesta tilanteesta. Tämä konstituoi Alterille signaalin Egon ottamasta roolista sekä roolista jonka Ego haluaa Alterin ottavan. Näin Ego pyrkii opettamaan oman näkemyksensä tilanteen konstituutiosta Alterille. Toimijoille ei oleteta jaettua ymmärrystä signaalien merkityksestä, jolloin Alterin tulkintaa ohjaavat sen oma näkemys tilanteesta sekä Egon lähettämän signaalin informaatio. Osapuolten aprioriset näkemykset sosiaalisesta tilanteesta voivatkin olla hyvin ristiriitaisia. Egon signaalin – mahdollisesti dissonanttinen – informaatio sisältää Egon Alterin todellisuudelle määrittämät rajat, joiden merkitys riippuu myös toimijoiden materiaalisista voimasuhteista. Alter lähettää seuraavaksi signaalin omasta roolistaan ja Egolle asettamasta roolista, jonka puolestaan Ego tulkitsee ja antaa oman vastauksensa. Alter ja Ego toistavat tätä vuorovaikutusta kunnes jompi kumpi päättää sen olevan ohi. Kulttuurin muutoksen taustalla tällä tasolla on kompleksinen oppiminen, joka tapahtuu jomman kumman mahdollisesti muuttaessaan käsitystään sosiaalisesta tilanteesta toisen toiminnan tuloksena. (AW: 328–329.) Näistä signaaleista valtiot saavat selville sen millaisena muut toimijat esittävät näkevänsä maailman ja kuinka syvästi ne näyttävät kulloisetkin normit omaksuneen. Toimijoiden todelliset

intressit verhoutuvat aina toiminnallisen ilmaisun taakse, jolloin informaation puutteen tuoma epävarmuus vaivaa sekä tutkijaa että valtiotoimijoita (informaation puutteen ongelmista ks. esim. Copeland 2006: 16).

3. Tieteenfilosofinen tausta

3.1. Mallit, todellisuus ja kausaatio

Peliteoreettinen analyysi perustuu erilaisten mallien luomiseen, joiden avulla esitetään arvostelmia ja oletuksia jonkin todellisuuden objektin rakenteesta sekä toiminnasta. Malli voidaan ymmärtää ilmiötä kuvaavien oletusten joukkona⁸ näiden oletusten ollessa tietoisesti yksinkertaistettuja ja kiinnittävän huomion vain joihinkin ilmiön piirteisiin (Niiniluoto 1997: 205). Yhteiskuntatieteissä mallin perustana oleva tutkimusobjekti voi olla esimerkiksi yksittäinen vuorovaikutustilanne tai laajempi toiminnan periaate. Bungen (1973) mukaan malliin kuuluu kaksi elementtiä: se perustuu yhtäältä yleiselle teorialle ja on lisäksi jonkin objektin tai järjestelmän tarkempi kuvaus. Tämän määritelmän perusteella *The Social Theory of International Politics* -teoksen voidaan sanoa sisältävän yleisen konstruktivistisen teoretisoinnin lisäksi runsaasti erilaisia malleja. Wendt esittelee esimerkiksi symboliseen interaktionismiin perustuvan mallin kompleksisen oppimisen periaatteista sekä mallit hobbesilaisesta, lockelaisesta ja kantilaisesta kansainvälisestä järjestelmästä.

Malleilla voi olla tiedonintresseistä riippuen erilaisia käyttötarkoituksia. Niiniluodon mukaan deskriptiivisten mallien avulla voidaan esimerkiksi edetä kohti todellisuutta tarkemmin kuvaavia teorioita (Niiniluoto 1997: 208). Prediktiivisillä malleilla pyritään todellisuuden kuvaamisen lisäksi tekemään ennustuksia esimerkiksi simulaation avulla tai asettaa erilaisia ilmiöitä vertailukelpoiseksi (Wright 2015). On myös esitetty, että peliteoreettiset mallit ovat pikemminkin preskriptiivisiä kuin deskriptiivisiä, jolloin niiden avulla voidaan antaa toimintasuosituksia päätöksenteon suhteen (Paloheimo & Wiberg 2012: 37). Tätä periaatetta soveltaa politiikan tutkimuksen saralla julkisen valinnan teoria, jonka tarkoituksena on parantaa hallinnon tehokkuutta poliittisten instituutioiden toimintaa tutkimalla (Buchanan 1990). Se kuuluu laajempaan yhteiskuntatieteelliseen perinteeseen, jonka avulla pyritään luomaan taloudellisesti tehokkaampi yhteiskunta. Tämänkaltaisen preskriptiivinen analyysi vaatii aina tavoitteellisuuden perustana olevia normatiivisia ja avoimen poliittisia premissejä, joihin liittyy monitahoisia kysymyksiä esimerkiksi oikeuksien, vapauksien sekä velvollisuuksien suhteista. Tämän vuoksi pidän tässä

⁸ Tämä joukko ei luonnollisesti ole tyhjentävä, sillä tällöin kysymyksessä ei olisi malli vaan pikemminkin varsinainen tutkittava objekti.

tutkimuksessa esittelemäni mallit deskriptiivisellä tasolla ja yritän tarjota työkaluja myös empiiriseen tutkimukseen sekä teorian edelleen kehittämiseen (vrt. Cochran 2004).

Peliteoreettiset mallit perustuvat yleisesti deduktiiviseen päättelyyn mallin premisseistä käsin vaikei malleja sinällään olisi tarkoitettu ennustamisen perusteeksi (Tarski 1994: 109). Deduktiiviseen malliin nojaamisessa vaarana on, että siihen kuuluvien premissien ja syy-seuraus-suhteiden ajatellaan pätevän yksinkertaistetussa muodossaan myös todellisuudessa. Tämä deduktion ongelma liittyy kaikkiin malleihin ja rakenteellisiin teorioihin, joiden avulla pyritään luomaan tietoisien yksinkertaistettu kuva maailmasta. (ks. esim. Epstein 2013.) On kuitenkin tehtävä ero deduktiivisen mallin ja deduktiivisen ymmärtämisen välillä. Hyvän analogian tästä jaosta tarjoavat evolutiivisia prosesseja kuvaavat mallit. Vaikka monet evolutiiviset mallit kuvaavat onnistuneesti jonkin ilmiön piirteitä ja periaatteita, todellisuuden kaaottisen⁹ luonteen vuoksi niiden pohjalta ei voida tehdä tarkkoja ennustuksia (Gleick 1987). Evolutiivisen mallin avulla voidaan kuitenkin pyrkiä ymmärtämään miksi tietty asiantila on saavutettu sekä selittämään tähän johtaneiden tekijöiden vaikutuksia ja merkityksiä. Vaikka mallit siis rakentuvat deduktiivisen logiikan mukaisesti, mallin soveltamisen avulla pyritään useasti deduktiivisesti pätemättömään abduktiiviseen selitykseen (ks. esim. AW: 216). Tarkoituksena on tällöin mallia apuna käyttäen saavuttaa uskottavin tai todennäköisin selitys tapahtuneelle, jolloin malli toimii osana selitykseen liittyvää argumentaatiota. Mallin perustana on puolestaan jonkin asiointilojen induktiivinen¹⁰ havaitseminen siten, että näistä havainnoista voidaan johtaa universaaleja deduktiivisia väittämiä (Peirce 1998: 227, ks. aiheesta myös Quine 1951). Kun tällaista induktioon perustuvaa deduktiivista mallia sovelletaan muihin kuin juuri sen havaitsemiseen liittyvään tilanteeseen, luodaan hypoteesi – totuusarvoltaan kontingentti väittäjä todellisuuden asiointiloista (Peirce 1955: 150).

Peliteorian ideaalisen mallimaailman ja kaaottisen todellisuuden suhde on herättänyt paljon keskustelua siitä, missä määrin peliteoreettiset mallit ovat hyödyllisiä sosiaalisen maailman tutkimuksen kannalta. (Varoufakis 1993, 2008 & Gintis 2009.) Alkujaan peliteoriaa pyrittiin kehittämään ennustusten tekemisen apuvälineenä mutta nykyään peliteorian testaukselle annetaan enemmän painoarvoa. Prediktiivisissä malleissa hyöty on usein yhdistetty materiaaliseen palkintoon, jonka merkitystä tutkijat ovat monissa malleissa yliarvioineet. (Falk & Heckman 2009, Farmer & Foley 2010.) Kun peliteorian malleissa otetaan huomioon toimijoiden psykologiset

⁹ Kaaos viittaa alkutilojen ennakoimattomaan vaikutukseen ja sitä ei voi sulkea pois mistään todellisuutta kuvaavasta mallista.

¹⁰ Wendtin toteamuksen valtioiden objektiivisista intresseistä voidaan olettaa perustuvan induktioon.

seikat, pelin olemus riippuu siitä millaiseksi pelaajat tilanteen mieltävät. Tähän viitataan pelin efektiivisyydellä. (Rathbun 2012). Peliteoriaan perustuva analyysi tuottaa huomattavasti tarkempia tuloksia kun pelit mielletään subjektiivisiksi ja kognitiivisluontoisiksi (Colman 2003, ks. aiheesta yleisesti esim. Revonsuo 2006). Vaikka ennustettavuuden teho nousee kognitiivisten mallien parissa, peliteorian hyödyllisyyttä tuskin voidaan palauttaa mallin kykyyn tuottaa ennustuksia. Nämä vaativat yhteiskuntatieteiden piirissä niin tarkkoja premissejä, että ne selvitettyään tutkija voisi ennustaa tilanteen ilman varsinaista peliteoreettisia malleja¹¹. Tässä tutkimuksessa peliteorian hyödyllisyys liittyy pyrkimykseen selvittää sosiaalisen vuorovaikutuksen logiikkaa ja saattaa se formaaliin muotoon. Formalismin avulla muutoksen logiikka voidaan tuoda selkeämmin esiin ja mahdollisesti jopa empiirisesti koeteltavaan muotoon¹².

Mallin perusteena olevaan vuorovaikutukseen kuuluu oleellisena osana kausaalisuuden problematiikka. Kausaatio voidaan määritellä usealla tavalla ja Wendt keskustelee erityisesti kausaalisuuden ja konstitutiivisuuden suhteesta sekä näiden luonteista (AW: 77). Kuten olen jo todennut, konstruktivistisessä teoriassa vuorovaikutus nähdään kausaalisuuden lisäksi konstitutiivisena, jolloin erilaiset ideat antavat merkityksiä toimijoille, roolille ja suhteille. Muun muassa Kurki (2008) on kritisoinut konstruktivismin taustalla olevaa yksipuolista kausaalisuuskäsitystä sekä toisaalta Wendtin tekemää jakoa kausaaliseen ja konstitutiiviseen vaikutukseen. Tämä jako perustuu Kurjen mukaan humelaiseen kausaation käsitteeseen, jonka syyn ja seurauksen erillisyys sekä syyn edeltävä esiintyvyys suhteessa seuraukseen korostaa liialti kausaliteetin mekanistista luonnetta. Kurki tarjoaa vaihtoehdoksi aristoteelista neljän syyn käsitystä, joka laajentaa kausaation mekanistisesta vaikutuksesta aineen, muodon ja päämäärän alueille. Kaikki todellisuuden muutos ilmenee tällöin näiden neljän syyn kautta. (Kurki 2008: 12.) Humelaisen kausaatiokäsityksen myötä kausaatio–konstituutio -dikotomia kuuluu konstruktivismin holistiseen olemukseen, joka käsittelee rakenteiden ja toimijoiden suhteita ominaisuuksia sekä redusoinnin¹³ ongelmia. Tässä valossa peliteorian soveltaminen konstruktivismin voi vaikuttaa paradoksaaliselta mutta pyrin osoittamaan Wendtin teorian yhteismitallisuuden atomistisen selitysmallin kanssa (AW: 27).

¹¹ Simulaatio on tosin tuottanut mielenkiintoisia tuloksia (ks. aiheesta laajasti mm. de Mesquita 2009).

¹² Vrt. Wendtin falsifioitavuuden kriteeri (AW: 89).

¹³ Toisaalta Wendtin harrastama rakenteen kausaalisten voimien tutkiminen on myös eräänlaista reduktionistista tutkimusta (Strenski 1979.)

Kausaatiota käsitellään tässä tutkimuksessa kahdella tapaa, jotka molemmat perustuvat Kurjen kritisoimaan humelaiseen kausaatioon. Yhtäältä kausaatiolla viitataan ulkomaailmassa tapahtuviin vaikutussuhteisiin ja toisaalta ihmisen havaintojärjestelmään kuuluvaan impressioon kausaatiosta. Menestyksekkäs maailmassa toimiminen edellyttää oletusta siellä vallitsevista vaikutussuhteista, joiden olemusta voidaan selvittää tilastotieteen keinoin sekä valistuneilla arvauksilla. Kansainvälisen politiikan teoretisointi liikkuu kuitenkin huomattavasti välitöntä arkikokemusta abstraktimmalla ja kausaalisesti monimutkaisemmalla tasolla. Tästä johtuen menestyksekkäs maailmassa toimiminen ei riitä kansainvälisen politiikan teoriassa vaikutussuhteen objektiiviseksi ontologiseksi kriteeriksi, sillä menestyminen voi johtua myös lukemattomista muista kausaalisista syistä. Tämän vuoksi maailmassa vallitsevien säännönmukaisuuksien tunnistaminen vaikutussuhteiksi – aristoteelisiksi tai humelaisiksi – on hyvin hankalaa, sillä kansainvälisen politiikan monimutkaisuuden vuoksi kausaation erottaminen korrelaatiosta näyttää lähes mahdottomalta. Ilman pragmaattista kausaation käsitettä tutkijan on vaikea sanoa mitään uskottavaa kansainvälisen politiikan oppialan tutkimasta maailmasta, sillä tällöin valtioiden toiminta voisi yhtä hyvin olla seurausta planeettojen liikkeistä kuin valtionjohtajien intresseistä. Toisaalta kausaaliiteetin nostaminen tieteellisen tutkimuksen teemaksi muodostuu ongelmalliseksi juuri maailman monimutkaisuuden vuoksi.

Peliteoreettisten mallien liittyessä pikemminkin inhimilliseen kognitioon, kausaatiolla voidaan viitata toimijoiden havaintoihin maailmasta ja siihen minkälaisia kausaalisuhteita he maailmalle attribuoivat. Ontologisesti helpoin tapa tarkastella kausaatiota onkin asettaa se juuri inhimillisen havainnoinnin ja kognition ominaisuudeksi. Kausaalinen ajattelu on tällöin yksi ihmisen psykologisista ominaisuuksista: ihmiset näkevät maailmassa kausaalisuuksia ja asettavat erilaisia suhteita kausaatio-kategorian alle huolimatta siitä, onko tämä suhde kausaalinen vai korrelatiivinen (Michotte et al. 1964). Tämä kognitiivinen prosessi puolestaan liittyy todellisuuden sosiaaliseen luonteeseen ja konstituutioon: esimerkiksi 1600-luvulla eläneelle oppineelle taivaalla näkyvällä pyrstötähdellä saattoi olla kausaalista voimaa maailmanpolitiikassa. Sosiaalinen todellisuus vaikuttaa siihen millaisia toimijoita, ominaisuuksia tai oletettuja säännönmukaisuuksia sosiaaliseen todellisuuteen kuuluu. Tätä ajattelua noudattaen tietyn diskurssin tai ideoiden vaikutus toimintaan voidaan ymmärtää kausaaliseksi, vaikka kausaation toteaminen humelaiseen tapaan olisikin mahdotonta. Kyseessä on tällöin eräänlainen kausaalisuuteen perustuva konstituutio. Uskottavan kausaalisen tutkimuksen tulisi keskittyä ulkomaailman kausaalisuhteiden etsimisen lisäksi siihen, miten sosiaalisilla konstruktiolla on kausaalista voimaa juuri edellämainitun kognitiivisen prosessin

kautta. Uskomuksella pyrstötähden oletetusta kausaalivoimasta on kausaalista voimaa sillä se muuttaa valtion johtajien käyttäytymistä, jolloin he voivat esimerkiksi ryhtyä varustautumaan sotaan. Tällöin uskomus pyrstötähden kausaalivoimasta voi muuttua välillisesti aidoksi kausaalivaikukseksi, mikäli valtioiden johtajat ryhtyvät pyrstötähden inspiroimana sotimaan toisiaan vastaan.

3.2. Ratio ja konstruktio

Konstruktivismiin ja rationalistisen peliteorian voi nähdä vastakkaisina tapoina tutkia sosiaalista maailmaa (Price & Reus-Smit 1998). Wendt liittyy peliteorian yhdessä rationaalisen valinnan teorian kanssa laajempaan rationalistiseen perinteeseen, joka tutkii toimijan päätöksentekoa ja siihen liittyviä ongelmia ohittaen intressien alkuperän. Konstruktivismiin käsittämä toimija on puolestaan ensisijaisesti kulttuurillinen olento, jonka intressit ja preferenssit muodostuvat vuorovaikutuksessa toisten toimijoiden kanssa. Konstruktivismiin näkökulmasta rationalismin taustalla oleva metodologinen individualismi saattaa vaikuttaa yksinkertaistavalta lähtökohdalta, sillä se olettaa toimijoiden intressit ulkoapäin annettuina, eksogeenisina. (AW: 27.) Eksogeeniset intressit näyttävät puolestaan vaativan jonkinlaisen oletuksen toimijan essentiasta sekä sen ominaisuuksien luonnollistamista. Rationalismin ja konstruktivismiin ero liittyy osittain myös selittävään ja ymmärtävään perinteeseen. Toisin kuin kausaalisuuksia paljastava selittävä perinne, ymmärtävä tutkimus perustuu käsitykselle siitä, miten toimija havaitsee maailman, mihin hän uskoo tai pyrkii, mitä toimijan toiminta tarkoittaa missäkin kontekstissa tai mitä normeja käyttäytyminen ilmentää (Kincaid 1996). Näiden kahden perinteen välinen ero ei ole kovinkaan dramaattinen, sillä ymmärtävään perinteeseen nojavia tutkija esittää tulkintansa myötä joitakin *positiivisia* väitteitä¹⁴ toimijasta tukeutuen väistämättä joihinkin premisseihin ja periaatteisiin, jotka tekevät ymmärtämisen tai tulkinnan ylipäätään mahdolliseksi. Nämä periaatteet palautuvat arvostelmiin maailman asiointiloista, jotka toimivat myös tulkinnan argumentin perusteena¹⁵. Väitteet näistä asiointiloista usein hyväksytään sellaisenaan ja niihin saatetaan liittää esimerkiksi avoimen

¹⁴ Positiivisilla väitteillä viitataan jonkin asiantilan olemassaoloon, negatiivisilla sen olemattomuuteen. Yleistävä tulkitseva periaate nojaa siis myös jonkinlaiseen essentiaan, jolloin konstruktivismiin ei voi koskaan paeta luonnollistamista. Tämä essentia tekee mahdolliseksi lauseet kuten, "toimija X kokee tilanteen T tavalla A". Tämä lause edellyttää, että "toimijalla X on joku ominaisuus Z, jonka myötä se kokee tilanteen T tavalla A". Ominaisuuden Z julistaminen sosiaalisesti rakentuneeksi ei hävitä oletusta essentiasta (ks. aiheesta esim. Russell 1905 ja Derrida 2001: 352.)

¹⁵ Vaikka tulkitsevassa perinteessä usein korostetaan hermeneuttista uudelleentulkintojen kehää, tulkinta käytännössä kiinnitetään johonkin essentiaan (Gadamer 2006: 470.)

poliittisia arvostelmia tai tavoitteita (Määttä & Kanninen 1999, Butler 1999: 22). Joka tapauksessa voidaan sanoa, että jokainen tällainen arvostelma on samalla implisiittinen kannanotto ihmisluonnosta.

Rationalismin ja konstruktivismin suhdetta voidaan tarkastella lisäksi klassisen tiedonsosiologian avulla. Sosiaalisen konstruktivismin mukaan konstruktion taustalla on toistunut, totunnaistunut ja institutionalisoitunut toiminta, joka muokkaa toimijoiden käsitystä todellisuudesta (Berger & Luckmann 1991: 70–89). Toistuvassa vuorovaikutuksessa rakentuneesta intersubjektiivisestä todellisuudesta tulee toimijoille objektiivista todellisuutta. Tähän objektiiviseen todellisuuteen pohjautuvat myös toimijoiden identiteetit ja intressit, jotka edelleen muodostavat toimijan rationaaliteetin. Voidaan siis olettaa, että rationaaliteetti itsessään on sosiaalinen konstruktio joka sisältää määritelmällisesti tilannesidonnaiset toiminnan tavoitteet sekä keinot näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkijan tehtävä on aina tulkita tätä konstruktiota ja päästä selville toimijoiden maailmankuvasta, itseymmärryksestä ja identiteetistä. Tätä kautta hän voi muodostaa käsityksen toimijan rationaalisuudesta.

Konstruktivismin ei kuitenkaan käsittele muutosta, eli sitä milloin ja miten uudet konstruktiot syrjäyttävät vanhan. Se ei kerro miksi useat toimijat oppivat näkemään maailman uudella tavalla. Koska toimintaa voidaan pitää sosiaalisten rakenteiden taustalla olevana ja niitä luovana tekijänä, antaa toiminnan analyysiin keskittyvä peliteoria yllättävänkin työkalun tutkia sosiaalisten konstruktioiden muutosta. Tällöin toimijoiden preferenssit perustuvat sosiaalisesti rakentuneeseen rationaaliteettiin. Rationaaliteetti on puolestaan vahvasti sidoksissa sosiaaliseen ympäristöön, joka vaikuttaa edelleen toimijan identiteettiin. Sosiaalisen ympäristön ja identiteetin muutoksen mekanismin yhteys tulee tutkimuksessani tavallaan implisiittisesti esille. Käyttämäni lähestymistapa ei pidä rationalismin tai konstruktivismin erilaisia näkemyksiä toimijasta ontologisina kannanottoina vaan erilaisina metodologisina lähtökohtina, sillä tutkimukseni ei ota juurikaan kantaa siihen minkälaisista tekijöistä sosiaalinen maailma lopullisesti koostuu. Intressien eksogeenisuudessa on kysymys puhtaasti metodologisesta valinnasta, eikä se ole rationalistisen maailmankuvan ilmaus. Tutkijan tulkitessa sosiaalisen maailman toimintaa, hän ottaa kantaa melko perustavanlaatuisiin kysymyksiin ihmisluonnosta: nimittäin kysymykseen tämän ihmisluonnon manifestaatiosta partikulaarisessa tilanteessa. Rationalismi ja konstruktivismin ovat siis yhteismitallisia eikä niiden ontologisiin kannanottoihin liittyvällä väittelyllä ole perustaa. Kyse on pikemminkin epätasapainoisesta kielenkäytöstä ja väärinymmärryksistä. Keskustelu ja väittely niiden

merkityksistä metodologisina tai analyttisinä työkaluina on aiheellista mutta metodologiset kokonaisuudet ovat nimensä mukaisesti instrumentteja palvelemaan tutkijan päämääriä, eivätkä kuvauksia todellisuuden luonteesta.

3.3. Rakenteellinen muutos

Tässä tutkimuksessa rakenteella viitataan abstraktioon merkityskokonaisuudesta, jonka perusteella toimijat määrittelevät toistensa väliset suhteet (vrt. Lévi-Strauss 1963: 279). Kulttuuriin kuuluvat merkitykset voidaan ymmärtää vain osana laajempaa merkitysrakennetta, joka puolestaan koostuu erilaisten merkkien keskinäisestä suhteesta (Holdcroft 1991: 104). Merkitykset ovat sosiaalisesti rakentuneita ja ne vaikuttavat siihen millaisena objektiivinen todellisuus toimijoille ilmenee. Toimijat luovat uusia merkitysrakenteita toiminnallaan, jolloin rakenteellinen muutos koskee siis sekä toimijoiden toiminnan että toimijoiden sosiaaliselle ympäristölle asettamien merkitysten muutosta. Rakenteen muuttuessa toimijat näkevät sosiaalisen todellisuuden eri tavoin. Toimijoiden suhteisiin kuuluva merkitysrakenne rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sitä voi tutkia periaatteessa erillään merkityksiä antavista toimijoista (Bhaskar 1998: 31). Vaikka mallin perustana on usein yksilö ja hänen toimintansa suhteessa ympäristöön, on tämän tutkimuksen kohteena prosessi ja rakenteen muutos, ei yksilö ominaisuuksineen. Sosiaalisen rakenteen partikulaariseen manifestaatioon viitataan tässä myös termillä kulttuuri, joka pelkistyy Wendtin teoretisoinnin mukaan kolmeen ideaaliseen malliin tai logiikkaan: hobbesilaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen. Kun sosiaalinen rakenne on luotu inhimillisellä toiminnalla, yksilö kohtaa sen sekä pakottavana että objektiivisena tosiasiana ollen samalla sen muutoksen agentti.

Rakenteellinen muutos kiinnitetään tässä tutkimuksessa juuri yksilöiden välisten suhteiden muutokseen, joka ilmenee kolmeportaisesti. Muutoksen aktualisoi viimekädessä toimijoiden muuttunut *käytös* suhteessa ympäristöönsä – muihin toimijoihin. Ilman käyttäytymisen muuttumista kyseessä ei olisi sosiaalisen rakenteen muutos, joka täyttäisi Wendtin vaatimuksen havaittavuudesta. Vaikka kattavat sosiaaliset rakenteet eivät itsessään ole havaittavia, niiden muutos pystytään palauttamaan joihinkin havaittuun partikulaariin – käyttäytymiseen. Käyttäytymisen taustalla on puolestaan toimijoiden muuttunut *suhtautuminen* toisiinsa, jonka perusteella ne rikkovat vanhat toimintatapansa (Hopf 2010). Tämä suhtautuminen pohjautuu pedelleen *ympäristön tosiasioiden*

muutokseen. Ajatus vaikuttaa kehäpäätelmältä, mutta huomioiden todellisuuden monimutkaisuus, esimerkiksi kansainväliseen yhteisön monikerroksellisuus: sisäpolitiikka, teknologia, työnjako ja tuotantosuhteet, aatteet ja ideologiat, jatkuva muutoksen tila vaikuttaa pikemminkin väistämättömältä kuin poikkeukselliselta. Tämä samalla toimijan ulkopuolinen sekä hänestä riippuvainen liike on kaiken kulttuurisen muutoksen taustalla, jolloin rakenne itsessään tuottaa uusia rakenteita, järjestelmän muodostuessa autopoieettiseksi, itseään uusintavaksi ja uudistavaksi. (Luhmann 1995: 283 ja Sullivan 2001: 98–111, muutoksen filosofiasta ks. Rescher 2000.)

Keskeinen rakenteelliseen muutoksen tutkimiseen liittyvä ongelma on Wendtin korostama muutoksen havaitseminen. Eri teoreetikot näkevät kansainvälisen yhteisön muutoksen hyvin eri tavoin. Jotkut näkevät kansainvälisen yhteisön jatkuvassa muutoksen tilassa kun taas toisille muutosta ei tapahdu juuri lainkaan (Lebow 2008: 55, Crawford 2000: 77). Wendtin teoriassa muutoksen määrittelyyn voi käyttää ensisijaisesti kahta mittaria. Tärkein näistä on valtioiden välisen väkivallan ja yhteistyön suhteellinen määrä, johon Wendt viittaa useasti teoksessaan (ks. esim. AW: 261). Toinen on valtion tuottama diskurssi, jonka Wendt yhdistää valtion “mieleen” (AW: 222). Valtioiden välisen väkivallan tai yhteistyön määrän muutos toimii indeksinä sellaisista tilanteista, joissa voidaan havaita varsinaista rakenteellista muutosta. Käyttäytymisen muutos ei vielä tarkoita rakenteellista muutosta, mutta on rakenteellisen muutoksen välttämätön ehto. Nämä indeksit yhdessä muodostavat melko hyvän pohjan muutoksen tutkimukselle. Tässä tutkimuksessa muutosta tuodaan lisäksi esimerkinomaisesti esille viittaamalla kansainväliseen oikeuteen sen muodostaessa merkittävän kansainvälisen politiikan osa-alueen (Carr: 170 ja 180).

4. Peliteoria metodina

4.1. Peliteoria ja yhteiskuntatieteet

Peliteoria on matemaattinen työkalu jonka avulla voidaan luoda malleja erilaisista sosiaalisista vuorovaikutustilanteista. Yhteiskuntatieteiden alueella sen formaali kieli toimii konventionaalisen kieleemme jatkeena ja vaatii syntaksiksena järjestelmänä aina tulkintaa saaden merkityksiä vain taustalla olevasta teoreettisesta viitekehystä käsin. Peliteorian formaalissa muodossa ei itsessään ole mitään ominaisuutta joka liittäisi sen automaattisesti johonkin teoriaperinteeseen tai tieteenfilosofisiin näkemyksiin. (Snidal 2004: 243.) Ehkäpä yhdysvaltalaisista juuristaan johtuen sitä on sovellettu erityisesti rationaalisen valinnan teorian¹⁶ apuvälineenä, mutta viime vuosikymmeninä syntyneet uudet suuntaukset, kuten evolutiiviset mallit, ovat tehneet yksipuolisen rationaalisuusoletuksen tarpeettomaksi (ks. esim Smith 1982, Axelrod 1987, Shleifer 1999 ja Sandholm 2010: 7). Peliteoriaan yhdistetty rationaalinen päätöksenteko on ollut voimakkaiden debattien kohteena ja on osittain supistunut tarkoittamaan vain tilannetta, jossa toimija valitsee epätäydellisen informaation puitteissa tavalla, joka auttaa häntä saavuttamaan tietyn päämäärän samalla vaieten tämän päämäärän sisällöstä (ks. esim. McCubbins & Thies 1996).

Peliteorian nimestä huolimatta ei kysymyksessä ole niinkään teoria siinä mielessä, että se sisältäisi havaittavia säännönmukaisuuksia formalisoivia lakeja. Se ulottuu yhteiskuntatieteissä sekä teorian että metodin alueelle toteuttaen näille kummallekin asetettuja funktioita (Hoffman 2008). Se voidaan yhtäältä nähdä esimerkiksi rationaalisen valinnan teorian jalostettuna muotona keskittyen rationaalisen valinnan tutkimukseen (Webb 2007: 67) ja toisaalta sen avulla voidaan tutkia havaittuja (potentiaalisia) konflikteja (Schelling 1981). Peliteoriaa soveltavan tutkijan vastuulla on valita malliin tutkimuksen kannalta olennaisia muuttujia, tarkastella näiden muuttujien suhteita, määrittää minkälaisia vaihtoehtoja toimijoilla on sekä arvioida näiden vaihtoehtojen merkityksiä toimijoille. Sitä voidaan siis soveltaa erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin joihin toimijoiden voidaan olettaa joutuvan olemassaolonsa aikana. Nämä vuorovaikutustilanteet voidaan kirjoittaa auki määrittämällä pelaajien päätöksentekovaihtoehdot ja näiden vaihtoehtojen tuomat hyödyt. Tätä on

¹⁶ Rationaalisen valinnan teoria on päätöksentekoteoria, joka tutkii toimijoiden tavoitteellista ja rationaalista toimintaa. Peliteoria on nähty erityisesti rationaalisen valinnan teorian osa-alueena. (Bicchieri 2004.)

sovellettu erityisesti strategiseen päätöksentekoon, mutta viime aikoina myös rakenteiden synnyn tutkimiseen (edellisestä ks. Von Neumann & Morgenstern 1953: 46 ja jälkimmäisestä Boyd & Richerson 2002 sekä Kratochwil 1989).

Peliteorian sovellettavuus perustuu laskennallisiin tasapainoihin, joiden voidaan olettaa kertovan jotain huomionarvoista tutkittavasta tilanteesta. Tärkein esimerkki tällaisesta on jo esitelty Nashin tasapaino. Peliteorian tasapainotilanteet ovat luonteeltaan probabilistisia ja aina tulkinnan kohteena, mutta nämä tasapainotilanteet saattavat paljastaa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta toiminnan vakauden tai yhteistyön kannalta merkityksellisiä seikkoja. Pelin tasapainotilannetta voidaan käyttää hyväksi kun määritellään milloin, kuinka ja millä ehdoin esimerkiksi yhteistyötä ilmenee. Kansainvälisen yhteistyön ja konfliktin peliteoreettisen analyysin lähtökohta on usein vängin ongelma, joka ilmentää klassista keskushallinnon puutteen luomaa yhteistoiminnan haasteellisuutta (Axelrod 1984: 8, Niou et al. 1989: 6, Schelling 1980: 213 ja Oye 1985).

Strategioihin liitetty hyödyn käsite toimii keinona asettaa erilaisia strategioita vertailukelpoisiksi. Hyöty-termin käyttäminen näyttää postuloivan jonkinlaisen oletuksen absoluuttisesta hyödystä, johon pelaajat erilaisten siirtojen tuomia hyötyjä vertaavat. Termin käyttäminen edellyttääkin tulkintaa ja ymmärrystä toimijoiden elämismaailmasta. Peliteorian sovellettavuus perustuu ajatukselle siitä, miten kaikki toimijoiden intressejä käsittelevät teoriat implikoivat myös formaalille kielelle käännettävän ajatuksen hyödystä. Jokainen sosiaalista maailmaa kuvaava teoria tekee jonkinlaisia implisiittisiä tai eksplisiittisiä oletuksia toimijoista intresseineen. Nämä intressit voidaan peliteorian avulla saattaa formaaliin muotoon. Tutkittava aineisto ja taustalla oleva teoria määrittävät sen minkälaiseksi peliteoreettinen malli muodostuu, minkälaisia pelaajat ovat, minkälaisia erilaisia strategioita pelaajilla on ja mitkä ovat näiden strategioiden tuomat hyödyt. Toisin sanoen peliteorian avulla voidaan luoda aineistoon perustuva malli tai kuva todellisuudesta, joka mahdollistaa tutkimuksellisen linkin aineiston ja teorian välillä. Peliteorian soveltamisen ei kuitenkaan tarvitse pysähtyä tapahtumien rekonstruktioon, vaan sen avulla voidaan pyrkiä selvittämään miten etuaan tavoittelevat toimijat päätyvät toimimaan kuten ne toimivat, esimerkiksi synnyttämään normin tai luomaan kansainvälisen yleissopimuksen (Snidal 1985: 27). Sen avulla voidaan myös analysoida tällaisten normien vaikutuksia (Määttä, Kanniainen & Timonen 1996). Puhtaasti peliteoriaan nojaaminen ei kuitenkaan ole tutkimuksen uskottavuuden kannalta riittävää, sillä yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteista ei löydy sellaisia sovellettavia ja operationalisoitavia vakioita, joiden avulla luotaisiin kattava teoria tutkittavista ilmiöistä (ks. esim. von Mises 1976). Se

on kuitenkin tutkimusmetodin oivallinen tulkinnan apuväline, jolloin peliteoreettisen mallin yksinkertaisuus ei ole välttämättä suuri ongelma.

Peliteoreettista ajattelua on käytetty kansainvälisessä politiikassa konfliktien ja yhteistyön analysointiin. Esimerkkeinä alan klassikoista toimivat konfliktien tutkimuksessa Jervis (1978) ja Schelling (1981) ja yhteistyön tutkimuksessa Axelrod & Keohane (1985) ja Keohane (1984). Peliteoria oli hyvin suosittua erityisesti ulkopoliittikan tutkimuksessa kylmän sodan aikana, jolloin se kuitenkin keskittyi 80-luvun alkuun asti lähinnä konfliktien tutkimukseen ja strategian mallintamiseen. (Schelling & Halperin 1962, Brodie 1959, Robinson 1970, ks. myös Kissinger 1959.) Kylmän sodan konteksti lienee vaikuttanut siihen, että peliteoria keskittyi enemmän konfliktien rekonstruktioon kuin yhteistyön ehtojen etsintään (Wohlstetter 1959). Vietnamin sotaan sekä muihin konflikteihin liittyneitä päätöksentekotilanteita mallinnettiin peliteoriaa käyttäen mutta toimintaa tai konfliktien yleistä kehityskulkua ei kuitenkaan onnistuttu ennustamaan tehokkaasti puutteellisen informaation ja liian yksinkertaisten lähtöoletusten vuoksi. Peliteoria vakiintui konfliktien ja strategian tutkimuksesta kansainvälisen politiikan teoriaperinteeseen (peliteorian historiasta politiikan tutkimuksessa ks. esim. Deutsch 1954, Martin 1978 ja Shapley & Shubik 1954). Myöhemmin se on laajentunut erityisesti yhdysvaltalaisen perinteen systeemitason teorioiden apuvälineeksi sekä rationaalisen valinnan teoriassa sovelletuksi työkaluksi. Uraauurtavin yhteistyötä koskeva tutkimus on ollut Robert Axelrodin vangin ongelma -tietokonesimulaatio (Axelrod 1984) ja tämä onkin synnyttänyt kokonaisen peliteoreettisen tietokonemallintamisen perinteen, jonka voi tulevaisuudessa olettaa kasvavan (ks. esim. Geller 2011, Bousquet & Curtis 2011 ja Hoffmann 2008).

Peliteorian soveltamista yhteiskuntatieteisiin on yleisesti kritisoitu sen yksinkertaistavan luonteen vuoksi. Maailma on aina monimutkaisempi kuin peliteoria tai mikä tahansa muukaan malli sen olettaa olevan. On vaikeaa ottaa huomioon riittävän monia mahdollisia muuttujia ja niiden yhteisvaikutuksia edes yksinkertaisen mallin luomiseksi. Lisäksi peliteoreettisen ajattelutavan on myös nähty uusintavan rationalistista diskurssia (Ashley 1984: 243). Peliteorian peruskonfiguraatiosta johtuen riskinä on maailman näkeminen konfliktuaalisena kenttänä, jossa yksilöt joko kamppailevat toisiaan vastaan tai tekevät yhteistyötä pyrkien saavuttamaan omia intressejään kulttuurin merkityksen jäädessä taka-alalle. Poliittikka jää tällöin kamppailun tai yhteistyön erilaisiksi manifestaatioiksi, jotka ilmenevät muun muassa erilaisina aatteina, debatteina ja diskursseina. Peliteoria luo väistämättä yksinkertaisen kuvan maailmasta ja tämän takia onkin

tärkeää erottaa tutkimuksen metodologiset kysymykset ontologisista. Peliteoria muodostaa tässä tutkimuksessa vahvasti metodologisen kehyksen konstruktivismin tarjotessa ontologiset premissit¹⁷. Yksinkertaistaminen tai yleisen ihmisluonnon olettaminen ei itsessään ole ongelma, sillä tämän kysymyksen kohtaavat kaikki toimijan toiminnallisuutta tarkastelevat lähestymistavat. Jokainen teoreettinen kehys, jonka avulla tehdään arvioita toiminnasta (partikulaarisesta tai yleisestä) kohtaa saman kysymyksen toiminnan perusteista tai motivaatioista. Peliteorian kohdalla nämä perusteet ovat vain huomattavasti eksplisiittisempiä, jolloin kritiikki niitä kohtaan voi olla houkuttelevampaa. Toinen kritiikin kohde on koskenut koeasetelmia, joissa saavutetut tulokset poikkeavat laskennallisista tasapainoista. Tämä ei kuitenkaan kritisoi peliteoriaa järjestelmänä vaan nostaa esille sen soveltamiseen liittyviä ongelmia. Tämän valossa näyttää siltä, että teoretikot ovat olettaneet maailman toimivan toisella tavalla kuin kokeelliset tulokset osoittavat (koetuloksista ks. esim. Camerer 2003 ja Gintis 2011).

4.2. Peliteorian avainkäsitteitä

Tämän tutkimuksen tulokset esitetään formaaleina lauseina, joiden ymmärtäminen edellyttää joidenkin peliteoreettisten termien tuntemista. Käyttämäni mallien muuttujat ovat selkeyden vuoksi *diskreettejä* eli epäjatkuvia, jolloin muuttujat voivat saada joitain tarkkoja arvoja tietyltä väliltä. Diskreetin mallin vastakohta on epädiskreetti tai jatkuva malli, joka tarkastelee ajallista muutosta. Diskreetit mallit ovat empiirisen tutkimuksen kannalta huomattavasti epätarkempia kuin jatkuvat mallit, mutta niiden avulla rakenteellisen muutoksen ehdot ja logiikka voidaan selittää tämän tutkimuksen kunnianhimon nähden tyydyttävällä tarkkuudella. Mallit puolestaan koostuvat pelaajista ja näiden pelaajien mahdollisista valinnoista, hyödyistä ja pelaajilla olevasta informaatiosta.

Pelaaja

Pelaajat ovat toimijoita, joille attribuoidaan tavoitteellisuutena ilmenevä rationaliteetti. Pelaajaksi ei tarvitse määritellä tietoista agenttia vaan esimerkiksi sattuma voi olla yksi pelaaja, jonka avulla voidaan mallintaa arvioidun sattumanvaraisuuden osuutta ja vaikutusta pelissä. Varsinaisissa

¹⁷ Wendt esittelee konstruktivismin ontologian oleellisin osin idealistiseksi, klassisen sosiaalisen konstruktionismin kannan ollessa epäselvempi (AW: 5 ja Berger & Luckmann 1991: 107).

malleissa pelaajan käsitettä ei välttämättä tarvita, vaan sen sijaan voidaan tutkia vain erilaisia strategioita, kuten tässä tutkimuksessa pääasiassa tehdään. Pelaajilla viitataan tässä tutkimuksessa, Wendtin teoriaa seuraten, valtioihin.

Pelaajien formaali merkintä on usein i , jolloin pelaajien joukko on $i=1, \dots, n$.

Strategia

Strategiat kuvaavat niitä mahdollisuuksia, siirtoja, joita pelaajilla on valittavanaan, mutta ne eivät viittaa vain yhteen tällaiseen siirtoon tai toimintaan vaan kokonaiseen toimintaperiaatteeseen. Jatkuvissa, monia siirtoja sisältävissä peleissä strategia kuvaa yleistä suhtautumista toisen pelaajan siirtoihin. Strategia on siis pelaajan toimintasuunnitelma (joskaan ei välttämättä tietoinen sellainen) kaikkien tilaisuuksien varalta. Strategioiden tuomat hyödyt ovat olennaisesti riippuvaisia toisen pelaajan strategioista. (Dixit & Skeath 1999: 27.)

Hyöty

Erilaiset siirrot, tai useista siirroista koostuvat strategiat, tuovat pelaajille tietyn hyödyn. Tätä merkitään tässä tutkimuksessa merkinnällä $U(X)$, missä U merkitsee hyötyfunktioita ja X strategiaa. Tällöin $U(X)=b$ merkitsee strategian X tuovan pelaajalle hyödyn b .

Kun strategian tuoma hyöty on riippuvainen toisen pelaajan noudattamasta strategiasta, merkitään tätä tilannetta $(X|Y)=b$, joka kuvaa strategian X tuomaa hyötyä b strategiaa Y vastaan. Voidaan lisäksi tarkastella strategian X tuomaa hyötyä yleisesti kaikkia pelaajia vastaan, jolloin merkitään $U(X|i)$. Hyöty on puhtaasti tekninen merkintä eikä se itsessään merkitse mitään esimerkiksi resursseissa mitattavaa hyötyä, vaan voi olla vain tutkijan arvio toimijan elämismaailmasta. Tässä tutkimuksessa hyödyn tarkoituksena on asettaa erilaiset strategiat vertailukelpoisiksi.

Informaatio

Informaatiolla tarkoitetaan tässä sitä, mitä pelaajien voidaan olettaa tietävän pelin konfiguraatiosta, toisen pelaajan mahdollisista tulevista ja menneistä siirroista sekä hyödyistä. Informaatio, tai

pikemminkin sen puuttellisuus, on yksi peliteorian soveltamisen ongelmakohtia. Se on myös teema josta Wendt ja hänen kriitikkonsa keskustelevat (AW: 107 ja Copeland 2006: 12 ja 16). Tässä tutkimuksessa informaatiota käsitellään Wendtin oletusten mukaisesti ja se nousee esille lähinnä kollektiivisen toiminnan ongelmien tarkastelussa.

Rationaalisuus

Rationaalisuudella tarkoitetaan tässä yksinkertaisesti tavoitteellista toimintaa. Toimijalle oletetaan preferenssi, jonka se pyrkii saavuttamaan saatavalla olevan informaation puitteissa. Rationaalisuus ei tällöin käsittele sitä mistä preferenssi on peräisin. Rationaalisuuteen ei siis juurikaan tässä tutkimuksessa viitata, sillä se muodostuu ikään kuin tautologiseksi oletukseksi. Toimijoiden toiminta on aina rationaalista, mutta rationaliteetit vaihtelevat sosiaalisen ympäristön mukaan. (Ordeshook 1995: 2.) On tärkeää huomata, etteivät Wendtin metateoreettiset oletukset ole ristiriidassa rationaalisuusoletuksen kanssa: konstruktiivinen sosiaalinen teoria ei implikoi irrationaalista toimijaa.

Nashin tasapaino

Nashin tasapaino on yksi peliteorian ratkaisukonsepteista, jonka avulla voidaan tutkia pelaajien valintoja (ks. liite kohta 1). Nashin tasapaino on pelitilanne, missä kukaan pelaajista ei voi muuttamalla valintaansa saada itselleen parempaa lopputulosta. (Gintis 1999: 43, Nash 2002.) Kyseessä on tutkimukseen liittyvä käsite eikä välttämättä todellisuudesta selville saatu ominaisuus. Tutkimuksissa pelaajat nimittäin harvoin valitsevat strategioitaan tutkijan määrittämän Nashin tasapainon mukaisesti (Davis & Holt 1998, Colman 1995, Ledyard 1995, Sally 1995). Tämä johtunee ennen kaikkea siitä, että hyödyn ja informaation ollessa hyvin epämääräisiä ominaisuuksia, tutkijan laatima objektiivinen peli ei vastaa pelaajien subjektiivista käsitystä tilanteesta (Aumann 1990: ix ja Abreu & Matsushima 1992). Nashin tasapaino auttaa kuitenkin tutkijaa kiinnittämään huomiota mahdollisiin ristiriitatilanteisiin tai todennäköisiin tuloksiin. Nashin tasapainoa ei siis voida tehokkaasti käyttää ennustamaan yksittäisten toimijoiden toimintaa, mutta sen avulla voidaan tutkia tapoja joilla henkilöiden valinnat poikkeavat tutkijan määrittämästä rationaalisuusoletuksesta (Kahneman, Knetsch & Thaler 1986, Henrich et al. 2001, Lin & Sunder 2002) tai sitä, kuinka toimijat välttävät mahdollisen sosiaalisen ongelman (Laland et al. 2000, Bowles 2000, Laland & Feldman 2004).

Peli

Peli on matemaattinen objekti, joka kokoaa yllä mainitut elementit yhteen ja toimii varsinaisen tutkimuksen apuvälineenä. Pelin avulla tutkija pyrkii kuvaamaan sosiaalisen tilanteen merkityksellisiä seikkoja ja muuttujien suhteita. Esimerkkinä peleistä voidaan mainita vangin ongelma. Se kuvaa tilannetta, jossa pelaajat saavat suuremman hyödyn (edelleen joko materiaalsen tai kokemuksellisen) toisen pelaajan pettämisestä kuin yhteistyöhön suostumisesta. Vangin ongelmassa hyödyt muodostavat hierarkkian: $U(p|y) > U(y|y) > U(p|p) > U(y|p)$, missä y merkitsee yhteistyötä ja p petosta.

Yhteistyö olisi kokonaisuuden¹⁸ kannalta parempi ratkaisu, mikäli $2 \times U(y|y) > U(y|p) + U(p|y)$ mutta pelaajien ollessa rationaalisia, molemminpuolisesta petoksesta muodostuu Nashin tasapaino. Tällöin kumpikaan osapuoli ei voi saada parempaa tulosta muuttamalla yksipuolisesti strategiaansa. Tilanne $(y|y)$ ei ole Nashin tasapaino, sillä tällöin pelaaja voisi maksimoida hyötynsä petoksella. Myöskään tilanteet $(p|y)$ tai $(y|p)$ eivät ole Nashin tasapainoja, sillä kummassakin tilanteessa yhteistyötä tekevä pelaaja voisi saada paremman tuloksen petoksella.

Peliteorian tarkastelemisissa tilanteissa pelaajan valitseman strategian tuottama hyöty on riippuvainen vastapelaajan valitsemasta strategiasta, pelin konfiguraation kuvatessa tätä riippuvuussuhdetta. Pelien avulla on tarkoitus tutkia jotain todellisen sosiaalisen elämän tilannetta tai tämän sosiaalisen tilanteen keskeistä problematiikkaa. Ne ovat tutkijan idealisointeja ja tulkintoja tutkimuksen kohteena olevasta sosiaalisesta todellisuudesta.

Odotusarvo

Osassa malleja käytetään odotusarvon käsitettä W . Teknisesti ilmaistuna odotusarvo viittaa hyödyn keskiarvoon, joka painotetaan tämän hyödyn todennäköisyydellä. Tämä käsite on tärkeä ryhmien toimintaa tarkastelevissa peleissä. Kun yksi osa ryhmästä noudattaa strategiaa X ja toinen osa strategiaa Y , ja koko ryhmän jäsenten pelatessa toisiaan vasten täysin sattumanvaraisesti, merkitsee minkä tahansa pelaajan todennäköisyys kohdata strategiaa X noudattava pelaaja tämän ryhmän osuutta koko ryhmästä.

¹⁸ Kokonaisuudella viitataan pareto-optimalisuuteen.

Ajatellaan 100 toimijan ryhmää, jossa 20 henkilöä noudattaa strategiaa X ja 80 henkilöä strategiaa Y . Kun tarkastellaan toimijan saaman hyödyn odotusarvoa, tulee keskimääräinen hyöty painottaa ryhmän suhteellisella koolla. Kun joku yllä kuvatun ryhmän ulkopuolinen strategia Z on vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kanssa, tämän strategian odotusarvoksi muodostuu $W(Z|i)=a \times 0,2 + b \times 0,8$ missä $U(Z|X)=a$ ja $U(Z|Y)=b$ ovat tämän strategian tuomat hyödyt ja i on ryhmän koko.

Evolutiivinen vakaus

Nashin tasapainon käsitettä tarkentavaa evolutiivista vakautta voidaan käyttää jatkuissa ja muuttuvissa tilanteissa. Näissä peleissä toimijat voivat vaihtaa strategioitaan, jolloin yksi tai useampi strategia voi muodostua evolutiivisesti vakaaksi. Strategia on evolutiivisesti vakaa ryhmässä sen muodostuessa yleiseksi ja vallitsevaksi siten, että se voi ikään kuin vastustaa muiden strategioiden leviämistä. (Vincent & Brown 2005: 18.) Tällöin tarkastelu usein toteutetaan yksittäisten päätöksentekijöiden sijaan populaatiotasolla, jolloin tutkimuksen kohteena on erilaisten strategioiden suhteellinen määrä (Sandholm 2010).

Evolutiivisen vakauden formaali määritelmä on seuraava:

Jotta strategia A olisi evolutiivisesti vakaa strategia tulee päteä

$$U(A|A) > U(B|A) \text{ tai}$$

$$U(A|A) = U(B|A) \text{ ja } U(A|B) > U(B|B) \text{ kun } A \neq B.$$

4.3. Evolutiivinen peliteoria

Yksi modernin peliteorian kiintoisia piirteitä on evolutiivisten eli jatkuvien ja muuttuvien pelien tarkastelu. Sosiaalinen maailma on luonteeltaan dynaaminen ja jatkuvassa muutoksessa, jonka vuoksi sen tutkiminen muuttumattomilla ja staattisilla malleilla voi olla liian yksinkertaistavaa (Cressman 2003: 2–8 ja Ockenfels 1993). Staattisilla peleillä tarkoitetaan siis yksittäisiä pelitilanteita kuten yhden siirron vangin ongelmaa. Vangin ongelma voidaan nähdä myös jatkuvana pelinä, jolloin pelaajat joutuvat ratkaisemaan saman pelitilanteen uudelleen ja uudelleen.

Jatkuvuuden keston tarkasteleminen antaa keinon tutkia vuorovaikutuksen keston vaikutusta erilaisiin strategioihin.

Evolutiivinen peliteoria ottaa jatkuvaan peliin mukaan muutoksen elementin, jolloin pelitilanne elää ja muokkautuu ajan myötä riippuen pelaajien valinnoista ja siitä, millaisena he tilanteen kulloinkin näkevät. Pelaajille siis oletetaan erilaisia toimintatapoja joita he voivat omaksua pelin aikana. Evolutiivista peliteoriaa soveltava tutkimus perustuu strategioiden vakauden ja epävakauden mallintamiseen, jolloin yksi aiemmin vakaa strategia voi muodostua epävakaaksi ja korvautua uudella evolutiivisesti vakaalla strategialla. Strategioiden tuoma hyöty on riippuvaista erilaisten strategioiden suhteellisesta määrästä, jolloin koko peli muodostuu dynaamiseksi. Nämä pelit muodostuvat usein hyvin kompleksisiksi mutta niiden avulla on tarkoitus hahmottaa joitakin toiminnan taustalla olevia seikkoja, kuten toimijoiden tekemien valintojen vaikutusta erilaisten strategioiden kannattavuuteen. (Weibull 1995: 163.)

Evolutiivisen peliteorian tuoma lisäarvo peliteoreettiselle metodologialle on strategian vaihtamisen tai muuttumisen merkityksen tarkastelu. Pelaajan valitsema strategia voi muuttua satunnaisesti tai pelaaja voi imitoida tai oppia toisen pelaajan strategian tietyn päätössäännön mukaan. Tämä mahdollistaa erilaisten strategioiden pysyvyyden ja muutosalttiuden tutkimuksen vaihtelevissa olosuhteissa. Tällaisia dynaamisia malleja on sovellettu sekä luonnontieteissä että yhteiskuntatieteissä, mutta nykyään niiden käyttö yleistyy jatkuvasti myös kulttuurirevoluution tutkimuksessa. (Boyd & Richerson 1985, Roos et al. 2015, Kurzban et al. 2015, Centola & Baronchelli 2015, Hodgson & Knudsen 2010). Koska tällaisen tutkimuksen tarkoitus on löytää kulttuurin muutoksen taustalla olevia periaatteita, sopii evolutiivinen peliteoria erityisesti Wendtin konstruktivismiin analyysin apuvälineeksi. Wendtin tavoitteena on analysoida kansainvälisen järjestelmän toimintaperiaatteita eikä keskittyä yksittäisiin tapahtumiin (AW: 193). Tässä tutkimuksessa konstruktivismia ja peliteoriaa pyritään soveltamaan yhdessä konstruktivismiin tarjotessa paremman tavan ymmärtää sosiaalista maailmaa ja peliteorian muodostaessa mekanistisen taustan. Erityisesti evolutiivisen mallintamisen yhteydessä peliteorian termistö vaikuttaa vanhahtavalta. Peliteoriaan kuuluvat termit kuten "strategia", "hyöty", "valinta" eivät kuitenkaan edellytä laskelmoivuutta, vaan niitä voi soveltaa myös konstruktivistiseen teoretisointiin. Tällöin esimerkiksi strategia ei nimestään huolimatta ole laskelmoitua toimintaa, vaan se kuvaa toimijan tiettyyn rationaliteettiin perustuvaa legitimiä tai järkevää kokemaa

käytöstä. Tämän käsitteen avulla pyrin tarttumaan muutoksen mekaniikkaan, joka on konstruktivismissa aliteoretisoitu alue.

4.4. Peliteorian soveltaminen

Peliteorian soveltaminen rakenteellisen muutoksen tutkimukseen tapahtuu useiden erilaisten mallien avulla. Peliteoreettinen malli on eräänlainen tulkintaan perustuva kuva todellisuudesta joka pyrkii tarkastelemaan merkitysten sekä toiminnan suhteita ja seurauksia. Tässä tutkimuksessa esitellyt mallit eivät ole toisistaan erillisiä ja autonomisia, vaan ne ovat kytköksissä toisiinsa muodostaen erilaisia muutoksen aspekteja tai vaiheita kuvaavan jatkumon. Muutos ei ole yhtäkkinen ja suoraviivainen ilmiö, joten sen peliteoreettinen kuvaaminen koostuu monista erilaisista malleista. Jokainen tässä tutkimuksessa formalisoitu vuorovaikutuksen periaate voidaan periaatteessa laskea malliksi ja jokaisen mallin premissit sekä muuttujat nojaavat Wendtin teoriaan.

Aluksi tarkastelen hobbesilaista maailmaa ja sitä miten hobbesilainen kulttuuri pyrkii ikään kuin uusintamaan itseään pakottaen valtiot väkivaltaiseen kierteeseen. Tässä mallissa mahdolliset siirrot muodostuvat yksittäisistä vihollis- tai kilpailijesignaaleista. Wendtin teoriassa hobbesilaisen maailman jatkuvalla väkivallalle toimii esteenä vain kulttuurin ulkopuolinen rajoite, joka estää valtioita saavuttamasta objektiivisia intressejään. Peliteoreettisen mallintamisen tarkoituksena on selvittää raja-arvo, jolloin hobbesilainen kulttuuri muodostuu tämän ulkopuolisen rajoitteen myötä epävakaaaksi. Tämän raja-arvon selvittämisessä huomioon otetaan hobbesilaisen toiminnan kustannusten merkitys sekä hobbesilaisten ja lockelaisien toimijoiden suhteellisen määrän vaikutus vakauteen.

Siirryn hobbesilaisen kulttuurin epävakauden selvittämisen jälkeen tutkimaan sitä, millä ehdoin lockelainen kulttuuri muodostuu vakaaksi. Lockelaisen kulttuurin mallin perustan vastavuoroisuuden mekanismiin, jolle etsin perusteita kansainvälisestä politiikasta, peliteoriasta sekä Wendtin omasta teoretisoinnista. Lockelaisessa mallissa pelaajien toiminta koostuu joko hobbesilaisesta tai lockelaisesta strategiasta, kahdenlaisesta suhtautumisesta Toiseen. Tutkin mallin avulla sitä, millä ehdoin lockelainen logiikka voi syrjäyttää hobbesilaisen logiikan. Lockelaisen maailman mallintamisessa oleelliseksi tekijäksi nousee kansainvälisen oikeuden esiintulo, joka tarjoaa pelaajille informaatiota toisistaan.

Kantilaisen logiikan tutkimuksen aluksi määrittelen miten kantilainen logiikka eroaa toiminnallisesti lockelaisesta logiikasta. Tämän jälkeen tutkin sitä miten Wendt käsittelee lockelaisen logiikan muuttumista kantilaiseksi logiikaksi. Mallissa kantilainen logiikka rakentuu vahvasti lockelaisen vastavuoroisuuden logiikan päälle. Wendtin kehittelyä jatkaen tutkin kulttuurin muutosta erityisesti vapaamatkustajan ongelman kautta, sillä hän pitää luottamusta merkittävänä edellytyksenä kantilaisen kulttuurin syntymiselle. Pysin tutkimaan mallin avulla edellytyksiä kollektiivisen identiteetin rakentumiselle, jonka varaan sisäistetty kantilainen kulttuuri syntyy.

5. Hobbesilainen kulttuuri

5.1. Hobbesilainen logiikka

Kansainvälisen yhteisön kulttuureita erottaa Wendtin mukaan se, miten ja minä yleinen Toinen toimijoille konstituoituu. Hobbesilaisessa kulttuurissa toimijoiden representaatio Toisesta muodostuu viholliseksi, jonka oikeutta olemassaoloon ei tunnusteta, eikä siihen kohdistuvaa väkivaltaa pyritä rajoittamaan ilman ulkoista pakkoa (AW: 260). Ulkoisen pakon väkivaltaa rajoittava voima perustuu objektiivisten intressien toteutumattomuuden uhkaan (AW:198). Se mitä nykyaikana voidaan kutsua väkivaltaa sisältäpäin rajoittavaksi kansainväliseksi sivilisaatioksi, ei sisälly hobbesilaiseen kulttuuriin vaan vihollisen tuhoaminen jatkuu ulkoisen paineen sen salliessa (AW: 261).

Hobbesilainen logiikka ilmenee neljän Wendtin erittelemän implikaation kautta. Nämä tulevat olemaan myös luomani mallin taustalla olevia oletuksia (AW: 262):

1. Hobbesilaisessa maailmassa valtioiden toiminta muodostuu jatkuvaksi sekä mahdollisuuksien salliessa aloitteelliseksi väkivallaksi tai sen uhkaksi. Tämä kulttuuri pyrkii uusintamaan itseään, sillä väkivallan uhan alla valtiot ovat ikään kuin kollektiivisesti pakotettuja omaksumaan kollektiivinen käsitys Toisesta vihollisena. Vaikka tämän pakon taustalla on vain kognitiivinen representaatio Toisesta, se aktualisoituu hobbesilaisessa kulttuurissa hyvin todennäköisesti myös materiaalisena pakkona sodan muodossa. Tällöin voidaan puhua jopa yksinkertaisesta toimintaa yhdenmukaistavasta luonnonvalinnan – tapa tai tule tapetuksi – logiikasta.

2. Hobbesilaisessa kulttuurissa valtiot arvostavat melko välittömiä hyötyjä suhteessa pitkäaikaisiin tai odotettavissa oleviin hyötyihin sekä toisaalta varustautuvat pahimpaan mahdolliseen lopputulemaan, joka tässä tapauksessa tarkoittaa valtioiden olemassaoloa uhkaavia vaihtoehtoja. Tällöin vihollisuuteen perustuvaa käsitystä Toisesta on vaikea muuttaa, sillä negatiiviset odotukset Toisesta korostuvat positiivisten kustannuksella. Valtioiden arvostaessa korostuneesti lyhyitä hyötyjä yhteistyö näyttäytyy erpärationaaliselta valinnalta.

3. Hobbesilaisessa maailmassa suhteellisen sotilaallisen voiman merkitys kasvaa, jolloin sotilaalliselle varustautumiselle syntyy kulttuurinen merkitys: tarkoituksena on luoda mahdollisimman suuri pelotevaikutus. Sotilaallinen varustautuminen toimii myös eräänlaisena signaalina valtion aikeista, sillä hobbesilaisessa kulttuurissa valtiot käyttävät toimintansa pohjana oletusta siitä, että ne vihollisen hyökkäys tapahtuu heti materiaalisten voimien sen salliessa.

4. Wendtin mukaan sodassa toimimisen ehdot määrittää vastapuolen oletettu toiminta. Tällöin väkivallan käyttöä ei suhteellisen voiman heikentymisen pelossa välttämättä rajoiteta. Lisäksi ennakoiva hyökkäys saattaa osoittautua hobbesilaisessa kulttuurissa hyvin usein rationaaliseksi valinnaksi.

Hobbesilainen logiikka tuottaa väkivaltaista toimintaa riippumatta siitä mitä yksittäiset valtiot haluavat. Hobbesilainen kulttuuri voi olla eri tasoisesti sisäistettyä mutta se tuottaa aina ulkoisesti samankaltaisen rakenteen. Valtioiden noudattavat hobbesilaista logiikkaa joko ulkoisen pakon, instrumentaalisen laskelmoinnin tai legitiimiyden seurauksena. Ulkoisen pakon ajamana normistoa ei välttämättä koeta legitiimiksi tai oman intressin mukaiseksi, mutta välitön ja varma ulkoinen rangaistus muokkaa toimijoista hobbesilaisia (AW: 270). Motivaation kummutessa valtion omasta intressistä, ulkoisen pakon merkitys vähenee ja suhde normistoon muodostuu instrumentaaliseksi. Toimijat uskovat normiston noudattamisen tuovan paremman tuloksen kuin noudattamatta jättämisen. Tämä on klassisen rationalismin näkökulma, jolloin toimijat arvioivat noudattamiaan normeja puhtaasti hyötyjen perusteella. Wendtin mukaan tämän toisen asteen sisäistämisen kohdalla hobbesilaisesta kulttuurista voidaan lisäksi puhua sosiaalisena ilmiönä. (AW: 271.) Hobbesilainen normisto ei helposti institutionalisoidu kansainväliseen oikeuteen ja regiimeihin, vaan intersubjektiivisesti jaettuun hiljaiseen ymmärrykseen siitä, että tämän kulttuurin mukainen käyttäytyminen on jokaisen toimijan intressissä. Wendtin mukaan ensimmäisen asteen sisäistämisestä on lyhyt matka toisen asteen sisäistämiseen, sillä hobbesilaisessa kulttuurissa toimijat oppivat hyvin nopeasti mikä on heidän hyvinvoinnilleen kyseisen logiikan puitteissa parasta. Tämä toinen aste kiinnittää tarkastelun hänen mukaansa rationaalisen valinnan teoriaan, jolloin valtioilla on teoriassa enemmän vaihtoehtoja kuin ensimmäisen asteen sisäistämisessä¹⁹. Koska kyseessä on rationaalinen *valinta*, on toimijoilla myös teoreettinen mahdollisuus poiketa hobbesilaisesta logiikasta, mikäli ne voivat selvitä tämän valinnan tuomista seurauksista.

¹⁹ Wendt tarkoittanee rationaalisen valinnan teorian *ontologista* tulkintaa. *Metodologiana* rationaalisen valinnan teoria ei ota kantaa siihen, mistä rationaaliteetti tai intressit kumpuavat: pakosta, laskelmoinnista vai legitiimiydestä.

Ensimmäisen asteen kohdalla ei voida puhua tällaisesta valinnasta, sillä vaihtoehtona on määritelmällisesti varma häviö. (AW: 272.)

Kolmannen asteen sisäistämisessä toimijat kokevat normit legitiimeiksi ja siten haluavat noudattaa niitä. Toimijat identifioituvat muiden odotuksiin ja omaksuvat yleisen Toisen niille asettaman roolin osaksi omaa identiteettiänsä, jolloin normit ovat paitsi toimijan intressien mukaisia, myös osa hänen itseymmärrystään. Wendt puhuu teoksessaan ”kognitiivisesta alueesta”²⁰ jonka sisään Toinen sulkeutuu muodostuen osaksi toimijan identiteettiä. Tämän väitteen pohjalta voidaan olettaa, että kolmannen asteen kulttuurin murtuminen edellyttäisi myös vakavia muutoksia toimijan identiteetille. Kolmannen asteen sisäistämisessä toimijan intressejä ja identiteettiä ei voida enää pitää normistosta erillisinä muuttujina – jonain jonka läpi toimija lähestyisi normistoa. Hobbesilaisessa kulttuurissa tämä tarkoittaa vihollisen tuhoamiseen tähtäävää esimerkiksi kunnian käsitteelle perustuvaa ideologista pohjaa ja Toiseuden epäinhimillistämistä, jonka konstituoii hobbesilaisen kulttuurin erityisen vahva sisäistäminen. Kolmannen asteen sisäistäminen saattaa syntyä esimerkiksi voiman tasapainon tilanteessa, jossa valtioilla ei ole tarpeeksi voimaa tuhota toisiaan. Materiaaliset kustannukset ovat siis Wendtin mukaan viime kädessä estämässä pahinta mahdollista hobbesilaista katastrofia sekä myös vaikuttamassa kulttuurin sisäistämisen vahvuuteen. Vahvasti omaksuttu hobbesilainen kulttuuri tarvitsee vihollista kulttuurin uusintamisen mahdollistamiseksi, sillä Toinen muodostuu joksikin, jonka avulla Itse määrittelee itsensä. (AW: 273–274.) Täten valtion intressit ja kulttuuri lomittuvat tiukasti yhteen sen sijaan, että kulttuuri vain sääntelisi toimijoiden käyttäytymistä, toimijoiden intressien määrittäessä kulttuurista riippumatta. Kulttuurin sisäistämisen taso vaikuttaa lähinnä kulttuurisen muutoksen todennäköisyyteen ja sitä ei pidetä tässä tutkimuksessa rakenteellisena muutoksena.

5.2. Hobbesilaisuuden mallintaminen

Kansainvälisen yhteisön kulttuuri riippuu valtioiden toiminnasta ja edelleen siitä, miten valtiot toisensa näkevät. Näin objektiivisten ja subjektiivisten intressien suhteen rinnalle muodostuu toinen merkittävä suhde – mikro- ja makrotaso. Mikrotasolla tapahtuva vuorovaikutus muodostaa holistisella makrotasolla kollektiivisia representaatioita Toisesta ja oman makrotason logiikan, jota ei voi redusoida yksittäisten mikrotason toimijoiden toimintaan. (AW: 264.) Tämän takia en pyri

²⁰ “Cognitive boundary” (AW: 273.)

luomaan mallia yksittäisten toimijoiden toiminnan ennustamiseen tai työkalua valtion ulkopoliittikan tutkimukseen, johon peliteoreettinen tutkimus on ehkä useammin suuntautunut, vaan mallien avulla tarkastellaan yleisempiä kulttuurin muutoksen ehtoja (vrt. Hudson 2009).

Kulttuurillista muutosta tutkittaessa keskiöön nousee kysymys siitä, miten tietty rooli muodostuu kollektiiviseksi representaatioksi tietyn ”kynnysarvon”²¹ ylittyessä. Kynnysarvolla Wendt viittaa tietyllä tavalla toimivien valtioiden vähimmäismäärään. Tämän arvon ylittyessä valtiot attribuivat roolirepresentaation järjestelmälle yksittäisen toimijan sijaan. Järjestelmälle attribuoitu ominaisuus on tällöin intersubjektiivista todellisuutta – yhteistä tietoa. (AW: 265.) Kynnysarvo yhdistetään tässä tutkimuksessa evolutiiviseen vakauteen, jolloin kulttuurin muutoksen ehdot voidaan palauttaa toimijoiden kollektiiviseen toimintaan. Hobbesilainen kulttuuri perustuu konstituutiolle, jossa Alter määrittyy Egon viholliseksi. Tämän kulttuurin murtuminen vaikuttaa hyvin epätodennäköiseltä yksittäisen poikkeavan toimijan kustannusten noustessa korkeiksi. Rakenteellisen muutoksen tutkimuksen tulee tällöin lähteä liikkeelle Hobbesilaisen kulttuurin vakaudesta ja lisäksi määrittää ehtoja, joilla kulttuurinen muutos mahdollistuu.

Wendtin mukaan hobbesilainen kulttuuri on ollut Euroopassa valloillaan ainakin Westfalenin järjestelmään²² asti ja kansainvälinen yhteisö on myös myöhemmin ilmentänyt hobbesilaista kulttuuria, kuten useat tuhoiset sodat osoittavat (AW: 270). Vaikka Wendt ei asiaa käsittele historian valossa näyttää siltä, että Euroopan eri alueet ovat muodostaneet funktionaalisia aliyhteisöjä. Koko mantereella on lienee ollut (ja on edelleen) useita kansainvälisiä kulttuureita samanaikaisesti. Tässä tutkimuksessa mallit ovat diskreettejä, joten kulttuurit esitetään teknisistä syistä, sekä Wendtin teoriaa mukaillen, erillisinä. Kulttuurin muutos tapahtuu verkalleen ja lockelaiseen Westfalenin järjestelmään siirtyminen olikin liukuva ja hidas prosessi joka syntyi pitkän yleiseurooppalaisen sotatilan, kehittyneen työnjaon ja teknologian, sekä uusien aatteiden siivittämänä. (Rich & Wilson 1980.) Muutosten historiallisuutta tarkasteltaessa olisi tutkittava edeltävää aikaa ja muun muassa edellä mainittuja elementtejä (ks. esim. Buzan & Richard 2000: 243–347, historian soveltamisesta ks. Trachtenberg 2006: 30–50). Varsinaisten muutosten ajallisen paikantamisen ei tarvitse olla tutkimuksen suurin tavoite. Muutos voidaan nähdä raja-arvona, jota vastaan kulloistakin kansainvälistä kulttuuria voidaan arvioida. Mielenkiintoisemmaksi tutkimuksen kannalta määrittävät kysymykset siitä, miten kulttuurin dynamiikka muuttuu, mitkä tekijät vaikuttavat

²¹ ”Tipping point” (AW: 283.)

²² Termillä viitataan vuoden 1648 Westfalenin rauhansopimusten jälkeiseen länsi-eurooppalaiseen valtiojärjestelmään.

muutokseen ja milloin kansainvälinen yhteisö voi ilmentää enemmän hobbesilaisia kuin esimerkiksi kantilaisia piirteitä.

Wendt ei katso peliteorian kykenevän selittämään muutosta. Hän kritisoi vangin ongelma-esimerkin avulla klassisen peliteorian oletusta, jonka mukaan hyötyfunktio määritetään eksogeenisesti pelin rakenteen determinoidessa toimijoiden käytöksen. Wendtin mukaan tämä lähestymistapa on epärealistinen, sillä se ei ota huomioon toimijoiden sosiaalista luonnetta. Konstruktivismin oletusten mukaisesti toimiessaan itsekkäästi (jota voidaan kuvata vangin ongelmassa ”petoksella”) toimija uusintaa identiteettiään ja samalla myös koko sosiaalisen tilanteen konstituutiota. (AW: 149.) Sulkeistaessaan toimijoiden sosiaalisuuden peliteoreettinen tulkinta ohittaa kysymyksen toimijoiden motivaatioista. Näin ajateltuna kaikkien kannattaa omaksua hobbesilaisessa kulttuurissa identiteetti, joka tuottaa makrotasolla juuri hobbesilaista kulttuuria. Hän kuitenkin ottaa esille valtioiden objektiiviset intressit, joiden täytyminen viimekädessä ohjaa valtion toimintaa, tämän toiminnan sisällön vaihdellessa sosiaalisen ympäristön mukaan. Koska tietyt intressit ovat Wendtin mukaan absoluuttisia, myös hänen teoriassaan on tällöin mukana muuttumattomuuden aspekti.

Peliteoreettisesti yksinkertaistaen, hobbesilainen kulttuuri on ollut evolutiivisesti vakaa huomattavan osan Euroopan kirjoitetusta historiasta ja pyrkinyt esiin myöhempinäkin aikoina. Wendtin mukaan hobbesilaisen kulttuurin perusasetelmana voidaan pitää symbolisen interaktionismin kuvaamaa vuorovaikutustilannetta, jossa vihamielisesti Alteriin suhtautuva Ego lähettää signaalin, jonka sekä Ego että Alter myös määrittelevät vihamieliseksi. Kysymys tämän signaalin objektiivisuudesta on keskeinen, jolloin signaalin tulkinta on vähintään yhtä tärkeää kuin lähettäjän intentio. Hobbesilainen kulttuuri ei voi olla vaikuttamatta siihen, miten signaalit tulkitaan ja lopputulemana voidaan useimmiten pitää molemminpuolista vihollisuutta. Teoreettisesti ajatellen, ja Wendtin kehittelyyn viitaten, hobbesilaisen pelin perusstrategioita voidaan kaikkiaan hahmottaa neljä erilaista vahvasti yksinkertaistettua vuorovaikutustilannetta. Strategiat koostuvat vihollis- ja kilpailijaisignaaleista, joiden varsinainen sisältö on aina tilannekohtaista ja ainutlaatuista. Voidaan kuitenkin olettaa, että vuorovaikutuksessa on kysymys kognitiivisesta prosessista, jossa toimijat pitävät signaalia osoituksena joko vihollisuudesta tai kilpailusta²³. Koska malli ei voi perustua objektiiviselle arvostelmalle signaalista, tulee signaaleja lähestyä niin kuin toimijoiden voidaan olettaa ne tulkitsevan. (AW: 330.) Tämä ei ole kovin vakava ongelma, sillä esimerkiksi

²³ “Enmity” ja ”Rivalry” (AW: 260 ja 279.)

historioitsijat ovat muodostaneet monista signaaleihin verrattavista vuorovaikutustilanteista melko konsensuaalisia tulkintoja.

Malliin kuuluvia ideaalisia vuorovaikutustilanteita on siis neljä erilaista:

1. $(V|V)$ ²⁴ merkitsee molemminpuolista vihollissignaalia, jolloin Ego lähettämässään signaalissa kohtelee Alteria vihollisena ja osoittaa Alterille myös pitävänsä sitä vihollisenaan Alterin vastatessa myös vihollissignaalilla. Tämä on Wendtin määritelmän mukaan hobbesilaisen kulttuurin perustilanne.
2. $(V|K)$ merkitsee Alterin eriävää reaktiota, jossa Alter reagoi vihollissignaaliin kilpailijasignaalilla. Tällöin Alter ymmärtää itsensä Egon kilpailijana pikemminkin kuin vihollisena.
3. $(K|V)$ kuvaa tilannetta jossa Alter tulkitsee Egon signaalin kilpailijasignaaliksi ja vastaa siihen vihollissignaalilla, joka vastaa esimerkiksi vangin ongelman petosta. Tämä tilanne voidaan purkaa kahteen lähestymistapaan. Defensiivisen näkemyksen mukaan valtio voi kokea kansainvälisen yhteisön vielä hobbesilaisena, jolloin myös yksittäisiin kilpailijasignaaleihin vastataan vihamielisesti pahinta peläten. Offensiivisen näkemyksen mukaisesti valtio voi myös pyrkiä varmistamaan oman voittonsa aggressiivisella ennakkoinnilla. (Lynn-Jones 1995 ja Snyder 2002.)
4. $(K|K)$ merkitsee molemminpuolista kilpailijasignaalia, jolloin Ego ja Alter pitävät vuorovaikutustilannetta kilpailijoiden välisenä tilanteena. Tämän vuorovaikutustyyppi kuvaa yleistettynä lockelaista maailmaa.

Erilaisten vuorovaikutustilanteiden hyötyjen määrittely on hobbesilaisessa kulttuurissa melko suoraviivaista, sillä siihen vaikuttavat tässä oleellisesti materiaaliset seikat kuten eloonjääminen. Pelimallissa käytetty hyöty palautuu Wendtin teorian mukaiseen neljään hyötyyn, jotka siis eivät ole sosiaalisesti rakentuneita²⁵. **Fyysisen olemassaolon** turvaaminen tarkoittaa nimensä mukaisesti sitä, että toimijan toiminta on taattu myös välittömässä tulevaisuudessa, joka on luonnollisesti ehtona myös muille hyödyille. **Autonomia** merkitsee vapautta tai riippumattomuutta, joka mahdollistaa

²⁴ Kyseiset arvot ovat subjektiivisia. Esimerkiksi $(X|Y)$ tilanteessa X on Alterin tulkinta Egon signaalista ja Y on Egon tulkinta Alterin vastasignaalista. Tulkinta toimijoiden intentiosta perustuu niiden lähettämiin signaaleihin, jolloin todellinen intentio jää aina hämärän peittoon.

²⁵ "Physical survival", "Autonomy", "Economic well-being" ja "Collective self-esteem" (AW: 235–236.)

toimijan itsellisen reagoinnin ympäristön muutoksiin ja sisäisten resurssien allokoiminnin. **Taloudellinen hyvinvointi** voidaan ymmärtää yhteiskunnan tuotantokykynä sekä valtion resurssien hallitsemisena ja se nivoutuu hobbesilaisuudessa tiukasti autonomian säilyttämisen intressiin. **Kollektiivinen itsetunto** viittaa tarpeeseen kokea hyväksyttävyyttä ja suurempaan yhteisöön kuulumista. Jos valtio ei saa muilta tunnustusta, saattaa tämä tarve synnyttää aggressiivisuutta muita kohtaan, ja kääntäen ajatellen kollektiivinen valtion suvereniteetin tunnustaminen vähentää aggressiiviseen kunnian ja voiman kulttuurin merkitystä. Puhtaasti hobbesilaisessa yhteisössä ajatus valtioiden muodostamasta yhteisöstä jää taka-alalle, mutta sen merkitys korostuu kun valtioiden väliset taktiset liittoutumat tai sukulaisuussuhteisiin perustuvat personaaliunionit vaihtuvat aitoon yhteiseloon tai yhteisöllisyyteen. (AW: 236–237.)

Valtioiden saamalla hyödyllä b viitataan siihen, kuinka vahvasti valtiot uskovat saavuttavansa intressinsä. Hyödyn ollessa materiaalisesta todellisuudesta riippuva subjektiivinen kokemus, ei neljän objektiivisen intressin erittely ja arvottaminen toisaan vasten näytä peliteoreettisessa mallissa kovinkaan uskottavalta. Toisin sanoen hyötyyn suhtaudutaan eräänlaisen kognitiivisen monismin mukaisesti²⁶. Tutkijan tehtävänä on tulkita tilannetta ja määrittää kuinka vahvasti toimijat uskovat saavuttavansa intressinsä. Seuraavissa määritelmässä valtiot oletetaan selvyyden vuoksi tasavahvoiksi. Ensimmäisen tilanteen $(V|V)$ hyöty voidaan määrittää kaavalla $U(V|V)=b-c$. Termin b kuvatessa valtion intressien toteutumista, kuvaa muuttuja c valtion kokemia kustannuksia. Vihollisuuksien voidaan olettaa tuottavan aina kustannuksia hyötyjen lisäksi. Edelleen on tärkeää huomata, että hyötyä ei tässä voi palauttaa materiaaliseen hyötyyn, vaan se voi kuvata mitä tahansa hyödyn kokemusta. Tiettyyn pisteeseen saakka myös materiaaliselta nettoarvoltaan negatiivinen toimi voidaan kokea hyödylliseksi, kuten kunniakkaat mutta taloudellisia resursseja kuluttavat sodat. Kustannukset muodostuvat niistä ulkoisista rajoitteista jotka rajoittavat valtioiden väkivaltaista toimintaa hobbesilaisessa maailmassa. Esimerkiksi fyysisen olemassaolon turvaaminen kuluttaa taloudellista hyvinvointia. Täten hobbesilaisenkin kulttuurin valtiot ovat paradoksaalisessa maailmassa, jossa ne pyrkivät täyttämään objektiivisia intressejään tämän toiminnan samalla aiheuttaessa kustannuksia. Ne tasapainoilevat maailmassa, jossa menestyksekkäs toiminta edellyttää ajoittain raskaita uhrauksia.

²⁶ Wendt itse tulkitsee tilanteen dualistisesti, mutta kahden substanssin erottaminen on omiaan sekoittamaan peliteoreettista käsitystä hyödystä (AW: 112.)

Toisessa tilanteessa ($V|K$), Alter vastaa Egon vihollissignaaliin kilpailijasignaalilla, joka tässä mallissa tarkoittaa pehmeää ja myöntyväisempää toimintaa. Alter myöntyy tällöin Egon vaatimukseen, esimerkiksi pitäen niitä legitiimeinä tai kokien itsensä Egon kilpailijaksi epäsymmetristen voimasuhteiden vuoksi. Alterin myöntyminen voi tapahtua myös puhtaasti sisäpoliittisista syistä (seikka jonka Wendt sulkeistaa). Tilanne voi syntyä esimerkiksi valtion esittäessä aluevaatimuksia viholliselleen tai vaatiessaan näennäisenä pidetyn suvereniteetin luovuttamista. Egolle voidaan määrittää hyöty $U(V|K)=b$, jolloin Egon sanellessa toiminnan ehdot välittömät kustannukset ovat sille hyvin pieniä. Historiasta tuskin löytyy montaa selkeää esimerkkiä tästä vuorovaikutustilanteesta, joten sitä voidaan pitää melko hypoteettisena. Tällaisten tilanteiden poissaolo kuitenkin kertoo jotakin kansainvälisen yhteisön luonteesta: vihollisuuksiin vastataan usein vihollisuuksilla. Tälle vastakkainen tilanne on ($K|V$), jolloin Alter vastaa Egon kilpailijasignaaliin vihollissignaalilla. Egolle voidaan määrittää hyöty $U(K|V)=c$. Toiminnasta ei koidu valtiolle välitöntä hyötyä suhteessa interaktiota edeltävään tilaan vaan pelkkiä kustannuksia, jotka voivat periaatteessa vaihdella melko vaatimattomasta hyvin vakaviin.

Tilanne ($K|K$) on siinä mielessä erityinen, ettei se määritelmällisesti kuulu hobbesilaiseen kulttuuriin. Tässä tilanteessa Ego ja Alter määrittelevät kohtaamisen kahden kilpailijan väliseksi tilanteeksi, jolloin tälle voidaan asettaa tässä mallissa hyöty $U(K|K)=\frac{b}{2}$ sillä tällöin toimijat eivät suhtaudu toisiinsa aggressiivisesti ja pääsevät edes jonkinlaiseen kumpaakin tyydyttävään ratkaisuun, vaikka se tarkoittaisi rajoitettua sotaa. Hobbesilaisessa kulttuurissa tämä tilanne syntyy lähinnä ulkoisen pakon, esimerkiksi voimatasapainon aiheuttaman laskelmoinnin vuoksi eikä lockelaisen kilpailijaidentiteetin ajamana. Kyseessä ei siis ole lockelainen kulttuuri vaan yksittäinen vuorovaikutustilanne, jonka perusteena on ulkoinen rajoite toiminnalle. Hyödyt muodostuvat ideoista, jotka loppujen lopuksi pohjautuvat valtioiden objektiivisiin intresseihin. Tällöin voimatasapainoa ei tarvitse tällöin ymmärtää puhtaasti materiaalistien resurssien yhtäläisyytenä, vaan siihen vaikuttaa valtioiden toistensa materiaalisille resursseille antama merkitys.

5.3. Hobbesilaisen kulttuurin vakaus

Yhteisön koostumuksella on vaikutusta siihen, kuinka kannattaviksi erilaiset strategiat (so. vihollinen tai kilpailija) muodostuvat. Ystävällismielinen suhtautuminen yleiseen Toiseen muiden toimijoiden näkiessä maailman hobbesilaisena koituu varmasti hyvin kohtalokkaaksi valinnaksi. Kannattavuutta arvioidessa otetaan käyttöön peliteoreettinen odotusarvon käsite, jonka avulla voidaan määrittää yksittäisen toimijan oletettu menestyminen tulevaisuudessa, keskimääräinen saavutettu hyöty. Odotusarvon käsitteen avulla pyritään mahdollistamaan vertailu vihollisuuksien ja kilpailun välillä ja näin määrittämään vakauden ehtoja. Sillä siis ei pyritä selittämään tai ennustamaan yksittäisen toimijan käyttäytymistä, mutta sen avulla voidaan päästä käsiksi Wendtin kynnyksisarvon käsitteeseen.

Odotusarvoa merkitään termillä $W(x)$, joka on strategian x tuoma odotusarvo, missä x voi olla V tai K , vihollinen tai kilpailija.

Olosuhteita, eli erilaisia mahdollisia yhteisöjä, voidaan tutkia puolestaan populaation käsitteen avulla. Populaatio viittaa peliteoreettisessa tarkastelussa yksinkertaisesti erilaisten toimijoiden suhteellisiin määriin. Populaatiomallin avulla voidaan määrittää erilaisten strategioiden hyödyn odotusarvon riippuvuus näistä suhteellisista määristä. Mallin tarkoituksena on tarkastella hobbesilaisessa kulttuurissa olevia toimijoita ja määritellä vihamielisesti muihin suhtautuvan valtion hyödyn odotusarvo. Oletetaan yhteisön muodostuvan vihollisista, joiden osuus koko populaatiosta on p , sekä kilpailijoista, joiden osuus koko populaatiosta on $1-p$. Vihamielisesti muihin suhtautuvan toimijan hyödyn odotusarvo $W(V)$ muodostuu tällöin kahdesta osasta. Vihollisia vastaan käydyn vuorovaikutuksen tuoman hyödyn keskiarvo on $pU(V|V)$ ja kilpailijaa vastaan $(1-p)U(V|K)$. Koska viholliset muodostavat p osan yhteisöstä ja kilpailijat puolestaan $1-p$ osan yhteisöstä, hyödyt painotetaan (eli kerrotaan) niiden suhteellisella osuudella koko populaatiosta.

Kun toimijat tapaavat toisensa sattumanvaraisesti, vihollisina muihin suhtautuvan toimijan saaman hyödyn odotusarvo näiden kahden summa:

$$W(V) = pU(V|V) + (1-p)U(V|K)$$

eli

$$W(V) = p(b-c) + (1-p)b, \text{ koska } U(V|V) = b-c \text{ ja } U(V|K) = b$$

Kilpailijana muihin suhtautuvan pelaajan hyödyn odotusarvo tässä mallissa vuorostaan on:

$$W(K) = pU(K|V) + (1-p)U(K|K)$$

eli

$$W(K) = pc + (1-p)\frac{b}{2}$$

Idealisessa hobbesilaisessa kulttuurissa, jossa siis $p=1$, yksittäisen muihin vihollisena suhtautuvan toimijan hyödyn odotusarvo on:

$$W(V) = 1(b-c) + (1-1)b$$

eli

$$W(V) = b-c$$

ja samassa kulttuurissa yksittäisen muihin kilpailijana suhtautuvan toimijan hyödyn odotusarvo on:

$$W(K) = 1c + (1-1)\frac{b}{2}$$

eli

$$W(K) = c$$

Toiminnan muutos voidaan pelkistää tässä vain yksinkertaiseksi strategioiden vaihtamiseksi. Toimijoiden kohdatessa toisensa ne voivat vaihtaa strategioitaan vihollisesta kilpailijaksi ja päinvastoin, eli lähettää joko vihollis- tai kilpailijasignaaleja. Tällöin vakauden käsitteen avulla voidaan tutkia erilaisten strategioiden vahvuuksia, kun strategian *vaihtamishalukkuuden* ja *koetun hyödyn* välille oletetaan yhteys.

Strategian ollessa evolutiivisesti vakaa, se tuottaa itseään ja muita strategioita vastaan vähintään yhtä suuren hyödyn kuin kilpailevat strategiat tuottavat itseään ja sitä vastaan. Jonkun strategian saavuttaessa evolutiivisen vakauden aseman muut strategiat eivät voi yleistyä sen kustannuksella. Epävakaudesta tarkoitetaan puolestaan tilannetta, jossa toimijat voivat vaihtaa strategiansa epävakaasta strategiasta toiseen ilman merkittäviä kustannuksia.

Hobbesilainen vihamielinen *toiminta* voi muodostua epävakaaksi ideaalisessa hobbesilaisessa kulttuurissa kun sen tuoman hyödyn odotusarvo on pienempi kuin kilpailijana toiseen suhtautuvan eli $W(V) < W(K)$ ja edelleen $(b - c) < c$ eli $\frac{b}{2} < c$. Kyseessä on siis Wendtin tarkoittaman ulkoisen rajoitteen formalisointi. Tämä tarkoittaa sitä, että ideaalinen hobbesilainen kulttuuri muodostuu epävakaaksi, kun toiminnan kustannukset ovat enemmän kuin puolet hyödystä. Hobbesilaisen kulttuurin heikkona kohtana ovat kasvavat kustannukset suhteessa toiminnan hyötyyn, mallin vaietessa kustannusten ja hyötyjen sisällöstä. Ehdon toteutuessa mikään ulkoinen rajoite ei estä valtioita luopumasta hobbesilaisesta strategiasta.

Tämän tutkimuksen paneutuessa erityisesti muutoksen mekaniikkaan tärkeintä on saada selville vain periaate, jonka mukaan ulkoiset rajoitteet vaikuttavat kulttuurin epävakauteen. Kun mallin avulla tarkastellaan erilaisia yhteisön kokoonpanoja ja sitä miten toimijoiden suhteellisen määrän vaihtelu vaikuttaa kustannusten ja hyödyn suhteeseen, saadaan selville populaation ja vakauden välinen dynamiikka. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kaksi kolmesta toimijasta suhtautuu Toiseuteen vihollisena ja kolmasosa kilpailijana hobbesilainen muodostuu epävakaaksi kun $c > \frac{3}{5}b$, eli kustannusten ollessa enemmän kuin 60% prosenttia hyödystä. Kun yhteisö muodostuu puoliksi vihollisista ja puoliksi kilpailijoista hobbesilainen toiminta on epävakaata kun kustannukset ovat vähintään 75% hyödystä. Kun vihollisia on kolmasosa kustannusten tulisi olla jo yli 125% hyödystä. Näyttää siis siltä, että hobbesilaisen rationaaliteetin kannalta tarkasteltuna vihollisten määrän suhteellinen väheneminen nostaa hobbesilaisten toimijoiden saamaa hyötyä. Tämän mekaniikan myötä hobbesilainen kulttuuri ikään kuin vastustaa muutosta. Mitä vähemmän valtiot esimerkiksi varustautuvat sotaan sitä edullisemmaksi oma varustautuminen muodostuu. Kulttuurin muutoksessa oleelliseksi nouseekin jonkinlainen sosiaalisen dilemman estävä mekanismi, joka pakottaa ulkoisena rajoitteena valtiot omaksumaan kilpailurooliin perustuvan toiminnan (ks esim. AW: 286).

6. Hobbesilaisesta lockelaiseen kulttuuriin

6.1. Lockelaisen kulttuurin synty

Signaalien muuttamista voidaan pitää Wendtin teoriassa sekä kulttuurin muutoksen seurauksena että sen syynä. Signaalien muuttaminen perustuu tässä mallissa suoraviivaisesti kustannusten sekä hyötyjen suhteen muutokselle. Tämän perustelen sillä, että Wendt ei erota kulttuurin rakenteesta mitään rakenteellisen muutoksen *aiheuttajaa* kulttuurin konstituoidessa toimijat ja niiden väliset suhteet. Esimerkkinä kustannusten ja hyötyjen suhteesta voisi toimia ajatus siitä, miten vihollisuuksien ja väkivallan tuottama kunnian tunne ei riitä kattamaan jatkuvien vihollisuuksien aiheuttamia inhimillisiä menetyksiä, joka puolestaan johtaa sotaisan kunnian tunteen merkityksen hiipumiseen. Tämä ajatuksen tarkoituksena on kuvata hyötyjen ja haittojen kognitiivista luonnetta, jolloin muutoksen taustalla ovat materiaalistien seikkojen saamat uudet merkitykset. Hyötymuuttajat ovat loppujen lopuksi kokemuksen pikemminkin kuin niiden ulkoisten syiden kvantifiointeja. Hobbesilaisen logiikan äärimmäinen aktualisoituminen, molemminpuolisen tuhon tuottaneet kostokierteet tai viimeiseen veripisaraan taistelemisen lienevätkin erittäin harvinaisia valtioiden välisellä tasolla. Vaikka Wendt toteaa toimijoiden tarvitsevan syvään omaksutussa hobbesilaisessa kulttuurissa Toista viholliseksi, asettaa reaali maailma tämän vihollisuuden sisällölle kuitenkin selkeitä rajoituksia (AW: 274). Hyödyt ja haitat siis ovat toiminnan muuttamisen pohjana ja toiminnan muuttamista voidaan puolestaan pitää pohjana todellisuuden sosiaaliselle rakentumiselle. Näin asiaa ovat lähestyneet esimerkiksi Berger ja Luckmann (1991), jotka tarkastelevat toiminnan ja konstruktion suhdetta institutionalisoitumisen mekanismin avulla, jolloin toistettu toiminta totunnaistuu ja edelleen institutionalisoituu sosiaalisesti jaetuksi todellisuudeksi.

Muutoksen tutkimuksen lähtökohta on määrittää miten muutos on mahdollista hobbesilaisen anarkian painostaessa valtioita yhdenmukaistamaan toimintaansa. Mallista on jo käynyt ilmi kulttuurisen muutoksen teoreettinen ehto jonka mukaan hobbesilainen maailma muodostuu epävakaaaksi hobbesilaiseen toimintaan liittyvien kustannusten noustessa. Toisaalta mikäli valtioiden käsitys hobbesilaisen kansainvälisen järjestelmän rakenteesta on syvälle juurtunut on laajempi kulttuurin muutos vaikeaa. Lisäksi kilpailijaroolin yleistyessä vihollisuudesta tulee hobbesilaisen rationaliteetin mukaan kannattavampaa, joka edelleen jarruttaa kulttuurin muutosta. Jos valtiot

voisivat välttyä Wendtin kuvailemalta luonnonvalinnan mekaniikalta, niillä olisi paremmat edellytykset rikkoa syvälle juurtunut hobbesilainen kulttuuri turvallisemmalla – joskin oletettavasti ainakin aluksi heikommin sisäistetyllä – lockelaisella kulttuurilla. Hobbesilaisen kulttuurin muutos vaatii kuitenkin kollektiivista koordinoitua väkivallatonta toimintaa, joka hobbesilaisessa maailmassa näyttäytyy vaikealta saavuttaa.

Hobbesilaisen kulttuurin muuttuessa epävakaaksi voivat valtiot helpommin muuttaa toimintaansa. Tämä oletus pohjautuu Wendtin ajatukselle siitä, miten valtioiden objektiiviset intressit ja ulkoiset rajoitteet luovat viime kädessä rajat mahdolliselle toiminnalle. Samaa ajattelua jatkaen voidaan olettaa, että hobbesilaisen toiminnan kustannusten nousu suhteessa siitä saataviin hyötyihin nostaa myös toimijan todennäköisyyttä vähentää hobbesilaisuuteen kuuluvia vihollisuuksia puhtaasti ulkoisin perustein. Maailmanhistorian valossa näyttää siltä, että hobbesilaiseen toimintaan kuuluvien kustannusten suhteellinen kasvu syntyy aluksi yksittäisten valtioiden välille esimerkiksi yhteisen vihollisen, kulttuurin tai runsaan bilateraalisena kaupankäynnin myötä. Uudenlainen suhtautuminen toiseen ei kuitenkaan välttämättä muodostu vakaaksi peliteoreettisessa mielessä, eikä tällöin muodosta yhteiseen ymmärrykseen perustuvaa uutta kulttuuria. Tällöin vaarana on paluu väkivaltaiseen toimintaan. Wendtin mukaan varsinainen kulttuurin muutos liittyy kynnyksarvon ylittymiseen. Tämän kynnyksarvon suuruus luonnollisesti vaihtelee tarkasteltavan yhteisön koon mukaan.

Wendt ottaa esille rationalistisen peliteorian aseman kulttuurista muutosta selittävänä tekijänä. Hänen mukaansa peliteoria voi selittää miten toimijat onnistuvat koordinoimaan toimintaansa monimutkaisessa ja epävarmassa maailmassa luoden edellytyksen myös syvemmälle kulttuuriselle muutokselle. (AW: 168.) Tämä selitys kuitenkin liikkuu yksinkertaisen kausaalisen oppimisen piirissä mutta sitä voidaan pitää vain eräänlaisena ehtona konstitutiiviselle, kompleksiselle oppimiselle.

Yksinkertainen oppiminen muodostuu tässä mallissa vastavuoroisuuden varaan, jota Wendt pitää yhdenlaisena kollektiivisten identiteettien luomisvoimana. Vastavuoroisuus voidaan määritellä vuorovaikutukseksi, jossa valtio reagoi Toisen toimintaan samalla mitalla, kun tarkastelun kohteena ovat subjektiiviset hyödyt (Becker 1986 ja AW: 361):

“...tämän mekanismin [vastavuoroisuuden] kautta valtiot opettavat toisilleen, että sääntöjen noudattaminen kannattaa. [...] valtiot oppivat hiljalleen, että muilla ei ole halua rikkoa sääntöjä jolloin ne ansaitsevat Itsen luottamuksen.”(Käännös minun.²⁷)

Vastavuoroisuuden ollessa evolutiivisesti vakaata toimijat voivat attribuoida vastavuoroisuuden myös järjestelmän, yleisen Toisen, ominaisuudeksi. Tämä antaa edellytyksen lockelaisen yhteisön syntymiselle, sillä valtioilla on tällöin jonkinlainen oletus Alterin mahdollisesta vastavuoroisesta luonteesta sekä hyvässä että pahassa. Jossain määrin tämä nivoutunee myös käsitykseen siitä että, Ego alkaa näkemään Alterin humanina toimijana. Vastavuoroisuus ymmärretään tässä mallissa puhtaasti mekanistisena toisen pelaajan imitoimisena, ottamatta kantaa tämän imitoimisen motivaatioon. Muodostuakseen rakenteen attribuutiksi vastavuoroisuuden VV tulee muodostua evolutiivisesti vakaaksi, jolloin sen tulee täyttää ehto $U(VV|VV) > U(H|VV)$, missä H kuvaa hobbesilaista strategiaa, eli tinkimätöntä vihollisuuksiin perustuvaa toimintaa.

Analyysiä varten tulee selvittää ensin vastavuoroisuuden tuoma hyöty, joka tapahtuu ajattelemalla hobbesilaisen mallin yhteydessä esiteltyjä vuorovaikutustilanteita jatkuvana pelinä. Tällöin strategian tuoma hyöty valtiolle painotetaan sillä todennäköisyydellä jolla valtiot ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa uudestaan. Vuorovaikutus voidaan tässä mallissa tulkita esimerkiksi naapuruudeksi, läsnäoloksi liittoutumisissa²⁸, väkivallaksi sekä valtioiden alueilla olevien kauppiaiden harjoittamaksi vaihdannaksi. Jossain määrin näitä vuorovaikutuksen muotoja voidaan pyrkiä kuvaamaan englantilaisen koulukunnan käsityksillä primäärisistä instituutioista, joiden varaan kaikki valtiolliset järjestelmät, jopa hobbesilainen, näyttävät rakentuvan (Buzan 2004: 174). On tietty kyseenalaista voidaanko valtioiden välistä vuorovaikutusta käsitellä diskreetteinä ilmiönä, erillisinä ja yksittäisinä tilanteina, mutta Wendtin symbolisen interaktionismin ollessa diskreetti malli, samaa sovelletaan myös tähän (AW: 328).

²⁷ *“...it is through this mechanism that states teach each other that following the rules is worthwhile. [...] states gradually learn that others have no desire to break the rules [...] and as such can be trusted to respect the needs of the Self.”* (AW: 361.)

²⁸ Liittoutumien perusteena voi olla myös ideologinen yhtenäisyys, kuten oli esimerkiksi Westfalenin rauhaa edeltäneissä uskonsodissa.

Valtioiden välinen jatkuva vuorovaikutus voidaan määrittää sarjana $x + xw + xw^2 + xw^3 + \dots + xw^n$, missä w , merkitsee vuorovaikutuksen jatkumisen todennäköisyyttä, kun $0 < w < 1$, ja x signaalia, jonka Ego lähettää Alterille. Jokainen termi kuvaa uutta siirtoa, jolloin pelistä muodostuu jatkuva. Todennäköisyys merkitsee mallissa vuorovaikutuksen tiiviyyttä sekä taajuutta. Mikäli termin w arvo olisi nolla, ei vuorovaikutusta tapahtuisi. Termin korkea arvo tarkoittaa puolestaan tilannetta, jossa valtiot kokevat olevansa jatkuvassa vuorovaikutuksessa, kuten jatkuvassa sotatilassa, kaupankäynnissä ja tiiviissä diplomaattisissa suhteissa, joissa ne kokevat kohtaavansa toisensa väistämättä – ideaalisesti $w = 1$.

Yllä oleva sarja voidaan edelleen lyhentää muotoon: $\frac{x}{(1-w)}$ (katso viite, kohta 2).

Jatkuvan pelin mallia käytetään seuraavaksi vastavuoroisuuden evolutiivisen vakauden tarkasteluun. Termillä $U(VV|VV)$ merkitään sitä hyötyä, jonka vastavuoroisuutta noudattava pelaaja saa toista samanlaista pelaajaa vastaan. $U(H|VV)$ on puolestaan hyöty, jonka jatkuvaa hobbessaista strategiaa noudattava valtio saa vastavuoroista pelaajaa vastaan. Tässä jälkimmäisessä tilanteessa (hypoteettinen²⁹) hobbessalainen valtio suhtautuu Alteriin aina vihollisena, eikä tällöin muuta toimintaansa. Vastavuoroista strategiaa noudattava valtio aloittaa vuorovaikutuksen kilpailijesignaalilla mutta sitten jatkaa vastaten Alterin lähettämiin signaaleihin vastavuoroisesti samoilla signaaleilla. Mikäli Ego määrittäisi tilanteen kahden kilpailijan väliseksi Alter tekisi samoin. Tällä tavoin mukaan saadaan mahdollisuus lockelaisen toiminnan leviämiseksi. Koska hobbessalaista toimintaa rajoittaa Wendtin mukaan vain ulkoinen pakko, tämä aloitteellinen kilpailijesignaali tulee siis loppujen lopuksi palauttaa hobbessalaisen toiminnan kustannusten nousuun suhteessa hyötyihin. Todellisuudessa se on vahvasti historiallinen, tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottu ilmiö.

²⁹ Hypoteettinen siksi, että Wendt korostaa muutoksen mahdollisuutta. Lisäksi tällaisia valtakuntia on historiallisesti tuskin ollut olemassa. Joka tapauksessa tutkimuksen kannalta tällainen oletus on perusteltavissa.

Vakauden määrittämiseksi edellä mainitut termit tulee kirjoittaa auki seuraavasti:

$$1. U(VV|VV) = \frac{v}{2} + \frac{v}{2}w + \frac{v}{2}w^2 + \dots + \frac{v}{2}w^n$$

$$2. U(H|VV) = v + (v-c)w + (v-c)w^2 + \dots + (v-c)w^n$$

Ensimmäisessä tilanteessa Ego lähettää kilpailijasygnaalien, johon Alter vastaa vastavuoroisesti. Jatkuva vuorovaikutus vastaa käytännössä lockelaisen kulttuurin tuomia hyötyjä. Jälkimmäisessä tilanteessa Ego hyötyy aluksi Alterin hyväntahtoisuudesta, mutta tulevien vuorovaikutusten aikana Alter vastaa Egon kilpailijasygnaliin hobbesilaisen kulttuurin mukaisella aggressiolla, jonka jälkeen molemmat ajautuvat kostokierteseen. Jotta mallin formaali muoto pysyisi selkeänä oletetaan, että $v-c=0$, jolloin $U(H|VV) = v + (0)w + (0)w^2 + \dots + (0)w^n = v$. Nollapisteen asettamisen myötä vakauden käsittely muodostuu helpommaksi.

Jotta vastavuoroinen strategia olisi evolutiivisesti vakaa tulee päteä:

$$U(VV|VV) > U(H|VV) \quad \text{eli} \quad \frac{\left(\frac{v}{2}\right)}{(1-w)} > v + \frac{0}{(1-w)} \quad \text{ja edelleen} \quad \frac{\left(\frac{v}{2}\right)}{(1-w)} > v$$

Vakauden ehdosta voidaan päätellä termin w arvon noustessa – kun $w < 1$ – kasvaa myös vastavuoroisuuden tuoma hyöty jolloin vastavuoroinen strategia voi täyttää yllämainitun ehdon evolutiivisesta vakaudesta. Termin w arvoon nostavasti vaikuttaa ennen kaikkea se, kuinka usein ja tiiviisti vastavuoroisuutta noudattavat toimijat ovat tekemisissä keskenään. Vastavuoroisuuden merkitys siis kasvaa aktiivisemmän valtioiden välisen vuorovaikutuksen myötä. Hobbesilaisen kulttuurin muutoksen edellytyksenä voi olla siis juuri vastavuoroisuuden mekaniikka.

Vastavuoroisuuden teemaa on käsitelty kansainvälisen politiikan piirissä runsaasti ja se ilmenee yleisimmin tässä kontekstissa kahdella tapaa. Ensinnäkin se on teoreettinen konstruktio, jolla pyritään kuvaamaan käytännön maailmanpolitiikan toiminnan taustalla olevaa rakennetta. Tällöin vastavuoroisuus on vahva analyttinen periaate ja sellaisenaan tutkimuksen kohteena (Keohane

1984). Vastavuoroisuus voidaan lisäksi havaita valtioiden tietoisesti noudattamaksi normiksi, johon ne voivat viitata käytännön politiikassaan tai jopa hyvien tapojen mukaisena toimintana. Kansainvälisten kahdenvälisten sopimusten voidaan todeta perustuneen vastavuoroisuuden periaatteelle jo kirjoitetun historian alusta lähtien. Vanhimmassa tunnetussa (ja hobbesilaiseen maailmaan kuuluvassa?) kansainvälisessä sopimuksessa kahden valtakunnan välistä puolustusliittoa muodostettaessa osapuolet sopivat vastavuoroisuuden normin kunnioituksesta (Hershey 1911: 906). Lisäksi merkittävin uuden ajan kansainvälistä oikeutta luonut Cobden-Chevaliers -sopimus perustui vastavuoroiseen kohteluun, ja nykyään bilateraalisia sopimuksia voidaankin yleisesti kutsua myös vastavuoroisiksi sopimuksiksi (Kindleberger 1992: 239). Kansainvälisiä organisaatioita voidaan kuvata myös yleisen, niin kutsutun diffuusin vastavuoroisuuden avulla. Tällöin vastavuoroisuudella ei ole mitään tiettyä kohdetta vaan toimijat hyväksyvät vastavuoroisuuden normin kollektiivisesti. (Keohane 1986.) Ensimmäisiä diffuusin vastavuoroisuuden esimerkkejä kansainvälisellä kentällä olivat lienee jonkinlaiset tulli- tai puolustusliittoa muistuttaneet järjestelyt, joita ruhtinaat, kauppiassuvut tai kauppahuoneet solmivat. Varhaisina eurooppalaisina esimerkkeinä tällaisista voisivat toimia ainakin peloponnesolaisliitto, foinikealaiset Välimerellä ja hansaliitto Itämerellä (Larsen 1933 ja Brand 2008).

Vastavuoroisuuden ollessa vuorovaikutuksen taustalla oleva periaate, sitä voidaan pitää eräänlaisena metanormina sisällöllisten normien rakentuessa sen mekaniikan perustalle. Tällöin toimijat olettavat vastavuoroisesti kummankin osapuolen noudattavan normia ja sanktioivat toisiaan normin rikkomisesta. Normien tutkimus on yksi kansainvälisen politiikan keskeisimmistä osa-alueista ja siihen liittyvät kiistat koskevat esimerkiksi normien kontingenssia: voiko normin palauttaa edes periaatteessa johonkin universaaliin sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteeseen vai tulee josta tapahtumaa tai tekoa tutkia sinällään omista lähtökohdistaan? (ks. esim. Florini 1996.)

Kokeellinen peliteoria tarjoaa runsaasti tutkimustuloksia vastavuoroisuudesta. Usein nämä tutkimukset ovat kahtalaisia: yhtäältä niissä tutkitaan yleisesti keskimääräistä käyttäytymistä tietynlaisissa päätöksentekotilanteissa ja toisaalta sitä miten koehenkilöt reagoivat keskimääräisestä poikkeavaan toimintaan. (Chaudhuri 2008, Bowles & Gintis 2004, Dreber et al. 2008 & Cinyabuguma et al. 2006.) Wendtin ajattelussa ideat eivät rakenna maailmaa kokonaan, vaan ovat alisteisia sille niiden taustalla oleville biologisille universaaleille intresseille³⁰, josta Wendtiä on myös kritisoitu. Esimerkiksi Epstein on huomauttanut, että Wendtin teoria perustuu universaalille

³⁰ Wendtin tietämys sosiobiologiasta näyttää melko vaatimattomana hänen yhdistäessään biologian merkityksen vain materiaaliin intresseihin. Toisin sanoen hän ohittaa kognitiivisen tutkimuksen (AW: 133.)

“luonnolliselle” rakenteelle sen sijaan, että lähtisi liikkeelle kielen konstitutiivisesta ja kontingentista luonteesta (Epstein 2013 ja 2011). Kokeellinen peliteoria on osaltaan mukana tutkimassa universaalien rakenteen mahdollista olemassaoloa vertailemalla vastavuoroisuuden mekaniikan ilmentymistä erilaisissa kulttuureissa (Henrich 2000 ja Barr et al. 2010) Vastavuoroisuus on myös antropologisten tutkimusten valossa melko voimakas normi ja ihmiset yleisesti odottavat vastavuoroisuutta hyvälle teoilleen, kuten antamilleen lahjoille. (Parry 1986 ja Boyd et al. 2004.)

On selvää, että normien varsinainen sisältö määräytyy merkittävin osin sosiaalisen tilanteen ja sille reunaehdot antavan kulttuurin mukaan, mutta sekä psykologiset että antropologiset kokeet viittaavat universaalien vastavuoroisuuden tendenssin olemassaoloon, jota vahvistavat siihen liitetyt sosiaaliset tunteet. Tätä tukee myös havainto siitä, että ihmiset ovat valmiita uhraamaan materiaalisia hyötyjään noudattaakseen normia tai rankaisemaan vapaamatkustajia jopa silloin kun pelaajat eivät oleta saavansa tästä toiminnasta mitään materiaalista hyötyä itselleen³¹. Lisäksi pelaajat myös lisäävät yhteistyötä mikäli pystyvät varmistumaan vastapelaajan vastavuoroisesta luonteesta, hänen hyvästä maineestaan. (ks. esim. Roth et al. 1991, Camerer & Thaler 1995 ja Oosterbeek et al. 2004.) Täten Wendtin oletus universaalista rakenteesta näyttää perustellulta lähtökohdalta. On huomattava, että kannanotto tämän rakenteen olemassaolon puolesta jättää vastaamatta siihen, mikä on vastavuoroisen toiminnan sisältö. Se voi olla hyvin väkivaltainen kostokierre, josta maailmanhistoriassa riittää esimerkkejä. Partikulaarien tilanteiden moninaisuuden takia rakenteen olemassaolon tutkimus ei missään nimessä ole riittävää, jolloin kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta tulee keskittyä myös yksittäistapauksiin ja poikkeuksiin.

6.2. Lockelainen logiikka

Wendtin mukaan lockelaiseksi kansainväliseksi yhteisöksi muodostuu kulttuuri, jossa hallitseva roolirepresentaatio on hobbesilaisen vihollisen sijaan kilpailija. Vaikka kilpailijarooli määrittyy melko väkivaltaisena, tähän representaatioon ei sisälly samanlaista uhkaa kuin hobbesilaisen yhteisön vihollisrooliin valtioiden tunnustaessaan toisillensa oikeuden olemassaoloon sekä rajatun omistusoikeuden. (AW: 278.) Omistusoikeus määrittyy kansainvälisessä politiikassa

³¹ Tämä sosiobiologiaan kuuluva havainto on siis ristiriidassa Wendtin sosiobiologiatulkinnan kanssa (vrt. AW: 95 ja 133).

suverenisuudeksi, johon liittyviä kiistoja selvitetään aika-ajoin väkivalloin. Peliteoreettisen analyysin kannalta oleellinen on Wendtin tekemä huomio siitä miten kunnioitus Toisen suvereniteettia kohtaan ilmenee myös kansainvälisen oikeuden rakenteissa. Lockelaista kansainvälistä yhteisöä määrittää siis oikeuden syntyminen sosiaalisena ilmiönä siten, että Toisen asettamat rajoitteet omalle toiminnalle koetaan legitimeiksi.

Kilpailijat käyttävät väkivaltaa intressiensä edistämiseen mutta pidättäytyvät toistensa tuhoamisesta. Ideaalisessa lockelaisessa kulttuurissa valtiot olettavat toisiltaan vastavuoroisesti rajoitettua väkivallan käyttöä. Lockelaista kulttuuria määrittää hyve – virtú – joka voidaan kansainvälisessä kulttuurissa ymmärtää sopimusten kunnioittamiseksi. Tämä liittyyyn hyvän kansainvälisen kansalaisuuden periaatteeseen, joka toimii lockelaisessa kulttuurissa kansallista itsetuntoa kohottavana tekijänä hobbesilaisen väkivaltaisen kunniakäsityksen sijasta. Monenkeskinen olemassaolon tunnustus siis vähentää valtioiden tarvetta väkivaltaan. (AW: 237.) Wendtin mukaan keskeinen kysymys kuuluu voivatko valtiot koskaan päästä yli itsekkyydestä. Lockelainen kulttuuri voi hänen mukaansa aluksi perustua itsekkäisiin syihin mutta muuttua myöhemmin ryhmäidentiteetiksi, jossa Me-käsitys korvaa Itse/Toinen -jaottelun. (AW: 242.) Valtioiden nähdessä toisensa kilpailijoina syntyy niiden toiminnalle enemmän vaihtoehtoja kuin hobbesilaisessa kulttuurissa, johon valtioiden tulee tuhoutumisenkin uhalla mukautua. Wendtin mukaan lockelaiseen kulttuuriin kuuluva suvereniteetin kunnioitus antaa valtioille mahdollisuuden synnyttää edelleen vastavuoroiseen toimintaan perustuvaa kansainvälistä oikeutta. (AW: 282.)

Wendt erottaa, samoin kuin hobbesilaisenkin kulttuurin osalta, neljä lockelaisen kulttuurin implikaatiota (AW: 282):

1. Valtiot kunnioittavat konfliktitilanteessakin toistensa oikeutta suvereniteettiin ja neutraalin valtion asema tunnustetaan. Suvereniteetti onkin lockelaisen kulttuurin tärkein väkivaltaa rajoittava tekijä.
2. Suvereniteetin kunnioitus luo turvallisuutta, jolloin valtioiden ei tarvitse enää välttää riskejä samalla tavoin kuin hobbesilaisessa maailmassa, eikä perustaa toimintansa lyhyen tähtäimen suhteellisen edun hankinnalle. Ongelmaksi tosin muodostuu kysymys informaatiosta. Wendtin teoria ei vastaa kysymykseen siitä, kuinka valtioiden luottamus monenkeskeiseen suvereniteetin kunnioitukseen syntyy.

3. Suhteellisen sotilaallisen voiman ollessa tärkeää, siihen turvaututaan vain riitojen ratkaisuvälineenä. Sotilaalliset uhat eivät ole enää niin välittömiä ja liittoutumiin voidaan luottaa enemmän kuin hobbesilaisessa maailmassa.
4. Sotatilanteessa valtiot pyrkivät rajoittamaan omaa väkivallan käyttöään. Tämä rajoite perustuu Wendtin mukaan Westfalenin järjestelmässä oikeutetun sodan³² legitiimyyteen sekä yleisiin sivilisaation standardeihin (ks esim. Hurd 2002).

Lockelaisen kansainvälisen yhteisön piirteinä on siis kilpailijaroolin attribuointi järjestelmän ominaisuudeksi, jolloin valtioiden tieto toistensa intentioista perustuu niiden tietoon kulttuurista. Mallintamisen kannalta oleellisinta lockelaisessa kulttuurissa on väkivallan legitiimi luonne. Vaikka väkivallan käyttö nähdään legitiiminä se voi silti olla yhtä yleistä kuin hobbesilaisessakin kulttuurissa. Väkivalta on kuitenkin rajoitettua siinä mielessä, että sota ei tähtää valtioiden tuhoamiseen, mikäli näiden valtioiden oikeus olemassaoloon on tunnustettu kollektiivisesti. Valloitusodot ovat harvinaisia ja niiden avulla pyritään lähinnä palauttamaan *status quo*, eli kansainvälisen oikeuden hallitsevuus tai voimatasapaino. Näissä konfiguraatiivisissa sodissa molemmat osapuolet hyväksyvät legitiimeiksi toimijoiksi.

Lockelaisen kulttuurin normiston ja suvereniteetin kunnioituksen sisäistäminen voi saada erilaisia vahvuuksia. Valtio voi omaksua suvereniteetin normin edelleen pakotetusti, omasta intressistään tai kokea sen legitiimiksi. Wendtin mukaan kansainvälistä lakia noudatetaan aluksi oman intressin takia mutta se voidaan omaksua myös legitiimiksi sosiaalisen elämän sääntelijäksi. (AW: 288.) Lockelainen kulttuuri vaikuttaa lisäksi valtioiden kansallisiin intresseihin. Wendt nostaa esille lockelaisen kulttuurin valikoivan luonteen, jolloin sen normisto pätee vain tämän kulttuurin sivilisaation normit täyttäviin valtioihin. Lisäksi lockelaisessa kulttuurissa on jo mukana sosiaalisen identiteetin tendenssi – Me suhteessa Toiseen. Tällöin ulkopuolisen uhan hetkellä valtiot saattavat kollektiivisen identiteetin nojalla puolustaa esimerkiksi yhteisiä arvojaan osoittaen halua muodostaa kollektiivista puolustusta. (AW: 293.)

³² Toisaalta oikeutetun sodan käsite oli nimenomaan keskiajan oikeutta leimaava piirre joka saavutti huippunsa skolastiikassa. Westfalenin järjestelmän muotoutumisen aikaan keskiaikainen oikeutetun sodan teoria vaihtui sodan formaliteettien noudattamiseen. Oikeutus syntyi siis ulkoisten muodollisuuksien myötä (Grotius 1925: 57 ja Neff 2005: 96.)

6.3. Lockelaisuuden mallintaminen

Lockelaisen kulttuurin ytimessä on siis kollektiiviseen tietoon perustuva käsitys suvereniteetista, sen legitiimiyden kollektiivinen tunnustaminen, sekä suvereeniteetin normin institutionalisoituminen kansainväliseen oikeuteen. Wendt tarkasteleekin lyhyesti Augsburgin ja Westfalenin rauhansopimuksia esimerkkeinä muotoutumassa olevasta suvereeniteetin normista ja sen legitiimisydestä. Suvereeniteetin tunnustaminen tapahtuu kollektiivisesti ja vastavuoroisesti, sillä valtiot noudattavat suvereeniuden periaatetta vain jos he uskovat kansainvälisen yhteisön jäsenten noudattavan sitä vastavuoroisesti. Tällöin lockelaisen kulttuurin mallintaminen voidaan perustaa vastavuoroisuuden metanormille. Edellä olen jo tutkinut milloin vastavuoroisuus voi nousta evolutiivisesti vakaaksi toiminnaksi ja näin muodostua kansainvälisen kulttuurin attribuutiksi. Normi voidaan määritellä yhteiseen tietoon kuuluvaksi sosiaaliseksi säännöksi, jonka mukainen käytös on odotettua ja jonka rikkominen tuomitaan kollektiivisesti. Suvereeniteetin normin kunnioittaminen voidaan perustaa tälle vastavuoroiselle rankaisumekanismille, jolloin valtiot kollektiivisesti tuomitsevat suvereeniteetin normin rikkojan ja suhtautuvat tähän vihollisenaan.

Lockelaisen kulttuurin mallintamisessa mukaan tulee ottaa lisäksi, joka tarkoittaa hobbesilaisen kulttuurin mallintamisessa käytettyä oletusta kilpailijasta. Tavoitteena on mallintaa monenkeskistä suvereeniteetin tunnustamista ja selvittää, millä ehdoin lockelainen kulttuuri muodostuu evolutiivisesti vakaaksi. Tässä mallissa lockelainen strategia kuvaa toimintaa, jossa valtiot suhtautuvat suvereeniteetin normin kunnioittajiin kilpailijoinaan ja normin rikkojaan vihollisenaan. Kansainvälinen oikeus on ennen kaikkea eettinen koodisto toiminnalle, ja eettiseen koodistoon kuuluu määritelmällisesti tuomitsemisen mahdollisuus. Malli siis perustuu diffuusille vastavuoroisuudelle, jolloin tämä vastavuoroisuus kehittyy kollektiiviseksi tiedoksi siitä, mitä suvereeniteetin noudattaminen ja sen rikkominen merkitsee. Kun suvereeniteetin normin noudattaminen on vakaata toimijat pitävät sitä yhteisön ominaisuutena. Toimijat hyväksyvät kollektiivisesti suvereeniteetin normin noudattamisen ja sitoutuvat siitä poikkeavan toiminnan tuomitsemiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että valtiot joutuvat retoriikassaan perustelemaan suvereeniteetin rikkomisen ja noudattamaan sodan muodollisuuksia. Sodat saavat tällöin Wendtin kuvaileman konfiguraatiivisen luonteen. Kollektiivinen suvereeniteetin normin omaksuminen kasvattaa puolestaan tämän normin rikkomisen kustannuksia.

Evolutiivisen vakauden määritelmän mukaan lockelainen kulttuuri on evolutiivisesti vakaata kun $U(L|L) > U(H|L)$, missä L kuvaa lockelaisen toimijan toimintaa, eli kilpailijasignaalien lähettämistä. Lockelainen kilpailijarooli voi muodostua vakaaksi kun se tarjoaa paremman tuloksen kuin vihollisroolin omaksuminen. Kilpailijarooliin perustuva suhde on määritelmällisesti suhde, jossa valtiot tunnustavat toistensa suvereniteetin ja siten rajoittavat sisäisesti tekemäänsä väkivaltaa toisiaan kohtaan.

Valtion sitoutumattomuus monenkeskisiin kansainvälisen oikeuden periaatteisiin antaa muille valtioille informaatiota tämän valtion mahdollisesta hobbesilaisesta luonteesta. Kansainvälisen oikeuden periaatteiden yleinen tunnustaminen ei vielä merkitse täysin lockelaista kulttuuria, sillä valtiot voivat pettää lupauksensa, mutta lockelaista kulttuuria on vaikea ajatella ilman kansainvälistä oikeutta. Kansainvälisen oikeuden periaatteisiin sitoutumaton toimija ajautuu ahtaalle, sillä sitoutumattomuus suvereniteetin normiin antaa muille valtiolle signaalin tämän valtion mahdollisesta revisionismista (AW: 104). Tämä ratkaisee myös hobbesilaisen mallin yhteydessä ilmenneen ongelman hobbesilaisen toiminnan kannattavuuden noususta näiden toimijoiden suhteellisen määrän vähentyessä (ks. luku 5.3.). Hobbesilaisen toiminnan väistymisen myötä syntyy kansainvälisen oikeuden järjestelmä joka välittää informaatiota siitä miten kukin valtio näkee kansainvälisen yhteisön.

Mallissa $(L|L)$ kuvaa tilannetta, jossa valtiot kunnioittavat toistensa suvereeniutta, eli suhtautuvat toisiinsa kilpailijoina. Koska lockelainen kulttuuri perustuu vastavuoroisuudelle, sen tuoma hyöty on

$$U(L|L) = \frac{\left(\frac{v}{2}\right)}{(1-w)}$$

Kun valtioilla on informaatiota toisistaan ne pystyvät muodostamaan käsityksen siitä, ketkä ovat kilpailijoita ja ketkä vihollisia ennen varsinaista vuorovaikutustapahtumaa. Kun valtiot tunnustavat toistensa strategiat, ne voivat rangaista hobbesilaisia toimijoita jolloin hobbesilainen toiminta muodostuu yhä kannattomammaksi. Tällöin ideaalisessa lockelaisessa yhteisössä:

$$U(H|L) = 0 + (0)w + (0)w^2 + \dots + (0)w^n = \frac{0}{(1-w)}$$

Kaiken kaikkiaan hobbesilaisuuden ja lockelaisuuden välinen muutos voidaan kuvata asteittaisena muutoksena, jossa kasvavat kustannukset tekevät hobbesilaisesta maailmasta epävakaa ja

mahdollistavat ei-hobbesilaisesta toiminnasta saatavan suuremman hyödyn. Tämän lisäksi vastavuoroisuus näyttää muodostuvan vakaaksi, mikäli toimijoiden välinen vuorovaikutus on tarpeeksi tiivistä, laadullisesti ja määrälliseksi. Vastavuoroisuuden ollessa evolutiivisesti vakaata, valtiot pitävät vastavuoroisuutta yhteisön objektiivisena ominaisuutena. Ne voivat murtaa hobbesilaisen kulttuurin pyrkimyksen uusintaa itseään suhtautumalla hobbesilaisiin toimijoihin vihamielisesti. Tämä kuitenkin edellyttää tietoa muiden valtioiden aikomuksista. Kansainvälisen oikeuden normisto toimii tämän tiedon välittäjänä ja lockelaisen kansainvälisen yhteisön synnyn edellytyksenä. Mikäli tarpeeksi moni toimija hyväksyy suvereniteetin normin ja rankaisee tätä normia rikkovaa, muodostuu lockelaisesta kulttuurista evolutiivisesti vakaata. Lockelainen maailma ei siis tarkoita väkivallatonta maailmaa vaan suvereniteetin kunnioitukseen perustuvaa valtioiden yhteisöä, jota konfiguraatiiviset sodat edelleen piinaavat.

Mallin valossa näyttää siltä, että lockelaiseen kulttuuriin siirrytään paikallisesti, sillä vastavuoroisuudelle perustuva normin tunnustaminen – siis tasavertaisten kilpailevien valtioiden järjestelmä – edellyttää tiiviitä valtioiden välisiä suhteita. Mallin valossa kansainvälisen oikeuden voidaan olettaa muodostuneen melko paikallisista järjestelyistä. Historiaa tarkasteltaessa tulee siis ottaa huomioon esimerkiksi kulttuurillisesti yhtenäiset alueet tai vilkas kaupankäynti. Se on ollut hidas ja paikallinen prosessi, johon kuuluu lukematon määrä erilaisia syitä. Konstruktivismiin ollessa pohjimmiltaan kognitiivinen teoria, sen tavoitteena on muodostaa malli siitä miten kollektiivinen ymmärrys itsestä ja muista on syntynyt. Tässä kontekstissa on tällöin oleellista kuvata vain hobbesilaisen itseymmärryksen muuttumista lockelaiseksi sekä tämän muutoksen makrotason mekaniikkaa. Tarkoituksena ei ole tutkia tämän kulttuurisen muutoksen lukemattomia kausaalisia ja partikulaarisia syitä.

6.4. Kansainvälisen oikeuden synty ja pienyhteisöt

Lockelaista kulttuuria ei voida pitää puhtaasti temporaalisena ilmiönä³³, vaan pikemminkin yhtenä Itsen ja Toisen suhteen tuottamana vuorovaikutuksen muotona, jonka vahvuus vaihtelee maailmanhistoriassa. Ongelmaksi nousee tällöin kysymys lockelaisen kulttuurin piirteiden tunnistamisesta, sillä yksilöillä on erilaisia ja kilpailevia näkemyksiä kansainvälisen yhteisön

³³ Temporaalisella ilmiöllä tarkoitetaan tiettyyn *aikakauteen* sidottua ilmiötä. Kaikki kolme kansainvälisen yhteisön kulttuuria ovat *aikaan* sidottuja, mutta niitä voidaan pitää tämän lisäksi transhistoriallisina kognitiivisina rakenteina.

luonteesta. Tämä subjektiivisuuden ongelma on aina läsnä, mutta sitä pystytään hallitsemaan muodostamalla erilaisille kulttuureille yleisiä indikaattoreita. Wendtin mukaan lockelaisen kulttuurin olemassaolon edellytyksenä voidaan pitää suhteellisen yleisesti tunnustettua, noudatettua ja yhteiseen tietoon perustuvaa kansainvälistä oikeutta (AW: 272). Tämän tutkimuksen puitteissa kansainvälinen oikeus pelkistetään monenkeskiseksi suvereniteetin tunnustamiseksi, jolloin suvereniteetin tulee näkyä oikeudellisessa aineistossa (sopimuksissa, tapaoikeudessa, prejurikaateissa³⁴ tai kansainvälisen lain teoriassa). Selkein esimerkki tällaisesta on viittaus suvereniteetin normiin. Jo tarkastelemani vastavuoroisuuden normi osoittautuikin huomattavasti vanhemmaksi kuin suvereniteetti, sillä vastavuoroisuus sisältyy eksplisiittisesti useisiin vanhoihin sopimuksiin. Uuden kansainvälisen yhteisön esiintuleminen ajoitetaan usein Wendtin esille nostamien Westfalenin rauhansopimusten syntymisen aikaan. (Knutsen 1997: 64.) Täten esi-westfalenilaisen ajan voidaan olettaa ilmentävän enemmän hobbesilaista kuin lockelaista maailmaa, jolloin tämän tulee näkyä myös tätä aikaa edeltäneessä oikeudellisessa materiaalissa. (AW: 134 ja 270.)

Jo keskiajan Euroopan ruhtinaita leimasi tarve osoittaa sotansa oikeutus. Tässä taustalla oli kristikunnan yhtenäisyyden ajatus ja kristittyjen sotilaiden tappamisen moraalinen ongelma. Ruhtinaat pyrkivät oikeuttamaan toimintaansa luonnonoikeudellisiin oikeutetun sodan periaatteisiin vedoten (Watson 1992: 147). Yhteinen uskonnollinen kulttuuri loi pohjaa tarpeelle sodan oikeuttamiseen, jonka yhteydessä täysin puhtaasta hobbesilaisesta kulttuurista tuskin voidaan puhua. Keskiaikaisessa oikeudessa suvereniteetin normi oli kuitenkin vasta aiheellaan, ja valtakuntien väliset sopimukset olivat oleellisesti ruhtinaiden välisiä yksityisiä sopimuksia, jotka loivat pohjaa valtioiden väliselle kansainväliselle oikeudelle (Neff 2005: 85). Kansainvälinen oikeus ei ole ollut myöhemminkään valtioiden tai valtakuntien toiminnasta erillään oleva ja sitä sääntelevä normijärjestelmä, vaan valtioiden ja muiden toimijoiden toiminnallaan muokkaama, tulkitsema ja uudelleentuottama. Se ei ilmene vain sopimuksissa ja eksplisiittisessä normistossa, vaan se on politiikkaa, käytäntöä, toimintaa ja diskursseja. Tämän takia kansainvälistä oikeutta arvioidessa aineston tulee olla hyvin laajaa ja sen tulee koskea myös diplomatian historiaa sekä ajan henkeä, yleistä intellektuaalista ilmapiiriä. Tämän aineiston avulla voidaan tutkia sitä, miten kilpailijaroolin representaatio näkyy kansainväliseen oikeuteen institutionalisoituneena. Lockelaisen kansainvälisen yhteisön sisäistämisen vahvuus näyttäytynee siinä, kuinka vahvasti suvereniteetin normia noudetaan ja millainen kollektiivinen tuomitseminen sen rikkomiseen liittyy. Kansainvälisen oikeuden voikin

³⁴ Modernia aikaa edeltävistä prejurikaateista tuskin voidaan puhua, mutta vertailukohtana toimivat esimerkiksi paavin käskykirjeet, bullat.

osaltaan nähdä institutionalisoituneena rangaistuskoneistina (Keohane 1986). Valtiot arvostavat lockelaisessa yhteisössä hyvän kansainvälisen asukkaan mainetta ja pyrkivät ylläpitämään tätä mainetta noudattamalla pääsääntöisesti kansainvälisen oikeuden periaatteita, tai ainakin perustelemaan toimintansa kansainvälisoikeudellinen legitimiisyys (AW: 237).

Lockelaisen kulttuurin evolutiivista vakautta tutkittaessa voidaan päätellä jotakin kulttuurin alkuperästä. Vakauden ehtona olivat valtioiden tiiviit keskinäiset vuorovaikutussuhteet, jotka tulkittiin esimerkiksi yhteiseksi aatteeksi, sodaksi, liittoutumiksi tai kaupaksi. Kun tämän lisäksi hobbesilaisen toiminnan kustannukset nousevat muodostuu väkivallalle ulkoinen rajoite, jolloin valtioilla on mahdollisuus muuttaa toimintaansa. Kansainvälisen poliittisen historian valossa näyttää perustellulta olettaa ehtojen toteutuvan parhaiten valtioiden muodostaessa toiminnallisia ryhmiä. Asiaa voisi tutkia esimerkiksi tarkastelemalla vanhoja talousalueita, erilaisia liittoutumia tai uskonnollista yhtenäisyyttä sekä vastavuoroisuuden ilmenemistä näissä yhteisöissä. Tällaisten pienryhmien muodostamaa yhteistä kulttuuria voitaneen pitää lähtökohtana hobbesilaisen kulttuurin murtumiselle ja lockelaisen kansainvälisen yhteisön esiintulolle. Historiallisessa tarkastelussa ehdot näyttäisivät sopivan eurooppalaisessa kontekstissa erityisesti Pohjois-Italiaan, joka koostui useista keskenään kilpailevista, sotivista ja kauppaa tekevästä kaupunkivaltioista. 1400-luvun Italia olikin useiden Eurooppalaisen ja myöhemmin kansainvälisten instituutioiden, kuten nykyisten diplomatian käytänteiden sekä tavoitteellisen voimatasapainon, syntypaikka (Black 2010: 43 ja Knutsen 1997: 112, ks. myös Epstein 1998).

Vaikka Westfalenin rauhansopimuksia pidetään kansainvälisen politiikan oppialalla suvereniteetin luovana oikeudellisena dokumentteina, niiden merkitystä on liioiteltu. Westfalenin rauhansopimus tulee nähdä oman alueellisen yhteisönsä – Keisarikunnan ja Pohjois-Euroopan – normittajana. Sen sijaan aikasempi italialaissotien jälkeen vuonna 1454 solmittu Lodin rauhansopimus ilmentää suvereniteetin syntymistä Italian niemimaalla (Mattingly 1988: 78). Vaikka nämä molemmat rauhansopimukset (Westfalen ja Lodi) loivat ja olivat kansainvälistä oikeutta, ei niitä voida vielä pitää yleiseurooppalaisen kansainvälisen oikeuden rakenteena, vaan ennen kaikkea alueellisen oikeuden ilmentyminä. Lockelainen kulttuuri syntyi pienyhteisöissä, jotka toimivat lokaalin – ei globaalin³⁵ – kansainvälisyyden puitteissa. Westfalenin rauhansopimukset eivät siis luoneet suvereniteetin käsitettä, vaan se muotoutui Länsi-Euroopassa hiljalleen 1500-luvun aikana, alkaen 1400-luvun Pohjois-Italiasta. 1400-luvun feodaalisen järjestelmän aikana sisäinen suvereniteetti oli

³⁵ Tosin kristikunta nähtiin usein *de jure* globaalina (eurooppalaisena) yhteisönä (Pejcinovic 2013: 41 ja Clark 2005).

vielä muotoutumassa ja rauhansopimusten solmijoina olivat sekä kuninkaat että kuninkaan vasallit. Vuosisadan edetessä sopimukset depersonioituivat ja sopimusten osapuoliksi tulivat suvereenit hallitsijat³⁶. Varhaisimpina merkkeinä ulkoisen suvereniteetin kunnioituksesta voidaan pitää *amicitia*-lauseketta, jonka myötä sopimuksen juridinen luonne ei ollut vain oikeudenmukaisen rauhan (*jus pax*) saavuttaminen, vaan toisen suvereniteetin kunnioittaminen pidättäytymällä toista vastaan muodostetuista liittoumista. (Lesaffer 2002 ja 2004.)

³⁶ Tämä näkyy myös aikakauden poliittisessa filosofiassa: Machiavellin ruhtinas on vaihtunut Hobbesin suvereeniin (vrt. Machiavelli 1998 ja Hobbes 2003: 122).

7. Lockelaisesta kantilaiseen kulttuuriin

7.1. Kantilaisen kulttuurin synty

Lockelaisen kulttuurin malli perustuu sosiaalisesti jaettuun suvereniteetin normiin, jota voidaan pitää ehtona kollektiivisen identiteetin syntymiselle (Burkhardt 2010). Kun suvereniteetin normi on institutionalisoitunut valtiot voivat varautua hobbesilaisiin toimijoihin ja suhtautua niihin vihollisinaan. Kokeellisessa peliteoriassa tehdyn tutkimuksen valossa näyttää siltä, että normien taustalla on vastavuoroinen rankaisuun³⁷ perustuva mekaniikka. Toimijat rankaisevat normia rikkonutta toimijaa ja odottavat rankaisua myös muilta. (Fehr & Fischbacher 2005, Bernhard, Fehr & Fischbacher 2006, Henrich et al. 2006.) Kun normin mukainen käytös on yleistynyt koehenkilöt eivät miellä rankaisua instrumentaaliseksi hyvinvoinnin maksivoimaksi toimeksi vaan moraalisesti oikeaksi tunteisiin perustuvaksi ratkaisuksi. (Herrmann, Thöni & Gächter 2008, Nelissen & Zeelenberg 2009 ja Ensminger et al. 2010.) Kokeellinen tutkimus näyttäisi tukevan Wendtin teorian ja sosiaalisen konstruktion perinteen oletusta normien sisäistämisen vahvuuksista. Voimakkaasti sisäistettyjen normien rikkomiseen liittyy voimakkaita tunteita, jolloin sosiaalisilla tunteilla näyttää olevan suuri merkitys sosiaalisten normien ylläpidon kannalta. (Sakaiya et al. 2013 ja Kollok 1998.)

Yhteisen kulttuurin³⁸ myötä toimijoille voi kehittyä yhteinen identiteetti, jonka nojalla he usein suosivat oman kulttuurinsa tai ryhmänsä jäseniä muiden kustannuksella. Kun kulttuurilliset normit ovat tarpeeksi vahvasti sisäistetyt pelaajat luottavat muiden ryhmän jäsenten omaantuntoon ja siihen ettei heidän luottamustaan petetä. (Cinyabuguma et al. 2006, Denant-Boemont et al. 2007, Kiyonari & Barclay 2008.) Kulttuurillisten normien kehitys edeltää kollektiivisen identiteetin syntyä, mutta ne muodostavat myös toisiaan vahvistavan dynamiikan. Sosiaalisten normien ylläpito perustuu suurelta osin kollektiiviseen rankaisuvalmiuteen, joka yksilötasolla liittyy tapaan tai omaantuntoon. Kulttuurin merkitysrakenne tarjoaa puolestaan näille normeille merkityksellisen sisällön, jolloin kollektiivinen identiteetti voi syntyä tämän kulttuurisen normiston päälle. (Schmid 2005, Güth et al. 2009, Colman 1999: 220.)

³⁷ Tutkimuksissa ei ole välttämättä kyse eksplisiittisestä rangaistuksesta vaan myös yhteistyöstä pidättäytymisestä.

³⁸ Yhteisellä kulttuurilla viitataan tässä jaettuun toiminnan perustana olevaan merkitysrakenteeseen.

Ajatusta voidaan soveltaa myös lockelaisen yhteisön kulttuurin tutkimukseen, jolloin suvereniteetin normi tarjoaa edellytyksen yhteisöllisemmän kansainvälisen yhteisön kehitykselle ja lockelaisen kulttuurin jalostumiselle. Kollektiivisesti sisäistetyn kulttuurin kehittymisen edellytyksinä voidaan pitää informaatiota toisten toimijoiden aikoimuksista sekä tiivistä vuorovaikutusta toimijoiden välillä. Lockelainen kulttuuri tarjoaa kansainväliseen oikeuteen perustuvan suvereniteetin kehittymisen myötä lisää informaatiota toisten intentioista sekä pohjan monimutkaisemmalle väkivallattomalle normistolle. Valtioiden välinen suvereniteetin normiston syveneminen tapahtuu kollektiivisen rangaistuksen mekanismin kanssa, joka on edelleen taustaoletus kollektiivisen identiteetin muodostumiselle. Lockelainen kansainväliseen oikeuteen perustuva kulttuuri on edellytys rauhanomaisemman kantilaisen kulttuurin syntymiselle, mutta ei vielä takaa sen muotoutumista. Kollektiivisen identiteetin syntyminen edellyttää luottamusta, joka ei lockelaisessa kulttuurissa ole itsestäänselvyys.

7.2. Kantilainen logiikka

Wendtin mukaan kansainvälisen yhteisön kulttuuri on ollut Euroopassa uuden ajan alusta asti pääasiassa lockelaista mutta Toisen maailmansodan jälkeisten institutionaalisten muutosten myötä useat Pohjois-Atlantin valtiot ovat siirtyneet lockelaista kulttuuria pidemmälle. Ensinnäkään näiden valtioiden välille ei ole syntynyt lockelaiselle yhteisölle tavanomaisia sotilaallisia konflikteja. Lisäksi väkivallattomuus ja yhteistyö ovat muodostuneet kansainvälisen yhteisön normeiksi. Valtiot olettavat, että niiden välille syntyvät erimielisyydet ratkaistaan ilman sodan uhkaa ja ne toimivat kollektiivisesti rangaistaakseen rauhan rikkojaa. (AW: 297.) Wendt nimittää tällaista väkivallattomuuden ja keskinäisen yhteisön kulttuuria kantilaseksi Immanuel Kantin Ikuiseen rauhaan -teoksen mukaan (Kant 1955 ja Reiss 1991).

Kantilaista kulttuuria määrittelee ystävärooli, jonka mukaisesti valtiot jakavat huolta toisensa kohtaloista. Wendt tosin käsittää ystävyyskoskevan vain kansallisen turvallisuuden kysymyksiä, jolloin muilla alueilla valtioilla voi olla huomattaviakin konflikteja. Hänen mukaansa on olemassa vahvaa teoreettista ja empiiristä näyttöä sille, että valtiot muodostavat vihollisuhteiden ohella myös ystävyysuhteita. Jotkut valtiojohtajat vaikuttavat suhtautuvan toisiinsa ystävinä ja monet valtioiden väliset suhteet pystytään selittämään parhaiten viittaamalla ystävyteen, kilpailun tai vihollisuuden sijasta. Ystävyys näkyy valtioiden välisissä suhteissa kahtena niiden toimintaan liittyvänä sääntönä.

Valtiot eivät yhtäältä turvaudu keskinäisissä suhteissaan väkivaltaan tai sillä uhkaamiseen ja toisaalta ne toimivat kollektiivisesti rauhan rikkojaa vastaan. Ystävyysuhde on lisäksi, toisin kuin pelkkä liittolaisuus, ajallisesti määrittelemätöntä. (AW: 298.)

Kantilaisen kulttuurin sisäistämisen aste voi vaihdella samoin kuin hobbesilaisen ja lockelaisenkin kulttuurin. Ulkopuolinen pakko muodostuu kantilaisessa yhteisössä samankaltaiseksi prosessiksi kuin lockelaisenkin kulttuurin kohdalla. Valtioiden status quo tai ulkopuolinen taho pyrkii tällöin paitsi estämään väkivaltaisen toiminnan myös painostamaan valtiota yhteistyöhön ja kollektiivisen turvallisuuden järjestelyihin. Toisen asteen sisäistämisessä valtio kokee ystävyytensä vain yhdeksi strategiaksi, jonka avulla se voi saavuttaa haluamansa intressit. Täysin sisäistetyssä kolmannen asteen kantilaisessa kulttuurissa kognitiivinen raja Itsen ja Toisen välillä on hämärtynyt synnyttäen kollektiivisen identiteetin. Tämä identiteetti muodostuu tällöin yksilöllisten identiteettien yläpuolelle luoden kollektiivisia intressejä. Kollektiivisten intressien lisäksi valtioilla on kantilaisessa kulttuurissa myös itsekkäitä intressejä, jotka voivat Wendtin mukaan muodostua ongelmallisiksi kollektiivisen toiminnan kannalta. Valtioilla on siis jatkuva riski joutua petetyiksi. Kantilainen kulttuuri on kansallisen turvallisuuden kysymysten osalta oikeuteen perustuva maailma, jossa oikeus ja normien täytäntöönpano ovat hajautettuja instituutioita. Se tuottaa siis eräänlaista hajautettua poliittista auktoriteettia. (AW: 307.)

Kantilaisen logiikan mallintaminen on huomattavan vaikea tehtävä, sillä peliteoria käsittää toimijoiden intressit yleensä toisistaan riippumattomina pelaajien saaman hyödyn riippuessa kollektiivisista valinnoista. Esittelemäni kantilaisen kulttuurin mallin perusteeksi otan Wendtin määrittämät ehdot. Ensinnäkin hän esittää kaksi *toiminnallista ehtoa* kantilaiselle kulttuurille: rauhanomaisen kiistojen selvittelyn ja kollektiivisen toiminnan rauhan rikkoja vastaan. Toiseksi syvään omaksutussa kantilaisessa kulttuurissa ystävyys muodostuu arvoksi sinänsä ja kollektiivisen identiteetin tuottamat intressit ovat eri valtioilla vahvasti sidoksissa toisiinsa. Tällöin kollektiivisuus muodostuu itseisarvoksi ja määrittää toimijoiden preferenssejä – turvallisuuden osalta jopa kansallisia intressejä. (AW: 305.)

Wendtin mukaan oletus toisten preferensseistä, eli yleinen tieto ystävällisyydestä, ei ikinä ole täysin varmaa, vaan valtiot toimivat epätäydellisen informaation puitteissa. Informaation tulee olla kantilaisessa yhteisössä hyvin saatavilla, sillä valtioiden toimintaa määrittävät loppujen lopuksi sosiaalisesti rakentumattomat intressit, joista ne eivät ole valmiita tinkimään. Informaatiolla

viitataan tässä niihin seikkoihin, joiden myötä valtiot muodostavat käsityksensä toistensa aikeista sekä mahdollisesta ystävällisyydestä. Normin olemassaolon primäärinen ehto on siis se, että valtiot uskovat muidenkin noudattavan tätä normia. Lockelaisen kulttuurin mallissa informaatio välittyi kehittyvän kansainvälisen oikeuden myötä ja kantilainen kulttuuri edellyttääkin huomattavasti laajempaa diplomatian verkostoa, suoria keskusteluyhteyksiä, hallitusten välisiä organisaatioita sekä näiden luomaa ylikansallista normistoa.

Kantilaisen kulttuurin kaksi periaatetta voidaan muodostaa formaaleiksi ehdoiksi:

1. Valtio i uskoo, että on olemassa periaate, jonka mukaan tilanteessa T toimitaan tavalla X .

Missä i merkitsee mitä tahansa kansainvälisen yhteisön valtiota. X on tietty toimintaperiaate ja T tutkittava vuorovaikutustilanne. Edellytyksenä on, että valtioiden käsitys tilanteesta T on yhtenevä. Tämä vaatii yhteiseen tietoon perustuvaa ymmärrystä mahdollisten tilanteiden merkityksistä.

Lisäksi tulee olettaa, että kantilainen normisto on yhteistä tietoa ja valtiot noudattavat tätä normistoa. Valtio siis uskoo kantilaisen yhteisön olemassaoloon. Tällöin valtio i noudattaa kyseistä toimintatapaa X tilanteessa T , jos:

2. Valtio i uskoo, että tarpeeksi monet muut toimijat $(i-1)$ noudattavat toimintatapaa X tilanteessa T .

Missä $i-1$ kuvaa muita kansainvälisen yhteisön valtioita kuin valtiota i . Tilanne on tutkimuksen selvyuden takia vahvasti kärjistetty.

Lisäksi tulee päteä:

3. Valtio i uskoo, että (tarpeeksi monet) muut valtiot $(i-1)$ olettavat hänen toimivan tavalla X tilanteessa T .

Sekä mahdollisesti:

4. Valtio i uskoo, että rikkoessaan häntä kohtaa sanktio, jos hän ei toimi tavalla X tilanteessa T .

Esimerkkinä toimii jonkin valtion (i) uskomus siitä, että kiistatilanteessa (T) kuuluu välttää väkivallalla uhkamista (X). Lisäksi tämä valtio uskoo, että muut yhteisön valtiot ($i-1$) välttävät väkivallalla uhkaamista (X) kiistatilanteessa (T), ja niin edelleen.

Tämän mallin avulla voidaan tutkia muodostaako yhteisö kantilaisen kulttuurin. Ehdon 2 kysymys "tarpeeksi monesta" toimijasta on juuri seikka, joka piilee kantilaisen kulttuurin synnyn edellytyksenä (vrt. "tipping-point"). Tälle ei voida todellisuuden kontingentista luonteesta johtuen antaa mitään tarkkaa määritelmää, vaan mallin tarkoituksena on määritellä logiikka jonka mukaan kantilainen kulttuuri toimii. On tärkeää huomata, että toiminta X voidaan tässä ymmärtää laajasti, jolloin siihen kuuluvat myös puheaktit tai asenteet, kunhan niille annetut merkitykset ovat kollektiivisesti jaettuina (vrt. Berger & Luckmann 1991: 49). Kantilaisessa kulttuurissa normin X sisältö on Wendtin mukaan joko väkivallasta tai sen uhkasta pidättäytyminen tai tämän normin rikkomisesta rankaiseminen.

Tämän mallin ytimessä on ajatus kollektiivisen identiteetin merkityksestä intressien perustana. Periaatteessa toiminnan voidaan aina sanoa olevan toimijan intressien mukaista, mutta vahvasti sisäistetyssä kantilaisessa kulttuurissa intressien sosiaalinen alkuperä – kollektiivinen identiteetti – nousee korostuneesti esille. Tällöin yksilöiden toimintaa selittää parhaiten juuri supraidentiteetti, joka hämärtää rajan Itsen ja Toisen välillä kantilaisen yhteisön sisällä. (AW: 305.) Se, että toimijat välittävät siitä noudattavatko muut toimijat normia tai oletetaanko normin noudattamista yleisesti, on juuri kantilaisen kulttuurin ja yllä kuvatun formalisoinnin keskeinen piirre. Edelleen kantilaisen mallin voidaan nähdä muodostuvan hobbesilaisen ja lockelaisen mallin jatkeeksi. Hobbesilainen kulttuuri murtuu ulkoisen paineen vaikutuksesta ja vaihtuu lockelaisen kulttuurin vastavuoroisuuteen perustuvaan suvereniteetin kunnioitukseen, vastavuoroisuuden toimiessa edellytyksenä toiminnan ennustettavuudelle. Suvereniteetin normia voidaan pitää edellytyksenä kantilaisen yhteisön syntymiselle, sillä suvereniteetin ilmaiseva kansainvälinen oikeus paljastaa valtioille tietoa muiden valtioiden intentioista. Lisäksi suvereniteetin kunnioitus luo mahdollisuuden

yhteisöllisemmän kulttuurin muodostamiseen sillä se tarjoaa normiperustan, josta poikkeavia toimijoita voidaan rangaista.

7.3. Kantilaisuuden mallintaminen

Wendt tarkastelee kantilaisen kulttuurin kollektiivisen identiteetin syntymistä erilaisten kausaalisten päämuuttujien³⁹ avulla. Jokainen muuttuja kuvaa jotain lockelaisen kulttuurin liittyvää elementtiä, joka osaltaan vaikuttaa kantilaisen kulttuurin ja kollektiivisen identiteetin syntyyn. Wendtin mukaan yhteisö ja valtio ovat aina ristiriitaisessa tilanteessa, jokaisen valtiotoimijan joutuessa arvoimaan oman ja yhteisönsä edun suhdetta. Kollektiivinen identiteetti toimii eräänlaisena ratkaisuna tähän ongelmaan tilanteessa, jossa valtioilla on yhteisöllisten intressien lisäksi objektiivisia, sosiaalisesti rakentumattomia intressejä. (AW: 357.)

Wendt nostaa petoksen merkitykselliseksi riskiksi, sillä egoistinen identiteetti on lockelaisessa yhteisössä hyvin yleinen (AW: 342 ja 348). Ryhmään syntyy tällöin dynamiikka, jonka mukaan jokaisella egoistisella valtiolla on kannustin pettää riippumatta siitä mitä muut tekevät. Lisäksi, jos valtio vaihtaa strategiansa petoksesta yhteistyöhön siitä hyötyy koko muu ryhmä tämän yksittäisen yhteistyöntekijän (materiaalisella) kustannuksella. Wendtin mukaan valtiot ryhtyvät lockelaisessa yhteisössä prososiaalisiin toimiin itsekkäistä syistä, mutta tämä toiminta saattaa jatkuessaan tuottaa myös kollektiivisia identiteettejä (AW: 342). Koska kantilaiseen kulttuuriin liittyy petoksen riski, itsekkäiden intressien ja ryhmän hyödyn välistä suhdetta voidaan tutkia vangin ongelman avulla. Perinteisen vangin ongelman kuvatessa kahden pelaajan välistä vuorovaikutusta, tulee mallia laajentaa koskemaan suurempaa ryhmää. Tämä tapahtuu soveltamalla tutkimukseen n-henkilön vangin ongelmaa. Tässä mallissa kaikkien pelaajien valinnoilla on vaikutus kaikkiin muihin pelaajiin, eli koko ryhmän hyötyihin. Toisin sanoen n-henkilön vangin ongelmassa toimijoiden saama hyöty on riippuvainen muiden valinnoista. Klassisena esimerkkinä toimii yhteismaan tragediana tunnettu ongelma, jossa jokainen yhteismaan resurssien käyttäjä vähentää omaa ja muiden mahdollisuutta hyötyä yhteismaasta ja vastaavasti yhteismaan resurssien lisääjä hyödyttää koko ryhmää omalla kustannuksellaan. (Olson 1975: 9–43.) Mallin avulla voidaan tarkastella

³⁹ "Master variables": keskinäisriippuvuus: "interdependence", yhteinen kohtalo: "common fate", samankaltaisuus: "homogeneity", itsehillintä: "self-restraint" (AW: 343.)

monenkeskistä toimintaa, johon liittyy ryhmän menestymistä haittaava mahdollisuus hyötyä muiden kustannuksella.

Koska kyseessä on sosiaalinen dilemma voi jokainen pelaaja pettää h tai tehdä yhteistyötä y . Määritellään lisäksi yksittäiselle yhteistyön tekijälle tietty kustannus⁴⁰ c . Nyt voidaan kirjoittaa auki toimijoiden hyödyn määräytyminen ryhmässä olettaen, että $U(y|i)$ on yksittäisen yhteistyöntekijän saama hyöty kun i on yhteistyöntekijöiden määrä ja $U(h|i)$ on yksittäisen pettäjän saama hyöty vastaassa tilanteessa. Yksittäisen yhteistyön tekijän saama hyöty muodostuu

kaavasta $U(y|i) = (\frac{P}{n})i - c$. N -henkilön vangin ongelmassa koko ryhmän saama hyöty P jakaantuu ryhmän jäsenille tasaisesti⁴¹, jolloin P jaetaan ryhmän koolla n . Tämä tapahtuu niin monta kertaa kuin ryhmässä on yhteistyön tekijöitä i , jolloin hyöty kerrotaan yhteistyöntekijöiden määrällä. Lisäksi tästä vähennetään yksittäisen toimijalle yhteistyöstä koitua kustannus c .

Pettävän pelaajan saama hyöty on puolestaan $U(h|i) = (\frac{P}{n})i$, kun i on yhteistyön tekijöiden määrä. Jokaisen pelaajan kannattaa pettää, sillä $(\frac{P}{n})i > (\frac{P}{n})i - c$. Pettäjä siis toimii vapaamatkustajana nauttien muiden tuottamasta hyödyistä kokematta itse kustannuksia.

Wendtin mukaan valtiot ovat kuitenkin selvittäneet tämän kollektiivisen toiminnan ongelman ja muodostaneet mekanismin petoksen estämiseksi sekä muodostaneet kollektiivista identiteettiä. Tässä mallissa lockelainen yhteisö voi kehittyä kantilaiseksi valtion ehdollistaessa yhteistyönsä siten, että tarpeeksi monen tulee suostua yhteistyöhön. Toisaalta jokaisella yksittäisellä valtiolla on kannustin olla vapaamatkustaja, varsinkin kun kollektiivista identiteettiä ei ole syntynyt. Määritellään yhdeksi strategiaksi VVa , ehdollinen vastavuoroisuus. Tätä strategiaa noudattava toimija aloittaa yhteistyöllä ja tekee yhteistyötä seuraalla siirrolla, mikäli a määrä pelaajia on tehnyt yhteistyötä edellisellä kierroksella, kun $0 \leq a \leq n-1$, ja n on ryhmän koko. Tämän strategian avulla voidaan käsitellä mallin yhteydessä mainittua "tarpeeksi monen" käsitettä.

⁴⁰ Kustannus on se uhraus, jonka valtio tekee yhteistyöhön ryhtymisen myötä. Lisäksi sosiaalisessa dilemmassa tulee kustannusten osalta tulee päteä $P > c$ sekä $c > \frac{P}{n}$.

⁴¹ Yhteismaan ongelmaa lainaten, laitumen hyvästä kunnosta P hyötyy jokainen paimen n yhtä paljon.

Jos viime kierroksella yhteistyöntekijöitä j oli ryhmässä vähintään strategian VVa edellyttämä määrä, eli $j \geq a$, strategiaa VVa noudattava valtio luottaa ryhmän jäseniin ja valitsee yhteistyön. Tätä strategiaa noudattavien valtioiden hyöty on $U(y|j+1)$, ja tällöin $VVa:n$ hyödyn keskiarvo on

$$U \frac{(y|j+1)}{(1-w)}, \text{ kun } w \text{ on vuorovaikutusten voimakkuus, jota olen jo käsitellyt.}$$

Jos puolestaan yhteistyön tekijöitä on vähemmän kuin edellytetty määrä eli $j < a$, ehdollista vastavuoroisuutta noudattava toimija tekee yhteistyötä ensimmäisellä kerralla mutta vaihtaa sen sitten petokseen. Ajatellaan, että yhteisö muodostuu vain pettäjistä ja ehdollisen yhteistyön tekijöistä, kun $j < a$. Tällöin yhteistyöstrategian keskiarvo on

$$U(y|j+1) + wU \frac{(h|0)}{(1-w)}.$$

Ensimmäinen termi $U(y|j+1)$ on vastavuoroisen valtion yhteistyö ensimmäisellä kierroksella.

Toinen termi $wU \frac{(h|0)}{(1-w)}$ merkitsee kierroksia tästä eteenpäin, mikäli siis $j < a$. Tällöin yhteistyönsä ehdollistaneet pelaajat ovat ryhtyneet pettämään, sillä yhteistyön tekijöiden puutteellinen määrä saa ne toimimaan egoistisesti. $U(h|0)$ kuvaa petoksesta saatavaa hyötyä kun yhteisössä ei ole lainkaan yhteistyöntekijöitä ($i=0$). Termi w kuvaa jälleen vuorovaikutuksen voimakkuutta, joka pelkistyy tässä seuraavan siirron todennäköisyydeksi, kuten edellisissä jatkuvan pelin malleissa on myös tehty. Toisen termin kertoimeksi tulee siis w , sillä se on tämän seuraavan siirron todennäköisyys.

Mallin avulla voidaan tutkia kantilaisen yhteisön muodostumista kun valtiot asettavat ryhmään kontribuomisen ehdolliseksi. Wendtin mukaan keskeiseksi ongelmaksi nimittäin nousee valtioiden mahdollisuus hyötyä muiden kustannuksella sekä ryhmän koon vaikutus tähän mahdollisuuteen (AW: 347–348). Kuvaamassani mallissa vapaamatkustajuuden riskiin vaikuttaa lieventävästi kolme tekijää.

1. Vapaamatkustajuuden ongelmaa vähentää yhteistyön kustannusten c lasku. Kun yhteistyön kustannukset nousevat suhteessa hyötyyn nousee luonnollisesti myös riski vapaamatkustajuuteen. Suhteellisia kustannuksia pienentäneen muun muassa uhkan vahvuus, kasvanut oikeusvarmuus tai muotoutumassa oleva kollektiivinen identiteetti, jonka myötä valtioiden antama merkitys materiaalisille kustannuksille muuttuu. Näitä transaktiokustannuksia on tutkittu runsaasti muiden teoriaperinteiden piirissä mutta ne ovat vain yksi edellytys yhteistyölle (ks. esim. Keohane & Nye 1987, 1998 ja 2011).

2. Mitä tiiviimpi vuorovaikutussuhde on, sitä kannattavamaksi yhteistyö muodostuu. Tätä kuvataan mallin termi w . Wendtin esimerkeistä voidaan nostaa esille ulkopuoliselta taholta ryhmäksi konstitoidut Pohjois-Amerikan alkuperäisasukkaat. Heitä kohtasi yhteinen kohtalo, mutta ryhmän jäsenet eivät kuitenkaan olleet keskinäisriippuvassa suhteessa, jolloin koko ryhmän etua ajava yhteistyö jäi vaatimattomaksi (AW: 348).

3. Näiden ongelmien lisäksi yhteistyöhön suostuminen vaatii jonkinlaista ehtoa. Olen mallintanut ehdollisen yhteistyön avulla tilannetta, jossa valtiot ovat epäluuloisia mahdollisia pettäjiä kohtaan ja tarkkailevat toistensa toimintaa suostuen yhteistyöhön vain tietyn ehdon täytyessä.

7.4. Päämuuttujat ja kollektiivinen identiteetti

1. Keskinäisriippuvuus

Ensimmäinen Wendtin tutkimista muuttujista on keskinäisriippuvuus, johon on viitattu runsaasti kansainvälisen politiikan institutionalistisessa teoriaperinteessä. Wendt tosin määrittelee keskinäisriippuvuuden laajemmin kuin se on oppialalla ymmärretty (ks. esim. Burchill 2005: 6, Bromley et al. 2004 ja Bull 2002: 280). Hänen mukaansa se on vuorovaikutusta, jossa toimijoiden valinnan tuloksiin vaikuttavat muiden toimijoiden valinnat (AW: 344). Tämän määritelmän mukaan kaikki monenkeskisen vuorovaikutuksen rakenteita tarkasteleva tutkimus on samalla keskinäisriippuvuussuhteiden tarkastelua. Lisäksi tämä vastaa täsmälleen klassisen peliteorian oletusta vuorovaikutuksen laadusta, sillä peliteoria tutkii määritelmällisesti keskinäisriippuvaa vuorovaikutusta (Binmore 1998: 23–24). Keskinäisriippuvuuden tulee Wendtin mukaan olla sekä objektiivista että subjektiivista tuottaakseen kollektiivisen identiteetin, jonka myötä toimijat kokevat

toistensa hyödyt ja haitat myös ominaan (AW: 344). Hän esittää kollektiiviseen identiteetin syntyvän muun muassa toistuvan toiminnan kautta, jolloin riippuvuussuhteen voimakkuus vaikuttaa kollektiivisen identiteetin muodostumiseen (AW: 342). Keskinäisriippuvassa suhteessa piilee kuitenkin aina mahdollisuus petokseen, jonka vuoksi sen selitysvoima kantilaisen kulttuurin aiheuttajana on vaillinainen (AW: 348). Koska keskinäisriippuvuuden tulee olla objektiivista tuottaakseen kollektiivista identiteettiä, voidaan vangin ongelman kaltaista tilannetta käyttää esimerkkinä lockelaisten toimijoiden keskinäisriippuvuudesta (AW: 344). Vangin ongelman avulla kuvasin tilannetta, jossa toimijat voivat suvereniteetin kunnioituksen puitteissa pettää toisiaan.

Lockelaisessa yhteisössä syntyy tilanteita, joissa valtiolla on mahdollisuus ja egoistisilla valtioilla myös intressi rikkoa kansainvälistä sopimusta esimerkiksi varustautumalla aseellisesti kansainvälisen oikeuden vastaisesti. Tätä tilannetta voidaan pitää yleisesti vangin ongelman kaltaisena ja sitä voidaan tarkastella jatkuvana vangin ongelmana, mikäli samojen valtioiden oletetaan joutuvan samankaltaisten luottamuskysymysten äärelle uudestaan ja uudestaan. Lisäksi mitä tiivimmät valtioiden välit ovat, sitä vahvemiksi keskinäisriippuvuus muodostuu. Lockelaiseen kulttuuriin kuuluu väkivaltaisten konfliktien mahdollisuus, jolloin valtiot kantavat huolta myös toistensa aseellisesta voimasta. Juuri tämän vuoksi sosiaaliset dilemmat ovat nimenomaan lockelaisen kulttuurin ilmiö.

Jatkuvan vangin ongelman ei-konfliktuaalisen ratkaisun avain piilee suhteiden tiiviudessa. Kuten jo esitin, vastavuoroisuus nousee vakaaksi strategiaksi kun vuorovaikutussuhde on tarpeeksi tiivis. Wendt toteaa vuorovaikutusten voimakkuuden kuitenkin pienentyvän kun mukaan otetaan useampitoimija (AW: 347). Tilanteessa, jossa toiminnan tiiviyys voidaan määrittää sarjalla

$$\frac{1}{(1-w)^n}, \quad w:n \text{ arvo (matemaattisesti ilmaistuna todennäköisyys tavata sama pelikumppani)}$$

pienenee toimijoiden lisääntyessä, sillä potentiaalisten pelikumppaneiden määrä kasvaa. Tämä on ongelmallista kollektiivisen identiteetin kehittymisen kannalta. Monenkeskinen toiminta ei myöskään tarkoita valtioiden kokevan olevansa yhteisen kohtalon tilanteessa, mutta sellainen yhteinen kohtalo, joka riippuu valtioiden toiminnasta (kuten edistynyt työnjako) on määritelmällisesti keskinäisriippuvaa.

2. Homogeenisuus

Wendtin teoriassa toimijoiden homogeenisuus on muuttuja joka voi olla yhtenä efektiivisenä kausaalisenä syynä kollektiivisen identiteetin syntymiselle. Hänen mukaansa organisatoriset toimijat voivat olla homogeenisia kahdella tapaa: järjestysidentiteetin tai tyyppi-identiteetin⁴² osalta. Näistä ensimmäinen viittaa organisaation institutionaaliseen perusrakenteeseen, toimintaan ja sisäisiin kausaliteetteihin, joiden avulla voidaan tunnistaa ja määritellä toimijoita samankaltaisiksi. Jälkimmäinen viittaa puolestaan edellämainitun perusrakenteen puitteissa tapahtuvaan vaihteluun. Homogeenisuus auttaa valtioita konstituimaan ryhmäidentiteetin, joka edellyttää muun muassa sitä, että toimijat kategorisoivat itsensä tiettyjen funktionaalisten rakenteiden mukaisesti. Tyyppi-identiteetin yhteys kollektiiviseen identiteettiin ilmenee esimerkiksi Yhdysvaltain ja Kanadan suhteessa, joka voidaan nähdä kantilaisena. Tyyppi-identiteetiltään erilaiset Yhdysvallat ja Venäjä muodostavat pikemminkin lockelaisen suhteen. Homogeenisuus ei kuitenkaan riitä selittämään ystävällisyyden syntyä, sillä Wendtin mukaan keskeinen hypoteesi koskee objektiivisen homogeenisuuden ja kollektiivisen identiteetin kausaalista suhdetta (AW: 353–354).

Järjestysidentiteetin homogeenisuus voidaan nähdä perustellusti pikemminkin yhteistoiminnan seurauksena kuin syynä. Valtiomuoto sosiaalisen järjestäytymisen muotona on niin monimutkainen, että valtiotoimijoiden samankaltaistuminen on vaatinut niiden välisiä funktionaalisia suhteita (ks. esim. Buzan & Little 2000: 91). Tällöin homogeenisuus näyttää olevan pikemminkin seuraus valtiotoimijoiden vuorovaikutuksesta. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että tietty organisatorinen homogeenisuus on määritelmällisesti edellytys *valtioyhteisön* syntymiselle. Peliteoreettisessa mallissa homogeenisuuden toiminnallinen merkitys voidaan upottaa kahteen muuttujaan, joko kustannuksiin tai vuorovaikutussuhteiden voimakkuuteen. Se voi tarkoittaa tällöin esimerkiksi jo keskustelun kohteena ollutta valtioita yhdistävää aatetta. Pelkän homogeenisuuden ja kollektiivisen identiteetin suhteen tarkastelu on peliteoreettisesti ongelmallista, jonka vuoksi tarkastelun tulee tapahtua välillisesti tulkiten samankaltaisuuden merkitystä yhteistyön kustannuksiin ja vuorovaikutuksen voimakkuuteen. Homogeenisuuden merkitystä luottamukselle on tutkittu psykologiassa, joka antaa viitteitä sen merkityksestä myös kollektiivisen identiteetin rakentumiselle (Brown 1984, Habyarimana et al. 2009, Sigmund 2009 & Ferrin et al. 2007). Lisäksi samankaltaistumisen prosessia itsessään on tutkittu runsaasti peliteoriankin puitteissa, mutta koska

⁴² “Type identity”, “Corporate identity“ (AW: 353.)

Wendt ei käsittele samankaltaistumisen prosessia tässä yhteydessä, jätän sen tarkastelun väliin.

Wendtin mukaan homogeenisuus ei ole riittävä syy selittämään kollektiivisen identiteetin syntyä. Muutoin homogeeniset valtiot voivat antaa joillekin niitä erottavalle piirteille suuren merkityksen vähätellen yhteistä identiteettiään tai pyrkien peräti torjumaan sen. Lisäksi valtioiden samankaltaistuessa niiden välisen työnjaon merkitys vähenee. Länsi-Euroopan kansallisvaltiot ovat rakenteeltaan hyvin homogeenisia, jolloin työnjaon perustana ovatkin ei-valtiolliset toimijat, kuten organisaatiot ja yritykset. (AW: 357.)

3. Yhteinen kohtalo

Yhteinen kohtalo syntyy ulkoisen uhan tai palkinnon koskiessa koko ryhmää yhteisesti. Tällöin jokaisen ryhmän jäsenen hyöty riippuu ryhmän yhteisestä hyödystä. Wendtin mukaan ryhmän yhteinen kohtalo ei edellytä ryhmän jäsenten interaktiota: toimijoiden ei tarvitse olla tietoisia heidän yhteisestä kohtalostaan. Riittää kun joku ulkopuolinen uhka tai palkinto koskee ryhmää kokonaisuutena ja konstituoi ryhmän yhteisen kohtalon. (AW: 349) Wendt keskustelee ongelmasta, jonka rationalistit ja realistit kohtaavat selittäessään ryhmän sisäisen yhteistyön syntyä. Hänen mukaansa se, että ryhmä hyötyy kokonaisuutena jäsentensä altruistisesta toiminnasta ei selitä miksi yksittäiset jäsenet omaksuisivat altruistisen asenteen. Wendt kuitenkin huomauttaa, että toistuva käyttäytyminen edeltää identiteettien muutosta. (AW: 351 ja 342) Selitys piilee siis siinä, kuinka yhteinen uhka yhdenmukaistaa valtioiden toimintaa tavalla, joka nostaa kantilaisen kulttuurin vakaaksi ja synnyttää lopulta aitoa kollektiivista identiteettiä. Tällä tavoin voidaan määrittää vastaus Wendtin esittämään kysymykseen kollektiivisen uhan ja kollektiivisen identiteetin suhteesta.

Tämä edellyttää kuitenkin joitakin mahdollisesti ongelmallisia seikkoja. Ensinnäkin valtioiden tulee joka tapauksessa olla jokseenkin tietoisia yhteisestä kohtalostaan. Valtioiden tulee siis nähdä tilanne sosiaalisena dilemmana, jossa ryhmän hyvinvointi on edellytys yksilöiden hyvinvoinnille, mutta jossa yksittäisellä egoistisella valtiolla on aina kannustin huijata ja ryhtyä vapaamatkustajaksi. Uhkan tulee olla tarpeeksi vakava ja pitkäkestoinen, jolloin alkuperäisestä tilanteesta todella muodostuu objektiivinen vangin ongelma. Vakavuuden merkitys on tietysti sidottu paitsi aikaan ja paikkaan myös tutkijan omaan tulkintaan. Vaikka jokainen käsitys vakavuudesta onkin tilannekohtainen ei tämä ole mallin kannalta ongelma, sillä mallin tarkoituksena on eksplikoida pikemminkin uhan vaikutuksia kuin luoda kaikenkattava teoria. Lisäksi ryhmän koolla on

vaikutusta siihen, kuinka helposti valtiot tekevät yhteistyötä, joka on yhteisen ryhmäidentiteetin toiminnallinen tausta. Mallissa hyödyt jakaantuvat tasaisesti, jolloin ryhmän kasvaessa jokaisen saama hyöty myös pienenee ($\frac{P}{n}$). Koska valtioilla on objektiivinen intressi säilyä hengissä, voi yhteistyön asettaminen ehtojen varaiseksi olla uskottava lähtökohta tutkimukselle.

4. Itsehillintä

Ulkoiset rajoitteet, kuten erilaiset institutionaaliset järjestelyt toimivat osaltaan kollektiivisen ongelmien ratkaisuna, mutta vahvempi sitoutuminen kollektiiviseen toimintaan edellyttää myös yksittäisten toimijoiden pidättäytymistä petoksesta. Kun toimijat luottavat Toisen itsehillintään ei kollektiivisen ongelman ratkaisu jää vain ulkoisiin rajoitteisiin. Luottamukseen liittyy Wendtin mukaan kuitenkin aina pelko toiminnan vilpillisyydestä, sillä valtiotoimijoiden taka-ajatukset jäävät hämärän peittoon. Mikään ulkoinen taho ei loppujen lopuksi voi taata toimijoille varmuutta siitä, ettei niiden sosiaalisuutta käytetä hyväksi. (AW: 358.) Wendtin mukaan itsehillintä voi syntyä kolmella tavalla. Valtiot voivat omaksua pidättyvän asenteen institutionaalisten rakenteiden kautta, jolloin toiminnan jatkuessa ne muodostuvat identiteetiltään yhteistyöhaluisiksi. Tällöin ne huomaavat muiden pidättyvän petoksesta ja uskaltavat luottaa muihin. Toinen tapa on liberaalin institutionalismin piirissä omaksuttu ajatus siitä, miten sisäpolitiikassa yleiset tavat, taloudellisten suhteiden hoito ja rauhanomainen konfliktien selvittäminen siirtyvät myös kansainväliseen ympäristöön (ks esim. Mansfield et al. 2004, Putnam 1988 ja Moravscik 1993). Wendtin mukaan sisäpolitiikan siirtyminen kansainväliselle tasolle edellyttää myös otollisia kansainvälisen ympäristön olosuhteita. Tämä vaihtoehto voisi saada valtiot omaksumaan ja sisäistämään kantilaisen kulttuurin melko nopeasti ilman pitkälistä vastavuoroisuuden prosessia. Kolmas tapa on yksipuolinen ja aloitteellinen omien resurssien uhraus, jolloin valtio osoittaa halunsa tehdä yhteistyötä. Mutta kuten Wendt toteaa, tämänkin luottamusta luovan strategian toimivuuden edellytyksenä on vastavuoroisuus. (AW: 361–363.)

Itsehillintä edistää Wendtin mukaan altruistien selviytymismahdollisuuksia ryhmien välisessä kilpailussa (AW: 363). Altruististen toimijoiden muodostamat ryhmät pärjäävät yksinkertaisesti paremmin kuin itsekkäät toimijat. Tämä ei kuitenkaan poista kausaalisuuden suuntaan liittyvää ongelmaa. Itsehillintä näyttää sekä kollektiivisen identiteetin synnyn syyllä että sen seuraukselta. Se ei lisäksi voine olla valtion strategia kun valtio havaitsee sen olevan ristiriidassa neljän objektiivisen

intressinsä kanssa. Näyttää joka tapauksessa siltä, että toimiakseen itsehillintä vaatii jokseenkin vakaan ympäristön, jossa informaatiota muiden valtioiden intentioista on hyvin saatavilla.

Jokainen Wendtin esittelemistä muuttujista on merkityksellinen kantilaisen kulttuurin vakauden kannalta. Yhteistyön asettaminen ehdon varaiseksi on perusteltu oletus, sillä valtiot eivät onnistu Wendtin mallissa pakenemaan petoksen mahdollisuutta. Malli edellyttää keskinäisriippuvuutta, jolloin valtion tekemät valinnat vaikuttavat muiden valtioiden saamiin hyötyihin. Kun valtiot ovat funktionaalisesti samankaltaisia, niillä on syy odottaa toisiltaan samankaltaista käytöstä. Lisäksi jaetut aatteet voivat tuoda niitä lähemmäksi toisiaan ja toimia liittoutumisen pohjana. Kun koko ryhmää koskee yhteinen kohtalo, ryhmän saama hyöty muodostuu merkitykselliseksi mikäli toimijat voivat kollektiivisella toiminnallaan parantaa selviytymismahdollisuuksiaan. Mitä voimakkaampi ulkoinen uhka on, sitä kannattavampaa ryhmän etujen mukaan toiminen on, petoksen muodostuessa houkuttelevammaksi. Valtioiden tulee tällöin pidättäytyä petoksesta ja varmistua muiden pidättyvästä luonteesta. Ulkoiset instituutiot eivät riitä varmistamaan kollektiivisen toiminnan syntyä vaan lisäksi vastuu on valtioilla itsellään ja siinä miten ne voivat vahvistaa keskinäistä luottamustaan.

7.5. Kollektiivinen identiteetti ja kansainvälinen oikeus

Kantilaisella kulttuurilla Wendt viittaa erityisesti 1900-luvun jälkipuoliston länsivaltioihin, joiden muodostamaa yhteisöä hän pitää esimerkkinä muotoutuvasta kantilaisesta yhteisöstä. Tätä yhteisöä leimaa kansainvälisen oikeuden pluralisaatio. Kansainvälisen oikeuden normistoa eivät luo vain valtiot niiden välisillä sopimuksilla, vaan ne ovat delegoineet lainsäädäntövaltaa ylikansallisille organisaatioille ja hallitustenvälisille elimille. Legalisoitunut kansainvälinen yhteisö nostaa valtioilla olevan informaation tasoa, jolloin ne voivat paremmin monitoroida toistensa toimintaa ja muodostaa yleisiin standardeihin perustuvia eettisiä käsityksiä legitiimistä toiminnasta. (Mills 2009: 211, Biehler 2008 ja Widing 1998.) Samalla yksityisen ja julkisen raja on hämärtynyt, erityisesti talouden piirissä, jossa globaalihallinta on siirtynyt enemmän ja enemmän yksityisten toimijoiden, kuten suuryritysten ja organisaatioiden haltuun (Cutler 2004, 2003 ja Schmitthoff 2011).

Wendtin mukaan kansainvälinen yhteisö tulee todennäköisesti kehittymään yhä enemmän kantilaiseen suuntaan, joka tarkoittaa yhä tiiviimpää kansainvälistä yhteistyötä. (AW: 310). Erilaiset

poliittiset ideologiat ja käsitykset hyvästä hallinnosta ovat vielä laajemman kantilaisen yhteisön esteenä, mutta oikeudellisen normiston globalisaatio voi tarjota yhdenlaisen alustan kantilaisen kulttuurin leviämislle, sillä se auttaa valtioita yhdenmukaistamaan toimintaansa ja sitä kautta on myös kollektiivisen identiteetin syntymisen edellytys. Kantilaisen yhteisön vahvistuminen edellyttää Wendtin teorian mukaan päämuuttujien merkityksen kasvamista, jolloin kansainvälinen oikeus sekä heijastaa kantilaisen kulttuurin muotoutumista että mahdollistaa päämuuttujien vaikutuksen kasvun. Näiden muuttujien voimistuessa valtioilla on suurempi kannustin ryhtyä kantilaista kollektiivista identiteettiä tuottavaan toimintaan (AW: 357). Päämuuttujien merkitys nousee helpoiten alueellisina, jolloin yksi mahdollinen kehityskulku on ystäväryhmien muodostamat uudet poliittiset toimijat. Kantilainen yhteisö voi rakentua periaatteessa minkä tahansa poliittisen ideologian varaan, kunhan ideologia ei ole solidaristisen keskinäisen avunannon esteenä.

Wendtin keskustellessa ainoastaan valtioiden muodostamasta yhteisöstä, nousevassa kantilaisessa kulttuurissa yksityisten toimijoiden ja yksityisoikeuden vaikutus on merkittävä. Lisäksi jos kollektiivisen identiteetin synty tapahtuu itseorganisoitavuuden myötä se ei tarvitse suhdetta Toiseen (AW: 225, ks. myös Abizadeh 2005, Rumelili 2008: 258). Jos päämuuttujien vaikutusta voidaan tarkastella näiden oletusten kannalta, kantilaisen yhteisön ulkopuolisten tekijöiden tai valtiollisen Toisen merkitys on verrattain pieni. Mikäli taas kollektiivisen identiteetin edellytyksenä on jonkinlainen valtioyhteisön tasolla tapahtuva erottuminen, vaatii tämän identiteetin muodostuminen Toiseutta (Mouffe 2000: 13 ja 41). Ensimmäisessä tapauksessa päämuuttujien merkitys syntyy eri kautta: globalisoituva kansainvälinen oikeus samankaltaistaa toimijoita, sitoo niiden toiminnan keskinäisriippuvaksi, luo yhteisen kohtalon globaalin talouden myötä sekä legaaliset edellytykset itsehillinnän legitimiydelle ja uskottavuudelle.

8. Lopuksi

Olen tässä tutkimuksessa tarkastellut Wendtin konstruktivismia ja esittänyt tulkintani rakenteellisen muutoksen logiikasta. Wendtin teoriassa anarkian logiikka riippuu valtioiden toiminnasta ja siitä, millaisena valtioiden välinen yhteisö niille kulloinkin konstituoituu, hobbesilaisena, lockelaisena vai kantilaisena. Rakenteellisen muutos taustalle oletettiin tiettyä logiikkaa noudattavien toimijoiden kynnsarvo, joka saavutetaan tarpeeksi monen valtion muuttaessa toimintaansa. Kynnsarvon ylittyessä valtiot attribuivat uuden roolirepresentaation rakenteelle, ns. yleiselle Toiselle. Tätä pyrin kuvaamaan peliteoreettisen vakauden avulla, jolloin erilaiset kulttuurit tai tavat suhtautua Toiseen asettautuivat vertailtaviksi.

Hobbesilainen kansainvälinen yhteisö on väkivallan uhan värittämä maailma, jossa ainoan turvan luovat vain ulkoiset väkivallan rajoitteet. Valtioiden mahdollinen halu rajoittaa väkivaltaa on toissijaista, sillä jatkuva väkivallan uhka ajaa ne uusintamaan toiminnallaan hobbesilaista anarkian logiikkaa. Hobbesilainen kulttuuri voi olla myös vahvasti sisäistettyä, jolloin kulttuurin mukainen toiminta on tavoiteltavaa ja legitimiä koettua perustuen väkivaltaiselle käsitykselle kunniaista. Ulkoisiksi rajoitteiksi valtioiden toiminnalle muodostui hobbesilaisen toiminnan kustannuksen kasvu, jolloin valtioiden objektiiviset intressit asettavat rajoitteen hobbesilaiselle logiikalle. Jos valtiot eivät piittäisi ulkoisista rajoituksista, niiden kohtaloksi voisivat koitua loppumattomat sodat.

Hobbesilaisen ja lockelaisen yhteisön muutoksen oletin perustuvan vastavuoroisuuden mekanismin varaan. Vastavuoroisuuden ja samalla lockelaisen kulttuurin syntymisen edellytyksenä olivat valtioiden tiiviit suhteet, jotka muodostuivat esimerkiksi maantieteellisestä läheisyydestä, kaupasta tai yhteisistä aatteista. Vastavuoroisuuden soveltamiselle oli kolme perustetta. Ensinnäkin sillä on kokeellisesti perusteltu asema sosiaalisen vuorovaikutuksen metanormina. Toiseksi se on kansainvälistä oikeutta leimaava rakenne, johon on viitattu useissa varhaisissakin sopimuksissa. Kolmanneksi Wendt itse pitää sitä mekanismina, jolla valtiot opettavat toisilleen säännönmukaista toimintaa. Lockelaista yhteisöä leimaava suvereniteetin normi rakentuu valtioiden tunnustaessa toistensa suvereenisuuden vastavuoroisesti. Ne rajoittavat väkivaltaista toimintaansa kunnioittaen toistensa oikeutta olemassaoloon. Suvereniteetin monenkeskinen tunnustaminen vaatii informaatiota, jonka varaan toimijat käsityksensä toisista perustavat. Tätä informaatiota lisää kansainvälinen oikeus, sillä eksplisiittinen sitoutumattomuus kansainväliseen normiin voi olla

merkki revisionistisesta valtiosta. Normiin sitoutuminen ei kuitenkaan tarkoita, että valtio olisi omaksunut lockelaisen kulttuurin tai edes noudattaisi sen logiikkaa. Normiperustaisessa lockelaisessa yhteisössä valtioilla on kuitenkin keino monitoroida toistensa toimintaa ja tuomita mahdollinen suvereniteetin normia rikkovaa toimija esimerkiksi liittoutumalla tätä vastaan. Valtiot voivatkin Wendtin mukaan muodostaa lockelaisessa yhteisössä jonkinlaista kollektiivista puolustusta.

Lockelaisen kulttuurin syventyessä syntyy mahdollisuus kantilaiseen ystävyteen perustuvalla kansainväliselle yhteisölle. Kantilainen suhteellisen väkivallaton ja keskinäiselle avulle perustuva yhteisö on kuitenkin valtioiden keskinäisen luottamuksen varassa. Tästä muodostuu valtiolle Wendtin mainitsema kollektiivisen toiminnan ongelma, erityisesti kun kantilainen yhteisö ei ole vahvasti sisäistettyä ja kollektiivista identiteettiä ei ole vielä syntynyt. Luottamuksen ongelma ratkaistiin tässä tutkimuksessa ehdollistamalla kantilainen logiikka. Tällöin valtiot noudattavat kantilaisen yhteisön periaatteita, eli yksinkertaistaen asettavat ryhmän yhteisen hyödyn oman hyötynsä edelle, mikäli tarpeeksi moni muukin valtio toimii samoin. Kollektiivisen toiminnan ratkaisuksi Wendt tarkastelee erilaisia monenkeskiseen vuorovaikutukseen liittyviä muuttujia, joiden merkitystä olen tarkastellut luomani kantilaisen mallin kannalta.

Peliteoriaa on tässä tutkimuksessa sovellettu työkaluna, eräänlaisena kielenä, jonka avulla voidaan ilmaista muutoksen taustalla oleva logiikka. Wendt esittelee teoksessaan universaaleille perustuvan järjestelmätasoisien teorian, jossa hän ei kuitenkaan ota kantaa varsinaiseen muutoksen mekanismiin. Konstruktivismiin vahvuutena on kuvata sosiaalisten rakenteiden syntymistä ja vaikutusta toimijoiden sosiaalisessa maailmassa, mutta se jättää tarkastelematta sen, miten yksi rakenne syrjäyttää toisen. Tätä mekanismia olen tutkinut peliteorian avulla palauttamalla tarkastelun toiminnan tasolle. Toiminta, joka ilmenee kansainvälisessä yhteisössä symbolisen interaktionismin tarkastelemina signaaleina, pitää yllä kulttuuria ja on myös sen muutoksen taustalla oleva voima. Koska Wendt myöntää olevansa positivistinen, tulee toiminnan (siis tekojen ja puheiden) olla varsinaisen empiirisen tarkastelun kohteena. Toiminnan taustalla on puolestaan intressejä, jotka riippuvat toimijan sosiaalisesta ympäristöstä ja toimijan identiteetistä. Täten Wendtin teoria on hänen kritiikistään huolimatta yhteensopiva peliteorian lähestymistavan kanssa. Wendtin pitäessä omaa teoriaan vastineena Waltzin kansainvälisen järjestelmän teorialle hän on filosofiselta kannaltaan yllättävän samoilla linjoilla Waltzilaisen rationalismin kanssa.

Peliteorian soveltaminen aiheuttaa runsaasti ongelmia, joista osa syntyy formaalin kielen luonteesta. Peliteoria vaatii vahvempaa tulkintaa kuin samojen asioiden ilmaiseminen konventionaalisella kielellä ja se valaisee tutkittavaa kohdetta hyvin yksinkertaistavasti. Erityisesti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa formaalin kielen symbolit jättävät usein vaikutelman mekanistisesta tai deterministisestä maailmasta, sillä symbolien ei mielletä kuvaavan huomattavasti syvempiä ja laajempia asioita kuin vain välitöntä intressiä. Lisäksi toimijoiden välinen vuorovaikutus voidaan helposti nähdä vain toimijoiden suorittamana laskelmointina. Tämä on peliteoreettisen metodin ehdoton heikkous, jota olen pyrkinyt välttämään korostamalla peliteoreettisten hyötymuuttujien kognitiivista luonnetta. Peliteoreettisen symbolin merkitys ja intressin sisältö nousevat tutkijan tulkinnasta, kuten nousee sovelletun mallin konfiguraatiokin. Laskelmointi toimii tällöin valinnan tarkastelun mahdollistavana metaforana. Toimijuus ei itsessään edellytä hyötöjen matemaattista laskelmointia samoin kuin onnistunut pallon heittokaan ei edellytä tuntemusta Newtonin differentiaaliyhtälöistä. Inhimillisen toimijan ei voida sanoa olevan laskelmoija, mutta paremman termistön puuttuessa olen asettanut hyödyn perusteella erilaiset toiminnon vertailukelpoisiksi. Tällöin toimija ikään kuin tietoisesti vertaa erilaisia tutkijan määrittämiä vaihtoehtoja ja valitsee niistä suurimman hyödyn tuottavan valinnan. Jokainen ymmärtävä tai selittävä teoria, joka esittää jonkin toimintaan liittyvän arvostelman voidaan kääntää tällaiselle formaalille kielelle.

Toinen peliteoriaan liittynä ongelma on sen näennäinen objektiivisuus. Peli esittää maailmasta ilmaisultaan objektiivisen tulkinnan ja sen rakentaminen näyttää edellyttävän myös objektiivista havaintoa. Tätä ongelmaa olen pyrkinyt hallitsemaan tulkitsemalla Wendtin teoriaa ja muodostamalla pelien rakenteet hänen teoriansa pohjalta, tavallaan vierittäen vastuun hänelle. Kansainvälisen yhteisön järjestelmätason tutkiminen kohtaa aina ongelman siitä, millä perusteella tutkija voi esittää näennäisen objektiivisia arvostelmia järjestelmän rakenteesta. Osa tutkijoista voi nähdä nykyisen rakenteen heijastelevan edelleen hobbesilaista maailmaa kun taas toinen osa näkee sen kantilaisena. Tätä ongelmaa Wendt ei juuri käsittele, mutta hän kiinnittää tarkastelun indekseihin: valtioiden välisen väkivallan ja yhteistyön määrään. Tämän lisäksi olen ottanut eräänlaiseksi indeksiksi myös kansainvälisen oikeuden dokumentit, sillä ilman kansainvälisen oikeuden tarkastelua hobbesilaista ja lockelaista kulttuuria on vaikea erottaa toisistaan molempien väkivaltaisen luonteen takia. Oman haasteensa tutkimuksen uskottavuudelle tuo oletamus tasavahvoista ja samankaltaisista toimijoista. Tämä on räikeän epärealistinen oletus erityisesti kun

normien syntymisen taustalla usein lienee jonkinlainen normijohtajuus tai hegemonia (Raffo et al. 2007: 5 ja Agnew 2005).

Wendtin konstruktivismiin kuva identiteettien synnystä on itsessään erittäin mekanistinen, ja hän ei ota varsinaisesti kantaa siihen, kuinka valtioiden identiteetit syntyvät. Wendtin teorian anti onkin sen kansainvälistä järjestelmää selittävällä tasolla ja sen tarjoama lisäarvo yksittäisen tapahtuman tai valtion ymmärtämiselle näyttää vaatimattomalta. Tämä sama pätee peliteoriaan, jonka vahvuus on myös laajojen mekanismien selittämisessä. Yksittäiset historiaan sidotut tapahtumat vaativat niin syvää ymmärrystä, ettei tämän ymmärryksen sovittaminen Wendtin esittämään rakenteeseen (tai peliteorian malliin) tuo varsinaista tutkimuksellista lisäarvoa. Tällöin Wendtin teoksen tuoma lisäarvo yksittäisen toimijan tutkimiselle olisi lähinnä toteamus siitä, että sosiaalisesti rakentuneet ideat ja identiteetit vaikuttavat intresseihin. Juuri tämän vuoksi Wendtin teorian ansio on sosiaalisen rakenteen tutkimuksessa ja tämän rakenteen logiikan tutkimisen mahdollistaminen. Kansainväliseen yhteisöön keskittyminen ja peliteoreettinen mallintaminen luovat kuvan, jonka mukaan yhteisö ilmentää vain yhtä rakennetta kerrallaan. Vaikka Wendtin voi tulkita tarkoittavan juuri tätä, se ei ole välttämätön ehto, sillä valtiot voivat muodostaa useita kulttuureita samaan aikaan eri toimijoiden kanssa.

Peliteorian soveltamisen ansio on erityisesti rakenteen tasolla, jolloin muutoksen logiikan ymmärtäminen auttaa ymmärtämään aikaa ja kulttuuria paremmin. Sen ongelmiksi muodostuvat yksinkertaistetun todellisuuden mukanaan tuoma vahva vaatimus tulkinnasta, mekanistinen ilmaisu sekä kuva teleologisesta kansainvälisen yhteisön kehityksestä. Lisäksi esittelemäni mallit eivät ottaneet huomioon valtioiden välisiä eroja. Mallissa toimijat oletettiin yhtä vahvoiksi valtioiksi, jotka arvostavat esimerkiksi turvallisuutta yhtä paljon. Lisäksi informaation puutteellisuus ja sen tulkinnanvaraisuus muodostuvat suuriksi ongelmiksi reaali maailmassa. Roolirepresentaatiot eivät voi olla myöskään vaikuttamatta siihen miten valtiot toisiaan tulkitsevat. Näiden ongelmien vuoksi peliteorian mallien avulla olenkin pyrkinyt keskittymään mekaniikkaan, en yksittäisten tilanteiden arvioimiseen.

Olen partikulaarin ja yleisen suhdetta tarkastellessani ottanut kantaa peliteorian universaalien rakenteen, rationaalisuuden ja konstruktion suhteeseen. Sosiaalisen konstruktion taustalla on toimijoiden jaettu käsitys maailmasta, joka muodostaa samalla oleellisin osin toimijan rationaliteetin sekä ohjaa sosiaalista maailmaa uudelleen tuottavaa kollektiivista toimintaa. Rakenne

on puolestaan abstraktio toimijoiden välisiin suhteisiin liittyvästä merkityskokonaisuudesta, jota on tässä tutkimuksessa tuotu esiin peliteorian kielellä. Peliteoria on nähty konstruktivismiin kilpailijana, mutta olen pyrkinyt nostamaan esille niiden yhteismitallisuutta ja toisiaan täydentävää funktiota. Soveltamalla peliteoreettista metodia konstruktivismiin olen tuonut esille minkälaiset Wendtin asettamat premissit nousevat merkityksellisimmiksi rakenteiden tutkimisen kannalta. Wendtin teoriassa esimerkiksi kulttuuriin sisäistämisen tasolla ei käytännössä merkitystä, sillä se ei muuta rakenteellisen muutoksen mekaniikkaa vaan vaikuttaa siihen lähinnä muutosta jarruttavasti. Lisäksi, kuten todettua, Wendt ei juurikaan tarkastele informaation merkitystä eikä valtioiden yksilöllisiä eroja.

Tämän tutkimuksen perustana on havainto Wendtin teorian ongelmasta, jonka mukaan hän tutkii kulttuurista valintaa määrittelemättä valinnalle ehtoa. Hän tukeutuu evolutiiviseen valintaan, mutta ei ota kantaa siihen millä perusteella tietty representaatio toisesta nousee hallitsevaksi. Wendt periaatteessa tyytyy toteamaan muutoksen syntyvän kun tietyn uuden roolirepresentaation omaksuminen auttaa toimimaan maailmassa paremmin kuin vanhan ylläpitäminen. Tällöin myöskään vanhaan roolireprestaatioon liittyvä käsitys todellisuudesta ei enää yksinkertaisesti palvele menestyksestä toimintaa. Tämän lähestymistavan erottaminen behavioralistisesta on oikeastaan hyvin triviaalia, sillä vaikka Wendt vetoaa kognitioon perustuvaan itseymmärrykseen tai identiteettiin, hän vetoaa implisiittisesti myös hyötyihin.

Wendtin konstruktivismi rakennetta tutkivana teoriana on rationalistinen teoria huolimatta siitä, että hän vieroksuu – ehkä syystäkin – peliteorian käyttämää formaalia kieltä, tai peliteorian pysyttäytymistä käyttäytymistä tutkivalla tasolla. Asiat joilla hän perustelee oman teoriansa sosiaalista ulottuvuutta eroavaisuutena peliteoriasta eivät kuitenkaan ole hänen tutkimuksensa kannalta kovinkaan oleellisia ja hän ohittaa nämä seikat melko kurssiivisesti. On huomattava, että tämä pätee nimenomaan valtioiden muodostaman yhteisön tutkimukseen. Sovellettaessa konstruktivismia yksittäisten toimijoiden toimintaan tai poliittiseen kulttuuriin ei yllä kuvatusta rakenteellisesta mallista – konstruktivistisella tai peliteoreettisella kielellä ilmaistuna – ole mielestäni juurikaan hyötyä. Yksittäisten toimijoiden kohdalla konstruktivistisen tutkimuksen tulee kiinnittyä vahvemmin sosiaalipsykologiaan, kognition tutkimukseen, fenomenologisiin menetelmiin sekä retoriikan, muistin ja tunteiden merkityksen tutkimukseen, eikä niinkään peliteoriaan (aiheesta ks. esim. Clunan 2009: 36–46 sekä Van Ginneken 1992 ja McDermott 2004). Wendtin teoria keskittyy yhteisön rakenteelliseen tutkimukseen, jolloin edellämainituista lähestymistavoista ei

toisaalta voida muodostaa rakenteellisella tasolla kovinkaan merkityksellistä metodologista työkalupakkia.

Tuleva empiirinen kansainvälisen yhteisön tutkimus voi keskittyä joko historian jäsentämiseen tai nykyaikaisen kansainvälisen yhteisön ominaisuuksien tutkimukseen. Historiallinen tutkimus voi paneutua esimerkiksi tässä tutkimuksessa esiteltyjen mallien empiiriseen koetteluun sekä näiden mallien ja historiallisen aineiston yhteyden tarkastelemiseen. Näin päästäisiin käsiksi syvemmälle muutoksen dynamiikkaan sekä vaikuttaviin tekijöihin. Evoluutiivinen peliteoria tarjoaa formaalin työkalun jäsentämään näitä rakenteelliseen muutokseen vaikuttavia tekijöitä. Nykyajan kansainvälisen yhteisön tutkimuksen tulee puolestaan suuntautua mallien testaamisen sijaan erityisesti ei-valtiollisten toimijoiden merkityksen nousun käsittelyyn sekä kansainvälisen oikeuden yksityistämistämisen tuottamiin ongelmiin ja mahdollisuuksiin. Tutkimus paneutuu tällöin erityisesti kantilaisen kulttuurin esiintuloon. Toisaalta kansainvälisen yhteisön tutkimuksessa yleinen jako hobbesilaiseen, lockelaiseen ja kantilaiseen kulttuuriin vaikuttaa vahvasti liian yksinkertaistavalta asetelmalta, jolloin tämän kolmijaon soveltaminen nykyajan kansainvälisen yhteisön tutkimukseen lienee melko hyödytöntä.

Rakenteellisen muutoksen empiirinen tutkimus yhdistää parhaimmillaan useita erilaisia perinteitä, joten teoreettisen tutkimuksen tulee luoda edellytykset näiden erilaisten perinteiden yhteensovittamiselle. Tutkimus voi keskittyä esimerkiksi teoreettisten mallien ja kokeellisen peliteorian yhteyden selvittämiseen ja siihen miten nykyaikaiset psykologiset tieteet voivat kontribuoida rakenteen ja sen muutoksen tutkimukseen. Yhteisön rakenteellinen tutkimus voi lisäksi tarttua Wendtin päämuuttujien merkitykseen ja muodostaa uusia teoreettisia malleja kantilaisen kulttuurin erilaisista modaliteeteista.

Lähteet

Wendt, Alexander (1999), *The Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Abizadeh, Arash (2005), "Does Collective Identity Presuppose an Other? On the Alleged Incoherence of Global Solidarity," *American Political Science Review*, 99(1): 45–60.

Abreu, D. & H. Matsushima (1992): "Virtual Implementation In Iterative Undominated Strategies: Complete Information," *Econometrica*, 60: 993-1108.

Agnew, John (2005), *Hegemony: The New Shape of Global Power*. Philadelphia: Temple University Press.

Ashley, Richard K. (1984), "The Poverty of Neorealism," *International Organization*, 38 (2): 225–286.

Aumann, Robert (1990), teoksessa Roth, A.E. & Sotomayor M.A., *Two-Sided Matching, A Study in Game-Theoretic Modeling and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Axelrod, Robert (1984), *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.

Axelrod, Robert (1997), *The Complexity of Cooperation: Agent-based Models of Competition and Cooperation*. Princeton: Princeton University Press.

Axelrod, Robert & Robert Keohane (1985), "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions," *World Politics*, 38(1): 226–254.

Axelrod, Robert (1987), "Evolving New Strategies: The Evolution of Strategies in Iterated Prisoner's Dilemma," teoksessa Davis, Lawrence (toim.) *Genetic Algorithms and Simulated Annealing*. Lontoo: Pitman.

Bell, Duncan S.A. (2003), "Mythscales: memory, mythology, and national identity," *The British Journal of Sociology* 54(1): 63–81.

Beran, Michael J., Sarah F. Brosnan (2009), "Trading Behavior Between Conspecifics in Chimpanzees, Pan troglodytes," *Journal of Comparative Psychology*, 123(2): 181–194.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann (1991), *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.

- Bernhard, Helen, Ernst Fehr & Urs Fischbacher (2006) “Group Affiliation and Altruistic Norm Enforcement,” *The American Economic Review*, 96(2): 217–221.
- Bhaskar, Roy (1998), *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. New York: Routledge.
- Becker, Lawrence C. (1986), *Reciprocity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bicchieri, Cristina (2004), “Rationality and Game Theory,” teoksessa Mele, Alfred R. & Rawling Piers (toim.) *Oxford Handbook of Rationality*. New York: Oxford University Press.
- Biehler, Gernot (2008), *Procedures in International Law*. Berlin: Springer.
- Binmore, Kenneth (1998), *Just Playing: Game Theory and the Social Contract II*. Cambridge: The MIT Press.
- Black, Jeremy (2010), *A History of Diplomacy*. London: Reaktion Books.
- Bousquet, Antoine & S. Curtis (2011), “Complexity theory, systems thinking and international relations,” *Cambridge Review of International Affairs*, 24(1): 43–62.
- Bowles, Samuel & Herbert Gintis (2011), *The Cooperative Species*. Princeton: Princeton University Press.
- Bowles, Samuel & Herbert Gintis (2004), “The Origins of Human Cooperation,” teoksessa Hammerstein, Peter (toim.), *Genetic and Cultural Origins of Cooperation*. Cambridge: MIT Press.
- Bowles, Samuel (2000), “Economic Institutions as Ecological Niches,” *Behavior and Brain Sciences*, 23(1):148–149.
- Boyd, Robert, Samuel Bowles, Colin Camerer, Ernst Fehr & Herbert Gintis (2004), *Foundations of Human Sociality: Economic Experiments and Ethnographic Evidence from Fifteen Small-Scale Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Boyd, Robert & Peter J. Richerson (1985), *Culture and the Evolutionary Process*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Boyd, Robert & Peter J. Richerson (2002), “Norms and Bounded Rationality,” teoksessa Gigerenzer, Gerd & Reinhard Selten (toim.), *Bounded Rationality the Adaptive Toolbox*. Massachusetts: MIT Press.
- Boyd, Richard (1993), “Metaphor and theory change: What is “metaphor” a metaphor for?” teoksessa Ortony Andrew (toim.), *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brand, Hanno (toim.) (2008), *The German Hanse in Past & Present Europe: A Medieval League as a Model for Modern International Cooperation?* Groningen: Castel International Publishers.

- Brown, R. J. (1984), "The effects of intergroup similarity and cooperative vs. competitive orientation on intergroup discrimination," *British Journal of Social Psychology*, 23(1): 21–33.
- Brodie, Bernard (1959), *Strategy in the Missile Age*. Princeton: Princeton University Press.
- Bromley, Simon, Maureen Mackintosh, William Brown & Marc Wuyts (2004), *Making the International: Economic Interdependence and Political Order*. London: Pluto Press.
- Buchanan, James M. (1990). "The Domain of Constitutional Economics," *Constitutional Political Economy*, 1(1): 1–18.
- Bull, Hedley (2002), *The Anarchical Society*. New York: Palgrave.
- Bunge, Mario (1973), *Method, Model, and Matter*. Dordrecht: D. Reidel.
- Burchill, Scott (2005), "Liberalism," teoksessa Burchill, Scott; Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit & Jacqui True (toim.), *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Burkhardt, Johannes (2010), "Wars of States or Wars of State-Formation," teoksessa Asbach, Olaf & Peter Schröder (toim.), *War, the State and International Law in Seventeenth-Century Europe*. Farnham: Ashgate.
- Butler, Judith (2002), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Buzan, Barry (2004), *From International to World Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry & Richard Little (2000), *International Systems in World History*. Oxford: Oxford University Press.
- Camerer, Colin (2003): *Behavioral Game Theory: Experiments in Strategic Interaction*. Princeton: Princeton University Press.
- Camerer, Colin & Richard H. Thaler (1995), "Ultimatums, Dictators, and Manners," *Journal of Economic Perspectives*, 9(2): 209–219.
- Carr, E.H. (1964), *The Twenty Years' Crisis. An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Harper & Row.
- Centola, Damon & Andrea Baronchelli (2015), "The spontaneous emergence of conventions: An experimental study of cultural evolution," *Proceedings in the National Academy of Sciences of The United States of America*, 112 (7): 1989-1994.
- Chaudhuri, Ananish (2008): *Experiments in Economics: Playing fair with money*. New York: Routledge.

- Cinyabuguma, Matthias, Talbot Page & Louis Putterman, (2006), "Can Second-Order Punishment Deter Perverse Punishment?" *Experimental Economics*, 9: 265–279.
- Clark, Ian (2005), *Legitimacy in International Society*. New York: Oxford University Press.
- Cochran, Molly (2004), *Normative Theory in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Colman, Andrew M. (1995), "Prisoner's Dilemma, Chicken, and mixed-strategy evolutionary equilibria", *Behavioral and Brain Sciences*, 18: 550–551.
- Colman, Andrew M. (2003), "Cooperation, psychological game theory, and limitations of rationality in social interaction," *Behavioral and Brain Sciences*, 26: 139–198.
- Colman, Andrew M. (1999), *Game Theory and its Applications in the Social and Biological Sciences*. London: Routledge.
- Copeland, Dale C. (2006), "The Constructive Challenge to Structural Realism," teoksessa Guzzini, Stefano & Leander, Anna (toim.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. London: Routledge.
- Crawford, Robert M.A. (2000), *Idealism and Realism in International Relations*. New York: Routledge.
- Cressman, Ross (2003), *Evolutionary Dynamics and Extensive Form*. Cambridge: MIT Press.
- Cutler, Claire (2003), *Private Power and Global Authority: Transnational Merchant Law in the Global Political Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cutler, Claire (2004), "Private International Regimes and Interfirm Cooperation," teoksessa Biersteker, Thomas J. & Rodney Bruce Hall (toim.), *The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davis, Douglas D. & Charles A. Holt (1998), "Conspiracies and Secret Discounts in Laboratory Markets," *Economic Journal, Royal Economic Society*, 108(448): 736–756.
- de Mesquita, Bueno Bruce (2009), *The Predictioneer's Game: Using the Logic of Brazen Self-Interest to See and Shape the Future*. New York: Random House.
- Denant-Boemont, Laurent, David Masclet & Charles Noussair (2007), "Punishment, counterpunishment and sanction enforcement in a social dilemma experiment", *Economic Theory*, 33(1): 145–167.
- Deutsch, Karl W. (1954), "Game Theory and Politics: Some Problems of Application," *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, 20(1): 76–83.
- Derrida, Jacques (2001), *Writing and Difference*. New York: Routledge.
- Dixit, Avinash & Susan Skeath (2004), *Games of Strategy*. New York: W. W. Norton & Co.

- Donnelly, Jack (2005), "Realism," teoksessa Burchill, Scott; Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit & Jacqui True (toim.), *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dreber, Anna, David G. Rand, Drew Fudenberg & Martin A. Nowak (2008), "Winners Don't Punish," *Nature*, 452: 348–351.
- Ensminger, Jean, Richard McElreath & Abigail Barr (2010), "Markets, Religion, Community Size, and the Evolution of Fairness and Punishment," *Science*, 327: 1480–1484.
- Epstein, Charlotte (2013), "Constructivism Or the Eternal Return of Universals in International Relations. Why Returning to Language is Vital For Prolonging The Owl's Flight," *European Journal of International Relations*, 19(3): 499-519.
- Epstein, Charlotte (2011), "Who speaks? Discourse, the Subject and the Study of Identity in International Politics," *European Journal of International Relations*, 17(2): 327–350.
- Epstein, Joshua A. (1998), "Zones of Cooperation in Demographic Prisoner's Dilemma," *Complexity*, 4(2): 36–48.
- Falk, Armin & James J. Heckman, "Lab Experiments Are a Major Source of Knowledge in the Social Sciences," *Science*, 326: 535–538.
- Farmer, Doyne & Duncan Foley (2010), "The Economy Needs Agent-Based Modelling," *Nature* 460 (7256): 685–686.
- Fehr, Ernst & Urs Fischbacher (2004), "Third-party punishment and social norms," *Evolution and Human Behavior*, 25: 63–87.
- Fehr, Ernst & Urs Fischbacher (2005), "Driving Forces behind Informal Sanctions," *Econometrica*, 73(6): 2017–2030.
- Ferrin, Donald L., Michelle C. Bligh & Jeffrey C. Kohles (2007), "Can I Trust You to Trust Me? A Theory of Trust, Monitoring, and Cooperation in Interpersonal and Intergroup Relationships," *Group Organization Management*, 32(4): 465-499.
- Florini, Ann (1996), "The Evolution of International Norms," *International Studies Quarterly* 40(3): 363–389.
- Gadamer, Hans-Georg (2006), *Truth and Method*. London: Continuum.
- Geller, Armando (2011), "Applied complexity theory as the new framework for management and public policy," *Cambridge review of international affairs*, 24(1): 63–80.
- Gintis, Herbert (2000). "Classical Versus Evolutionary Game Theory," *Journal of Consciousness Studies*, 7(1–2): 300–304.
- Gintis, Herbert (2009), *The Bounds of Reason*. Princeton: Princeton University Press.

- Gintis, Herbert (1999), *Game Theory Evolving*. Princeton: Princeton University Press.
- Gleick, James (1987), *Chaos: The Making of a New Science*. New York: Penguin Books.
- Grotius, Hugo (1925), *On the Law of War and Peace*. Oxford: Oxford University Press.
- Güth, Werner, Matteo Ploner & Tobias Regner (2009), “Determinants of in-group bias: Is group affiliation mediated by guilt-aversion?” *Journal of Economic Psychology*, 30: 814–827.
- Habyarimana, James, Macartan Humphreys, Daniel N. Posner & Jeremy N. Weinstein (2009), *Coethnicity: Diversity and the Dilemmas for Collective Action*. New York: Russell Sage Foundation.
- Hacking, Ian (1986), ”Making up people,” teoksessa Heller, Thomas, David E. Wellbery & Morton Sosna (toim), *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought*. Stanford: Stanford University Press.
- Haslam, Nick (1998) “Natural kinds, human kinds, and essentialism,” *Social Research*, 65: 291–314.
- Henrich, Joseph, Robert Boyd, Samuel Bowles, Colin Camerer, Ernst Fehr, Herbert Gintis, Richard McElreath, Michael Alvard, Abigail Barr, Jean Ensminger, Kim Hill & Francisco Gil-White (2001): "Economic Man in Cross-Cultural Perspective: Behavioral Experiments in Fifteen Small-Scale Societies," 01-11-063: Santa Fe Institute.
- Henrich, Joseph, Richard McElreath, Abigail Barr, Jean Ensminger, Clark Barrett, Alexander Bolyanatz, Juan Camilo Cardenas, Michael Gurven, Edwina Gwako, Natalie Henrich, Carolyn Lesorogol, Frank Marlowe, David Tracer & John Ziker (2006), “Costly Punishment Across Human Societies,” *Science*, 312 (5781): 1767–1770.
- Henrich, Joseph (2000), “Does Culture Matter in Economic Behavior? Ultimatum Game Bargaining among the Machiguenga of the Peruvian Amazon,” *American Economic Review*, 90(4): 973–979.
- Herrmann, Benedikt, Christian Thöni & Simon Gächter (2008), “Anti-Social Punishment across Societies,” *Science*, 319: 1362–1367.
- Hershey, Amos S. (1911), “The History of International Relations During Antiquity and the Middle Ages”, *The American Journal of International Law*, 5: 901–933
- Hobbes, Thomas (2003), *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, Matthew J. (2008), “Agent-based Modeling”, teoksessa Klotz, Audie & Deepa Prakash (toim.), *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hodgson, Geoffrey M. & Thorbjörn Knudsen (2010), *Darwin's Conjecture*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Holdcroft, David (1991), *Saussure: Sign, System and Arbitrariness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopf, Ted (2010), "The Logic of Habit in International Relations," *European Journal of International Relations*, 16 (4): 539–561.
- Hudson, Valerie M. (2007), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Hurd, Ian (2002), "Legitimacy, Power, and the Symbolic Life of the UN Security Council," *Global Governance*, 8(1): 35–51.
- Jervis, Robert (1978), "Cooperation under the Security Dilemma," *World Politics* 30 (2): 167–174.
- Kahneman, Daniel; Jack L. Knetsch & Richard H. Thaler (1986), "Fairness and the Assumptions of Economics," *The Journal of Business*, 59(4): 285–300.
- Kant, Immanuel (1955), *Ikuiseen rauhaan: Valtio-oikeudellinen tutkielma*. Kariston klassillinen kirjasto: 21. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Keohane, Robert O. (1984), *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O. (toim.) (2002), *Power and Governance in a Partially Globalized World*. London: Routledge.
- Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye Jr. (1987), "Power & Interdependence Revisited," *International Organization*, 41(4): 725–753.
- Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye Jr. (1998), "Power and Interdependence in the Information Age," *Foreign Affairs*, 77 (5): 81–94.
- Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye Jr. (2011), *Power & Interdependence: World in Transition*. New York: Pearson.
- Keohane, Robert O. (1986), "Reciprocity in international relations," *International Organization*, 40: 1–27.
- Keohane, Robert (1984), *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kindleberger, Charles P. (1992), *Historical Economics: Art or Science?* Berkeley: University of California Press.
- Kincaid, Harold (1996), *Philosophical Foundations of the Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirkham, Richard L. (2001), *Theories of Truth: A Critical Introduction*. Cambridge: MIT Press.

- Kissinger, Henry A. (1958), "Nuclear Testing and the Problem of Peace," *Foreign Affairs*, 10.
- Kiyonari, Toko & Pat Barclay (2008), "Cooperation in social dilemmas: Free riding may be thwarted by second-order reward rather than by punishment," *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(4): 826–842.
- Knutsen, Torbjorn L. (1997), *A History of International Relations theory*. New York: Manchester University Press.
- Kollock, Peter (1998), "Transforming Social Dilemmas: Group Identity and Cooperation," teoksessa Peter Danielson (toim.), *Modeling Rational and Moral Agents*. Oxford: Oxford University Press.
- Kurki, Milja (2008), *Causation in International Relations: Reclaiming Causal Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kurzban, Robert, Maxwell N. Burton-Chellew & Stuart A. West (2015), "The Evolution of Altruism in Humans," *Annual Review of Psychology*, 66: 575-599.
- Kratochwil, Friedrich (1989), *Rules, Norms and Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kratochwil, Friedrich (2006), "Constructing a new orthodoxy? Wendt's Social Theory of International Politics and the constructivist challenge," teoksessa Guzzini, Stefano & Leander, Anna (toim.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. London: Routledge.
- Laland, Kevin N, F. John Odling-Smee & Marcus W. Feldman (2000), "Group Selection: A Niche Construction Perspective," *Journal of Consciousness Studies*, 7(1/2): 221–224.
- Laland, Kevin N. & Marcus W. Feldman (2004), *Niche Construction*. Princeton: Princeton University Press.
- Larsen, Jakob A. (1933): "The Constitution of the Peloponnesian League," *Classical Philology*, 28(4): 257–276.
- Ledyard, J. (1995): "Public goods: A survey of experimental research," teoksessa Kagel J. H. & A. E. Roth (toim.): *The Handbook of Experimental Economics*. Princeton: Princeton University Press.
- Lynn-Jones, S. M. (1995) "Offense–Defense Theory and Its Critics," *Security Studies*, 4 (4): 660–691.
- Lebow, Richard Ned (2008), *A Cultural Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lesaffer, Randall (2004), *Peace Treaties and International Law in European History. From the Late Middle Ages to World War One*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lesaffer, Randall (2002), "Amicitia in Renaissance Peace and Alliance Treaties (1450–1530)," *Journal of the History of International Law*, 4: 77–99.
- Lévi-Strauss, Claude (1963), *Structural Anthropology*. New York: Basic Books.
- Lin, Haijin & Shyam Sunder (2002): "Using Experimental Data to Model Bargaining Behavior in Ultimatum Games," *Yale School of Management Working Papers: ysm330*, Yale School of Management.
- Luhmann, Niklas (1995), *Social Systems*. Stanford: Stanford University Press.
- Machiavelli, Niccoló (1998), *The Prince*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mansfield, Edward D., Helen V. Milner & B. Peter Rosendorff (2004), "International trade and domestic politics: the domestic sources of international trade agreements and institutions," teoksessa Benvenisti, Eyal & Hirsch, Moshe (toim.), *The Impact of International Law on International Cooperation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, Brian (1978), "The Selective Usefulness of Game Theory," *Social Studies of Science*, 8: 85–110.
- Mattingly, Garrett (1988), *Renaissance Diplomacy*. New York: Dover Publications.
- McCubbins, Matthew D. & Michael F. Thies (1996), "Rationality and the Foundations of Positive Political Theory (or, Rational Choice Without Apology)," *Leviathan* 19: 7-32.
- McDermott, Rose (2004), *Political Psychology in International Relations*. Michigan: The University of Michigan Press.
- McElreath, Richard & Robert Boyd (2007), *Mathematical Models of Social Evolution*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Michotte, A.; T. R. Miles; Elaine Miles; W. Mays (1964) "The Perception of Causality," *The British Journal for the Philosophy of Science*, 15(59): 254–259.
- Mills, Alex (2009), *The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moravcsik, Andrew (1993), "Introduction: Integrating International and Domestic Theories of International Bargaining," teoksessa Evans, Peter, Harold Jacobson & Robert Putnam (toim.), *Double-edged Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics*. Berkeley: University of California Press.
- Mouffe, Chanta (2000), *The Democratic Paradox*. London: Verso.

- Määttä, Kalle, Vesa Kanninen & Pekka Timonen (1996), "Oikeustaloustiede – Johdantoa lähestymistapoihin ja käsitteisiin," teoksessa Määttä, Kalle & Vesa Kanninen (toim.), *Näkökulmia oikeustaloustieteeseen*. Tampere: Tammerpaino Oy.
- Määttä, Kalle, Vesa Kanninen & Pekka Timonen (1999), *Näkökulmia oikeustaloustieteeseen 2*. Tampere: Tammerpaino Oy.
- Nash, John Forbes Jr. (2002), "Non-Cooperative Games," teoksessa Kuhn, Harold W. & Sylvia Nasar (toim.), *The Essential John Nash*. Princeton: Princeton University Press.
- Neff, Stephen C. (2005), *War and the Law of Nations: A General History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelissen, Rob M. A. & Marcel Zeelenberg (2009), "Moral emotions as determinants of third-party punishment: Anger, guilt, and the functions of altruistic sanctions," *Judgment and Decision Making*, 4(7): 543–553.
- Niiniluoto, Ilkka (1997), *Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen- ja teorianmuodostus*. Keuruu: Otava.
- Niou, Emerson; Peter Ordershook & Rose Gregory (1989), *The Balance of Power: Stability in International Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ockenfels, Peter (1993), "Cooperation in Prisoner's Dilemma — An Evolutionary Approach," *European Journal of Political Economy*, 9: 567–579.
- Oosterbeek, Hessel, Randolph Sloop & Gus van de Kuilen (2004), "Cultural Differences in Ultimatum Game Experiments: Evidence from a Meta-analysis," *Experimental Economics*, 7: 171–188.
- Olson, Mancur (1975), *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Harvard: Harvard University Press.
- Ordeshook, Peter (1995), *Game Theory and Political Theory: An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Oye, Kenneth A. (1985), "Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypotheses and Strategies," *World Politics*, 38: 1–24.
- Paloheimo, Heikki & Matti Wiberg (2012), *Politiikan perusteet*. Helsinki: SanomaPro Oy
- Parry, Jonathan (1986). "The Gift, the Indian Gift and the 'Indian Gift'," *Man*, 21 (3): 466–69
- Peirce, Charles S. (1955), "Abduction and Induction," teoksessa Buchler, Justus (toim.) *Philosophical Writings of Peirce*. New York: Dover Publications.
- Peirce, Charles S. (1998), "Pragmatism and the Logic of Abduction," teoksessa The Peirce Edition Project (toim.) *The Essential Peirce vol. 2*. Indiana: Indiana University Press.

- Pejcinovic, Lacy (2013), *War in International Society*. New York: Routledge.
- Powell, Robert (1991), "Absolute and Relative Gains in International Relations Theory," *The American Political Science Review*, 85 (4): 1303–1320.
- Putnam, Hilary (1997), *Mind, Language and Reality: Philosophical Papers, Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, Robert (1988), "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games," *International Organization*, 42 (2): 427–460.
- Price, Richard & Christian Reus-Smit (1998) "Dangerous Liaisons? Critical International Relations Theory and Constructivism," *Journal of International Relations*, 4: 263.
- Quine, W.V.O. (1951), "Two Dogmas of Empiricism," *The Philosophical Review*, 60: 20–43.
- Raffo, Veronica, Chandra Lekha Sriram, Peter Spiro & Thomas Biersteker (2007), "International law and international politics – old divides, new developments," teoksessa Biersteker, Thomas J., Peter J. Spiro, Chandra Lekha Sriram & Veronica Raffo (toim.), *International Law and International Relations: Bridging Theory and Practice*. London: Routledge.
- Rathbun, Brian C. (2012) *Trust in International Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reiss, H. S (1991), *Kant: Political Writings*. Cambridge Texts in the History of Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rescher, Nicholas (2000), *Process Philosophy: A Survey of Basic Issues*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Reus-Smit, Christian (2005), "Constructivism," teoksessa Burchill, Scott; Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit & Jacqui True (toim.), *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Revonsuo, Antti (2006), "Kognitiivinen neurotiede," teoksessa Holmen, Tom & Iiro Vilja (toim.), *Tiede ja maailmantulkinta: kaksitoista selvitettyä tapausta*. Turku: Art House.
- Rich, E.E. & C.H. Wilson (1980), *The Cambridge Economic History of Europe. Volume IV: The Economy of Expanding Europe in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robinson, Thomas W. (1970), "Game Theory and Politics: Recent Soviet views", *Studies in Soviet Thought*, 10 (4): 291–315.
- Roos, Patrick, Michele Gelfand, Dana Nau & Janetta Lun (2015), "Societal threat and cultural variation in the strength of social norms: An evolutionary basis," *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 129: 14–23.

- Roth, A.E. & Sotomayor M.A. (1990), *Two-Sided Matching, A Study in Game-Theoretic Modeling and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roth, Alvin E., Vesna Prasnikar, Masahiro Okuno-Fujiwara & Shmuel Zamir (1991): “Bargaining and Market Behavior in Jerusalem, Ljubljana, Pittsburgh, and Tokyo: An Experimental Study,” *American Economic Review*, 81(5): 1068–1095.
- Rumelili, Bahar (2008), “Interstate community-building and the identity/difference predicament,” teoksessa Price, Richard M. (toim.), *Moral Limit and Possibility in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Russell, Bertrand (1905), "On Denoting", *Mind*, 14: 479-493.
- Sakaiya, Shiro, Yuki Shiraito, Junko Kato, Hiroko Ide, Kensuke Okada, Kouji Takano & Kenji Kansaku (2013), “Neural correlate of human reciprocity in social interactions,” *Frontiers in Neuroscience*, 7(239).
- Sandholm, William H. (2010), *Population Games and Evolutionary Dynamic*. Cambridge: MIT Press.
- Sally, Blount (1995), "When Social Outcomes Aren't Fair: The Effect of Causal Attributions on Preferences," *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 63(2): 131–144.
- Schelling, Thomas (1981), *The Strategy of Conflict*. Harvard: Harvard University Press.
- Schelling, Thomas (1980), *Micromotives and Macrobehavior*. Harvard: Harvard University Press.
- Schelling, Thomas & Halperin, Morton H., (1962), “Strategy and arms control,” *Political Science Quarterly*, 77 (2): 293–295.
- Schmid, Hans Bernhard (2005), “‘Nostrism’: Social Identities in Experimental Games,” *Analyse & Kritik*, 27: 172–187.
- Schmitthoff, Clive M. (2011), *Export Trade: The Law and Practise of International Trade*. Croydon: CPI Group.
- Shapley, Lloyd S. & Martin Shubik (1954), “A Method for Evaluating The Distribution of Power in a Committee System,” *American Political Science Review* 48, 787–792.
- Shleifer, Andrei (1999), *Inefficient Markets: An Introduction to Behavioral Finance*. New York: Oxford University Press.
- Sigmund, Karl (2009), “Sympathy and similarity: The evolutionary dynamics of cooperation,” *PNAS* 106(21): 8405–8406.
- Snidal, Duncan (1985), “The Game Theory of International Relations,” *World Politics*, 38 (1): 25–57.

- Snidal, Duncan (2004), "Formal Models of International Politics", teoksessa Sprinz, Detlef F. & Yael Wolinsky-Nahmias (toim.), *Cases, Numbers and Models: International Relations Research Methods*. Michigan: University of Michigan Press, 242–284.
- Smith, John Maynard (1982), *Evolution and The Theory of Games*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sullivan, Michael P. (2001), *Theories of International Relations: Transition vs. Persistence*. New York: Palgrave.
- Strenski, Ivan (1979), "Reductionism and structural anthropology," *Inquiry*, 19 (1-4): 73–89.
- Tarski, Alfred (1994), *Introduction to Logic and to the Methodology of the Deductive Sciences*. New York: Oxford University Press.
- Trachtenberg, Marc (2006), *The Craft of International History: A Guide to Method*. Princeton: Princeton University Press.
- Snyder, G.H. (2002), "Mearsheimer's World: Offensive Realism and the Struggle for Security," *International Security*: 27 (1): 149–173.
- Van Ginneken, Jan (1992), *Crowds, psychology and politics*. New York: Cambridge University Press.
- Varoufakis, Yanis (2008), "Game Theory: Can it Unify the Social Sciences?," *Organization Studies*, 29: 1255–1277.
- Varoufakis, Yanis (1993), "Modern and Postmodern Challenges to Game Theory," *Erkenntnis*, 38: 371–404.
- Vincent, Thomas L. & Joel S. Brown (2005), *Evolutionary Game Theory, Natural Selection, and Darwinian Dynamics*. New York: Cambridge University Press.
- Von Neumann, John & Oscar Morgenstern (1953), *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
- Von Mises, Ludwig (1976), *Epistemological Problems of Economics*. New York: New York University Press.
- Waltz, Kenneth (1979), *Theory of International Politics*. Reading, Mass.: Addison Wesley.
- Watson, Adam (1992), *The Evolution of International Society*. London: Routledge.
- Wolhstetter, Albert (1959), "The Delicate Balance of Terror," *Foreign Affairs* (37): 211–234.
- Widing, Barbro (1998) "Kansainvälisen kaupan multilateraaliset säädökset". Teoksessa Sisula-Tulokas, Lena (toim.) *Ulkomaankauppaoikeus*. Jyväskylä: Talentum, 8–13.
- Webb, James N. (2007), *Game Theory: Decision, Interaction and Evolution*. London: Springer.

Weibull, Jorgen (1995), *Evolutionary Game Theory*. Cambridge: MIT Press.

Wright, James R. (2015), “Behavioural Game Theory: Predictive Models and Mechanisms“, *Advances in Artificial Intelligence* 9091: 359–359.

Liite

Kohta 1 – Nashin tasapaino

Nashin tasapaino on ei-kooperatiivisen pelin ratkaisu, jolloin yksikään pelaaja ei voi saavuttaa omalta kannaltaan parempaa tulosta muuttamalla yksipuolisesti strategiaansa. Mikäli kaikki pelaajat ovat tässä tilanteessa, vallitsee pelissä Nashin tasapaino. Ei-kooperatiivinen peli on tilanne, jossa pelaajat tekevät päätökset itsenäisesti.

Olkoon S_i on strategiajoukko pelaajalle i kun $i \in (1, \dots, n)$. Strategiajoukko tarkoittaa niitä strategioita, joita pelaaja voi noudattaa. $S = S_1 \times S_2 \times \dots \times S_n$ on strategiaprofiilien joukko, joka muodostuu kaikista strategiajoukoista ja määrittää kaikkien pelaajien kaikki mahdolliset strategiat.

$U = (U_1(x), \dots, U_n(x))$ on hyötyfunktio strategiaprofiilille $x \in S$. x_i on pelaaja i :n strategiaprofiili ja x_{-i} on kaikkien muiden paitsi pelaaja i :n strategiaprofiili.

Strategiaprofiili $x^\epsilon \in S$ on Nashin tasapaino, jos

$$\forall i, x_i \in S_i: U(x_i^\epsilon, x_{-i}^\epsilon) \geq U(x_i, x_{-i}^\epsilon).$$

Kohta 2 – Geometrinen sarja

Jatkuvien pelien tarkasteluun voidaan soveltaa päättymätöntä geometristä sarjaa. Tämä muodostuu pelaajan saamasta hyödystä esim. y , joka kerrotaan pelin jatkumisen todennäköisyydellä x . Tämä todennäköisyys koskee jokaista pelin siirtoa, joten potenssit kuvaavat pelin jatkuvuutta. Hyöty voidaan painottaa todennäköisyydellä, jolloin saadaan selville hyödyn odotusarvo.

Hyöty siis kerrotaan jokaisen siirron todennäköisyydellä

$$y + yx + yx^2 + yx^3 + \dots$$

Tästä voidaan erottaa yhteinen kerroin y , jolloin saadaan

$$y(1 + x + x^2 + x^3 + \dots)$$

Määritetään lisäksi

$$D = 1 + x + x^2 + x^3 + \dots \quad \text{ja} \quad D = 1 + x(1 + x + x^2 + x^3 + \dots)$$

jolloin

$$D = 1 + xD$$

josta ratkaisemalla D saadaan

$$D = \frac{1}{1-x}$$

Näin saadaan selville arvo vuorovaikutusten lukumäärälle, jota voidaan käyttää hyväksi jatkuvien pelien analyysissä.

Kohta 3 – Hobbesilainen logiikka

Olkoon b toimijan saama hyöty ja c kustannus. Tällöin hyödyt määrittyvät kaavoilla:

$$1. U(V|V) = b - c \quad 2. U(V|K) = b \quad 3. U(K|V) = c \quad 4. U(K|K) = \frac{b}{2}$$

Kilpailijana muihin suhtautuvan toimijan hyödyn odotusarvo, kun p on hobbesilaisten toimijoiden osuus:

$$W(K) = pU(K|V) + (1-p)U(K|K)$$

Vihollisena muihin suhtautuvan toimijan hyödyn odotusarvo:

$$W(V) = pU(V|V) + (1-p)U(V|K)$$

Hobbesilainen toiminta muodostuu epävakaaaksi ideaalisessa hobbesilaisessa yhteisössä kun

$$W(V) < W(K).$$

Ulkoinen rajoite voidaan määrittää tällöin kaavalla $(b-c) < c$ eli $\frac{b}{2} < c$.

Kohta 5 – Lockelainen logiikka

Olkoon w on vuorovaikutuksen jatkumisen todennäköisyys (vuorovaikutusten voimakkuus). Tällöin vastavuoroinen toiminta on vakaata kun

$$U(VV|VV) > U(H|VV) \quad \text{eli} \quad \frac{\left(\frac{v}{2}\right)}{(1-w)} > v + \frac{0}{(1-w)} \quad \text{ja edelleen} \quad \frac{\left(\frac{v}{2}\right)}{(1-w)} > v$$

Tällöin ideaalisessa lockelaisessa yhteisössä hobbesilaisen toimijan saama hyöty on:

$$U(H|L) = 0 + (0)w + (0)w^2 + \dots + (0)w^n = \frac{0}{(1-w)}$$

Kohta 6 – Kantilainen logiikka

Yhteistyöntekijän hyöty: $U(y|i) = \left(\frac{P}{n}\right)i - c$, kun i on yhteistyön tekijöiden määrä.

Pettävän pelaajan hyöty: $U(h|i) = \left(\frac{P}{n}\right)i$

Yhteistyönsä ehdollistavan pelaajan hyödyn keskiarvo, kun $j \geq a$, on

$$U \frac{(y|j+1)}{(1-w)}$$

Kun $j < a$, tämä keskiarvo on

$$U(y|j+1) + wU \frac{(h|0)}{(1-w)}$$